

Strasbourg, 19.10.2021.
COM(2021) 644 final

**KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU,
EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA**

Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2021.

{SWD(2021) 288 final} - {SWD(2021) 289 final} - {SWD(2021) 290 final} -
{SWD(2021) 291 final} - {SWD(2021) 292 final} - {SWD(2021) 293 final} -
{SWD(2021) 294 final}

I. UVOD

U ovoj Komunikaciji analizira se razvoj događaja od zadnjeg paketa mjera za proširenje donesenog u listopadu 2020. U njoj se razmatra napredak postignut na zapadnom Balkanu i u Turskoj, poteškoće s kojima se susreću i reforme koje treba provesti te se utvrđuju zaključci i preporuke za predstojeće razdoblje. U obzir se uzimaju posebne okolnosti, uključujući pandemiju bolesti COVID-19, koje su utjecale na razvoj događaja u toj regiji i u EU-u.

Na **sastanku na vrhu EU-a i zapadnog Balkana**, održanom 6. listopada 2021., partnerima EU-a na zapadnom Balkanu poslana je snažna poruka da je njihova budućnost u Europskoj uniji. Odlučna, strateška **predanost EU-a toj regiji** odrazila se u nizu ključnih mjera koje su građanima zapadnog Balkana donijele opipljive koristi, od kontinuirane potpore odgovoru na pandemiju bolesti COVID-19 do preuzimanja znatnih financijskih obveza u sklopu Gospodarskog i investicijskog plana¹ radi poticanja dugoročnog razvoja i održivog oporavka regije. Čelnici su se složili da će ojačati suradnju u nizu područja, uključujući sigurnost, te su se obvezali na redovito održavanje sastanaka na vrhu EU-a i zapadnog Balkana.

Pandemija bolesti COVID-19 teško je pogodila zapadni Balkan u drugoj polovini 2020. i početkom 2021. Nakon početnog paketa EU-a u vrijednosti većoj od 3,3 milijarde EUR za pomoć ljudima i poduzećima na zapadnom Balkanu², Gospodarskim i investicijskim planom osigurano je dodatnih 9 milijardi EUR za potporu socioekonomskom oporavku regije u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA). Cilj je potaknuti dodatna potencijalna ulaganja u iznosu od 20 milijardi EUR.

Svi partneri sa zapadnog Balkana pridružili su se instrumentu COVAX kojemu je EU, kao dio Tima Europa, dosad dodijelio više od 3 milijarde EUR. Tim se instrumentom osigurava **pristup sigurnim i djelotvornim cjepivima** protiv bolesti COVID-19 za partnere koji u njemu sudjeluju, po dogovorenoj cijeni. Osim prilično opsežne potpore instrumentu COVAX, Europska unija izdvojila je 70 milijuna EUR bespovratnih sredstava za zapadni Balkan, prvenstveno za daljnju prodaju cjepiva koje je kupio EU. Za početak, uz pomoć Austrije od svibnja do kolovoza 2021. isporučeno je 650 000 doza cjepiva, nakon čega su uslijedile donacije iz više država članica u ime Tima Europa. EU i države članice osigurale su zapadnom Balkanu ukupno 2,9 milijuna doza cjepiva. Mehanizam EU-a za civilnu zaštitu pomogao je u dostavi cjepiva i medicinskih materijala iz država članica i iz zaliha medicinske opreme u okviru sustava rescEU. EU će i dalje podupirati planove svih partnera u pogledu cijepljenja kako bi do kraja 2021. postigli stopu procijepljenosti sličnu prosječnoj procijepljenosti u EU-u.

S obzirom na europsku perspektivu zapadnog Balkana EU nastavlja tretirati zemlje u regiji kao povlaštene partnere, tako što ih povezuje s mehanizmima i instrumentima EU-a, kao što su sastanci Odbora za zdravstvenu sigurnost, zajednička nabava medicinskih protumjera, Mehanizam Unije za civilnu zaštitu, Fond solidarnosti, konzularna pomoć pri repatrijaciji i izuzeće iz privremenih ograničenja EU-a u pogledu izvoza medicinske opreme. Uz to, partneri sa zapadnog Balkana mogu koristiti bespovratna sredstva za nabavu cjepiva i kako bi pokrili troškove tehničkih zahtjeva za potpuno usklađivanje sa sustavom EU digitalne COVID

¹ COM(2020) 641 final.

² To uključuje preraspodjele iz Instrumenta pretpristupne pomoći iznosa od 41,46 milijuna EUR za hitnu potporu, 88 milijuna EUR za potporu zdravstvu, uključujući 70 milijuna EUR za osiguravanje dostupnosti i pristupa pouzdanim i djelotvornim cjepivima protiv bolesti COVID-19 koje je odobrio EU, 761,5 milijuna EUR za potporu oporavku od socijalnih i ekonomskih posljedica krize, kao i 750 milijuna EUR makrofinancijske pomoći i paket pomoći Europske investicijske banke u iznosu od 1,7 milijardi EUR.

potvrde. Republika Sjeverna Makedonija dovršila je to usklađivanje u kolovozu, a Republika Albanija početkom rujna. Sudjelovanje u sustavu EU digitalnih COVID potvrda olakšat će putovanje između zapadnog Balkana i EU-a te dodatno pomoći regiji u ublažavanju ekonomskih i socijalnih posljedica pandemije.

U duhu suradnje i solidarnosti s Turskom kad je riječ o pandemiji bolesti COVID-19, prve **mjere odgovora koje financira EU** pokrenute su odmah nakon izbijanja pandemije. Europska unija mobilizirala je dosad više od 105 milijuna EUR financijskih sredstava za sprečavanje i liječenje bolesti COVID-19 te za ublažavanje njezinih ekonomskih i socijalnih posljedica. Konkretno, u sklopu Instrumenta za izbjeglice, za odgovor na potrebe izbjeglica povezane s bolešću COVID-19 mobilizirano je oko 64 milijuna EUR. Turska je bila jedna od prvih zemalja koja se priključila sustavu EU digitalne COVID potvrde, čime je omogućeno uzajamno priznavanje potvrde u EU-u i u Turskoj. Turska je u kolovozu 2021. aktivirala Mehanizam EU-a za civilnu zaštitu zatraživši zrakoplove za pomoć u borbi protiv požara koji su izbili u obalnim regijama Egejskog i Sredozemnog mora.

Pregled ključnih događaja

Crna Gora i Srbija složile su se da će primjenjivati revidiranu metodologiju iz 2020. utvrđenu u Komunikaciji Komisije „Unapređenje pristupnog procesa – Vjerodostojna perspektiva EU-a za zapadni Balkan”³. Taj je dogovor potvrđen na prvim političkim međuvladinim konferencijama održanima s tim zemljama 22. lipnja 2021., čime se dokazuje predanost EU-a postizanju napretka u pregovorima o pristupanju. Na prvoj međuvladinoj konferenciji s Crnom Gorom u skladu s revidiranom metodologijom dane su političke smjernice za ubrzavanje rada na ispunjavanju privremenih mjerila za vladavinu prava, što je sljedeća ključna etapa potrebna za napredak u pregovorima o pristupanju. Na prvoj međuvladinoj konferenciji sa Srbijom u skladu s revidiranom metodologijom utvrđen je put prema otvaranju skupina poglavlja na temelju očekivanog napretka te zemlje, a posebno reformi u području vladavine prava.

U skladu s revidiranom metodologijom, u zaključcima i preporukama ove Komunikacije Komisija ocjenjuje sveukupnu bilancu pregovora o pristupanju s Crnom Gorom i Srbijom te predlaže daljnje korake za svaku zemlju. Iduće međuvladine konferencije trebale bi se održati nakon objave aktualnog godišnjeg paketa izvješća i naknadnih zaključaka Vijeća. Uz suglasnost Vijeća, te konferencije bit će forum za otvaranje skupina poglavlja, politički dijalog o reformama, analizu sveukupnog procesa pristupanja i planiranje za sljedeću godinu, uključujući otvaranje i zatvaranje daljnjih skupina poglavlja i poglavlja te eventualne korektivne mjere.

Kad je riječ o pregovaračkim okvirima sa **Sjevernom Makedonijom** i **Albanijom**, ključno je da države članice EU-a bez odgađanja zakluče rasprave i da se prve međuvladine konferencije s Albanijom i Sjevernom Makedonijom održe što prije u okviru slovenskog predsjedništva. Sjeverna Makedonija postojano i odlučno provodi reforme EU-a, osobito u ključnim područjima kao što je vladavina prava, uključujući i borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala. Ta zemlja i dalje ispunjava uvjete za održavanje prve međuvladine konferencije. Otvorena bilateralna pitanja između Bugarske i Sjeverne Makedonije treba što prije riješiti. Napredak Albanije u izornoj reformi i kontinuirani dobri rezultati u provedbi ključnih reformi u području vladavine prava temelj su procjene Komisije da ta zemlja ispunjava uvjete za održavanje prve međuvladine konferencije pregovora o pristupanju. Odgode službenog pokretanja pristupnih pregovora negativno utječu na vjerodostojnost EU-a.

³ COM(2020) 57 final.

U mišljenju Komisije o zahtjevu **Bosne i Hercegovine** za članstvo u Europskoj uniji⁴ utvrđeno je 14 ključnih prioriteta koje Bosna i Hercegovina treba ispuniti kako bi Komisija preporučila otvaranje pregovora o pristupanju EU-u. Vijeće je podržalo 14 ključnih prioriteta u prosincu 2019. Bosna i Hercegovina treba ostvariti kritičnu masu reformi za ispunjavanje 14 ključnih prioriteta prije nego što Komisija razmotri da se za tu zemlju preporuča status zemlje kandidatkinje.

EU je nastavio podupirati provedbu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s **Kosovom***. Prijedlog Komisije o ukidanju viza za građane Kosova još nije donesen u Vijeću i trebalo bi ga hitno razmotriti. Komisija ostaje pri svojoj procjeni da su ispunjeni svi kriteriji koje je Vijeće utvrdilo za liberalizaciju viznog režima s **Kosovom**.

Gospodarski i investicijski plan za zapadni Balkan usmjeren je na otklanjanje socioekonomskih razlika između te regije i EU-a. Tim se planom regiji pruža pomoć putem ulaganja i političkih inicijativa u području prometa, energetike, digitalne tranzicije, zelenog programa, potpore privatnom sektoru, ekonomske integracije, inovacija i potpore razvoju ljudskog kapitala. U njemu se napominje ključna uloga vladavine prava kao temelja održivog razvoja i naglašava da se, zajedno sa strukturnim gospodarskim reformama, treba nastaviti ostvarivati napredak u području temeljnih prava uz provedbu vodećih inicijativa.

Za provedbu Plana EU mobilizira do 9 milijardi EUR sredstava iz instrumenta IPA III u razdoblju 2021.–2027., uključujući do 1 milijardu EUR za uspostavu instrumenta jamstva za zapadni Balkan, za koji se očekuje da će privući kapital za ulaganja u iznosu od približno 20 milijardi EUR u idućem desetljeću. Za postizanje ciljeva Plana trebat će nastaviti održavati dobrosusjedske odnose i regionalnu suradnju.

Komisija je nastavila provoditi **Strategiju za zapadni Balkan**⁵ i Program prioriteta koji su doneseni na sastanku na vrhu EU-a i zapadnog Balkana u Sofiji u svibnju 2018.⁶ Većina planiranih mjera trenutačno je u tijeku ili su provedene. Konkretno, u tijeku su projekti čiji je cilj mjerenje uspješnosti pravosudnih sustava zemalja zapadnog Balkana te praćenje suđenja u slučajevima korupcije na visokoj razini i organiziranog kriminala. Osim toga, zemlje zapadnog Balkana sada su blisko povezane s radom agencija EU-a u području pravosuđa i unutarnjih poslova. U tijeku je strukturirana suradnja s EU-om u području migracija i sigurnosnih pitanja, posebno kad je riječ o borbi protiv terorizma, sprečavanju radikalizacije i nasilnog ekstremizma te organiziranom kriminalu. Međutim, neke relevantne preporuke povezane s reformama u području vladavine prava u regiji još nisu provedene i trebaju postati prioritet.

Zemlje iz regije provele su sve mjere iz akcijskog plana o regionalnom gospodarskom prostoru i na sastanku na vrhu u Sofiji održanom u studenome 2020. u okviru Berlinskog procesa postigle su dogovor o ambicioznom planu daljnjeg djelovanja za uspostavu zajedničkog regionalnog tržišta. **Zajedničko regionalno tržište**, primjer uključive regionalne suradnje, bit će ključno za povećanje privlačnosti i konkurentnosti cijele regije, brži oporavak nakon pandemije, osobito kad je riječ o privlačenju ulagatelja koji traže diversifikaciju opskrbe i kraće lance vrijednosti, te za maksimalno iskorištavanje koristi od ulaganja u infrastrukturu za povezivost. Stoga je važno da sve strane konstruktivno sudjeluju u izgradnji

⁴ [COM\(2019\) 261 final](#)

* Ovim se nazivom ne dovode u pitanje stajališta o statusu te je on u skladu s RVSUN-om 1244/1999 i mišljenjem Međunarodnog suda o proglašenju neovisnosti Kosova.

⁵ COM(2020) 57 final.

⁶ [sofia-declaration_en.pdf \(europa.eu\)](#)

zajedničkog regionalnog tržišta i da ispune preuzete zajedničke obveze u korist ljudi i poduzeća u regiji.

Promjene u načinu rada, digitalna i zelena transformacija te pandemija bolesti COVID-19 vrlo izravno utječu na živote ljudi i na socioekonomsku strukturu regije. Kako bi se iskoristile prilike i što više smanjile potencijalne negativne posljedice tih izazova, ključno je da partneri na zapadnom Balkanu održe **makrofiskalnu stabilnost i provedu strukturne reforme** radi uklanjanja utvrđenih slabosti u svojim gospodarstvima i pomoći svojim društvima da postanu otpornija. Stoga je provedba reformi utvrđenih u **programima gospodarskih reformi (ERP-i)** i u političkim smjernicama koje su donesene zajedno s državama članicama EU-a⁷ ključna ne samo za poboljšanje konkurentnosti, poticanje otvaranja radnih mjesta i olakšavanje socijalne uključenosti, nego i za osiguravanje fiskalne održivosti i ispunjavanje gospodarskih kriterija u procesu pristupanja te maksimalno povećanje potencijalnog učinka paketa ulaganja EU-a.

Turska je zemlja kandidatkinja i ključni partner EU-a u područjima od zajedničkog interesa, kao što su migracije, borba protiv terorizma, gospodarstvo, trgovina, energetika i promet.

Tijekom 2021. proširili su se dijalog i suradnja s Turskom. Visoki predstavnik i Komisija predali su 20. ožujka 2021. Europskom vijeću zajedničku komunikaciju „Stanje političkih, gospodarskih i trgovinskih odnosa između EU-a i Turske”⁸. Na temelju toga čelnici EU-a odlučili su da je Europska unija spremna na postupan, proporcionalan i reverzibilan angažman s Turskom u cilju poboljšanja suradnje u nizu područja od zajedničkog interesa, pod uvjetom da se održi trenutačno smirivanje napetosti i da se Turska konstruktivno angažira, i podložno uvjetima utvrđenima u prethodnim zaključcima Europskog vijeća. U tom su kontekstu održani dijalozi na visokoj razini o klimi, migracijama i sigurnosti, a uskoro će uslijediti dijalog o zdravlju. Europsko vijeće ponovilo je da je u strateškom interesu EU-a osigurati stabilno i sigurno okruženje na istočnom Sredozemlju, kao i razvoj suradnje i uzajamno koristan odnos s Turskom. Ujedno su čelnici EU-a ponovno potvrdili predanost obrani interesa EU-a i država članica EU-a.

Izjava EU-a i Turske iz ožujka 2016. i dalje donosi rezultate i ključni je okvir za suradnju u području migracija. Turska i dalje hvalevrijedno nastoji biti domaćin za oko četiri milijuna izbjeglica iz Sirije i drugih zemalja, što je najveća izbjeglička zajednica na svijetu. Međutim, došlo je do problema u pogledu provedbe te izjave jer je Turska od ožujka 2020. jednostrano obustavila vraćanje nezakonitih migranata i tražitelja azila kojima su odbijeni zahtjevi s grčkih otoka i zbog pojave alternativnih krijumčarskih ruta prema Cipru i Italiji. Općenito, broj nezakonitih prelazaka granice između Turske i EU-a i dalje je znatno niži nego prije donošenja Izjave EU-a i Turske.

EU je nastavio ispunjavati obveze koje je preuzeo u pogledu pružanja znatne financijske potpore izbjeglicama i zajednicama domaćinima u Turskoj. Instrumentom za izbjeglice u Turskoj mobilizirano je 6 milijardi EUR. Sveukupni operativni proračun instrumenta ugovoren je krajem 2020., a više od 4,2 milijarde EUR isplaćeno je do kolovoza 2021. za više od 100 projekata. Njegova postignuća uključuju pomoć za 1,8 milijuna izbjeglica u podmirivanju njihovih osnovnih potreba, pomoć za 700 000 djece izbjeglica u pohađanju škole, izgradnju 363 škole i obavljanje više od 18 000 000 pregleda u okviru primarne zdravstvene zaštite. Komisija je u lipnju predložila dodjelu dodatnog paketa u iznosu od 3 milijarde EUR za razdoblje 2021.–2023., povrh pola milijarde EUR stavljenih na raspolaganje 2020. za prijelazno financiranje humanitarne pomoći. To će uključivati sredstva

⁷ <https://www.consilium.europa.eu/media/44029/st08101-en20.pdf>

⁸ JOIN(2021) 8 final/2.

za upravljanje migracijama i granične kontrole, osobito na istočnoj granici Turske. Položaj izbjeglica u regiji ostat će kritičan ili će se čak pogoršati zbog pandemije COVID-a 19 i njezinih ekonomskih posljedica. Zbog migracijskih tokova iz drugih dijelova regije, uključujući Afganistan, mogle bi nastati dodatne potrebe. Međutim, Turska nije preokrenula negativan trend daljnjeg udaljavanja od Europske unije jer je **ozbiljno nazadovala u područjima demokracije, vladavine prava, temeljnih prava i neovisnosti pravosuđa**. Čelnici EU-a naglasili su da su ciljana djelovanja protiv političkih stranaka, boraca za ljudska prava i medija veliko nazadovanje u području ljudskih prava i u suprotnosti su s obvezama Turske da poštuje demokraciju, vladavinu prava i prava žena. Dijalog o tim pitanjima i dalje je sastavni dio odnosa između EU-a i Turske.

I EU i Turska i dalje imaju koristi od **carinske unije**. Obujam bilateralne trgovine se povećao, a relativni udio EU-a u vanjskoj trgovini Turske blago se povećao. Međutim, unatoč većem angažmanu Komisije Turska nije uklonila niz prepreka trgovini koje otežavaju neometano funkcioniranje carinske unije. Sve odlučnija **vanjska politika** Turske i dalje je u suprotnosti s prioritetima EU-a u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike i sa širim interesima EU-a, osobito zbog intervencija i potpore Turske vojnim djelovanjima u većini okolnih regionalnih sukoba. U lipnju 2021. čelnici EU-a izjavili su da, u skladu sa zajedničkim interesom EU-a i Turske za regionalni mir i stabilnost, Europsko vijeće očekuje od Turske i svih aktera da pozitivno doprinesu rješavanju regionalnih kriza.

Nastavak dijaloga u dobroj vjeri i suzdržavanje od jednostranih djelovanja, koja su u suprotnosti s interesima EU-a i kojima se krše međunarodno pravo i suverena prava država članica EU-a, neophodan je preduvjet za osiguravanje stabilnog i sigurnog okruženja u istočnom Sredozemlju te razvoj uzajamno korisnog odnosa između EU-a i Turske koji se temelji na suradnji. Sve se nesuglasice moraju riješiti mirnim dijalogom i u skladu s međunarodnim pravom.

EU je snažno osudio jednostrano djelovanje Turske i najave turskog predsjednika i čelnika turske zajednice na Cipru od 20. srpnja 2021. o daljnjim koracima za ponovno otvaranje ograđenog grada Varoshe na Cipru. EU od listopada 2020. poziva da se sve poduzeto u pogledu Varoshe smjesti vrati u prijašnje stanje.

Financijskom potporom EU-a pomaže se zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama da donesu i provedu potrebne političke, institucionalne, pravne, administrativne, socijalne i gospodarske reforme kako bi se uskladile s vrijednostima EU-a te njegovim pravilima, standardima, politikama i praksom u cilju članstva u EU-u, čime se doprinosi njihovoj stabilnosti, sigurnosti i blagostanju.

U lipnju 2021. postignut je politički dogovor između Vijeća i Europskog parlamenta o Komisijinu prijedlogu **Uredbe o Instrumentu pretpristupne pomoći (IPA III)**. Uredba je donesena 15. rujna 2021.⁹ Dovršetak pravnog okvira omogućit će početak provedbe Gospodarskog i investicijskog plana za zapadni Balkan, ključnog instrumenta za oporavak regije.

U instrumentu IPA III predviđa se kvalitetan pristup utemeljen na politikama koji uključuje strateško i dinamično uvođenje pomoći te u središte stavlja temeljne zahtjeve za članstvo. Usmjeravanjem financijske pomoći EU-a na ključne prioritete instrument IPA III pružit će još veću potporu reformama, čime će se poticati održiv socioekonomski razvoj i partnerske zemlje približiti EU-u. U skladu s političkim dogovorom koji su u lipnju postigli Parlament i

⁹ SL L 330, 20.9.2021.

Vijeće, u instrumentu IPA III jače su naglašeni uvjeti u pogledu demokracije, ljudskih prava i vladavine prava.

III. OSNOVNI DIJELOVI PRISTUPNOG PROCESA

Temeljne reforme u području vladavine prava, gospodarstva i funkcioniranja demokratskih institucija te javne uprave i dalje su ključne u pripremama zemalja kandidatkinja i potencijalnih kandidatkinja da ispune uvjete za članstvo. Sposobnost i politička volja tih zemalja da se usmjere na te reforme i provedu ih ključne su za njihovu integraciju u EU. Stoga je neophodno da napredak bude stabilan, konkretan i nepovratan.

S obzirom na pandemiju bolesti COVID-19 vlade zemalja zapadnog Balkana i Turske nastavile su nametati ograničenja radi zaštite javnog zdravlja. Parlamenti na zapadnom Balkanu nastavili su s radom, ponegdje s određenim ograničenjima. Sloboda okupljanja često se ograničavala iz javnozdravstvenih razloga, u nekim slučajevima protivno preporukama pučkog pravobranitelja; ograničena su i druga temeljna prava. Pandemija je u nekim slučajevima utjecala na učinkovitost i transparentnost sudskih postupaka. Hitne mjere poduzete u kontekstu pandemije bolesti COVID-19 moraju biti proporcionalne, ograničene na ono što je nužno i vremenski ograničene kako bi se poštovali vladavina prava i standardi ljudskih prava.

Pravosuđe i temeljna prava

Djelotvorna **sudska zaštita** koju pružaju neovisni i nepristrani sudovi temelj je vladavine prava. Na cijelom zapadnom Balkanu pravosudne institucije i dalje se suočavaju s brojnim teškoćama. Rizik od neprimjerenog pritiska na pravosuđe šteti cjelokupnoj institucijskoj ravnoteži i diobi vlasti, što u konačnici dovodi u pitanje načelo jednakosti pred zakonom. Stalna odlučnost i zalaganje najviših razina vlasti i svih relevantnih dionika ključni su za uspješne pravosudne reforme. Za daljnji napredak u procesu pristupanja potrebne su odlučne mjere za jačanje neovisnosti, kvalitete i djelotvornosti pravosudnih sustava partnerskih zemalja na zapadnom Balkanu popraćene solidnim dugoročnim rezultatima.

Albanija je ostvarila trajan dobar napredak u svojoj sveobuhvatnoj reformi pravosuđa, uključujući konkretne rezultate u postupku provjere. Njezin je Ustavni sud sada u potpunosti funkcionalan i počeo je donositi odluke u važnim predmetima. **Sjeverna Makedonija** je donekle napredovala, primjerice u provedbi svoje pravosudne strategije. **Srbija** i **Kosovo** postigli su ograničen napredak svojih pravosudnih reformi. U **Srbiji** su ponovno pokrenuta reformska nastojanja, što se očituje u planiranju jačanja neovisnosti pravosuđa, među ostalim i promjenama ustava, čiji se završetak predviđa do kraja 2021. Na **Kosovu** je sveukupna sposobnost pravosudnih institucija za brz i učinkovit kazneni progon i upućivanje predmeta sudu i dalje slaba. **Crna Gora** i **Bosna i Hercegovina** nisu postigle napredak u svojim pravosudnim reformama. U **Crnoj Gori** ključne reforme pravosuđa stagniraju i potrebna je odlučna politička predanost na svim razinama vlade, parlamenta i pravosuđa kako bi se ponovo omogućio napredak u ispunjavanju privremenih mjerila za vladavinu prava. **Bosna i Hercegovina** zaostaje i ne ostvaruje nikakav napredak u jačanju pravosuđa; u nedostatku bilo kakvih smislenih mjera cjelokupan integritet sektora nastavio se pogoršavati.

Turska je nastavila ozbiljno nazadovanje zabilježeno prethodnih godina. Nije riješila ključno pitanje sustavnog nedostatka neovisnosti pravosuđa. Nastavili su se politički pritisci na suce i tužitelje, što dodatno ugrožava neovisnost i opću kvalitetu pravosuđa. Masovna razrješenja sudaca i tužitelja nastavila su slabiti učinkovitost i profesionalizam pravosudnog sustava. Odbijanje Turske da provede sve relevantne presude Europskog suda za ljudska prava još je

više povećalo zabrinutost u pogledu pridržavanja međunarodnih i europskih standarda u Turskoj. Turske vlasti moraju hitno otkloniti ozbiljne nedostatke, osobito u pogledu prava na pošteno suđenje i strogog poštovanja načela pretpostavke nedužnosti.

Korupcija je i dalje raširena na zapadnom Balkanu i u Turskoj. Štoviše, pandemija je ponegdje pogoršala izloženost korupciji. Potrebne su odlučne mjere i rezultati u borbi protiv korupcije kako bi se ublažile prijetnje demokratskom upravljanju, pravnoj i ekonomskoj sigurnosti te kako bi se osiguralo stabilno i transparentno poslovno okruženje. Uspjeh u sprečavanju korupcije i borbi protiv nje varira u zemljama proširenja; dok neke ostvaruju stalan napredak, u drugima se očito usporava. Javna nabava i dalje je posebno podložna korupciji. Potrebno je ojačati mehanizme kontrole u cijelom postupku nabave te odlučnijim i ambicioznijim mjerama znatno povećati transparentnost i odgovornost. Procjene rizika od korupcije i mjere za borbu protiv korupcije ne provode se sustavno u najrizičnijim sektorima. U svim područjima potrebni su znatno veći naponi i jasna politička volja kako bi se postigli vjerodostojni i solidni rezultati u istragama i kaznenom progonu slučajeva korupcije, osobito na visokoj razini, te kako bi se oduzela i zaplijenila imovina stečena kaznenim djelima.

U **Albaniji** provjera pravosuđa i uspostava Specijalizirane strukture za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala donose rezultate u borbi protiv korupcije. **Sjeverna Makedonija** ojačala je svoj strateški i institucijski okvir te konsolidirala rezultate u istragama, progonu i donošenju presuda u nekoliko slučajeva korupcije, uključujući i onu na visokim razinama. **Kosovo, Crna Gora i Srbija** ostvarili su ograničen napredak. Iako je u Crnoj Gori Agencija za sprečavanje korupcije zauzela proaktivniji stav, ta se zemlja mora više angažirati u sprečavanju i suzbijanju korupcije i u oduzimanju i zapljeni imovine. Kosovo je povećalo kapacitete svojeg posebnog tužiteljstva, no potreban je stalan angažman kad je riječ o proaktivnim istragama, pravomoćnim sudskim odlukama i konačnim oduzimanjima imovine. U **Srbiji** su povećani kapaciteti Agencije za sprečavanje korupcije, no nisu poduzeti nikakvi konkretni koraci za donošenje nove strategije za borbu protiv korupcije koja bi se temeljila na vjerodostojnom i realističnom akcijskom planu niti je još provedena većina preporuka GRECO-a. **Bosna i Hercegovina** nije ostvarila napredak u borbi protiv raširene korupcije i znakova koruptivnog političkog utjecaja. Zakonodavni i institucijski okviri i dalje su neprimjereni i previše fragmentirani. U **Turskoj** nije postignut napredak. U toj zemlji pravni i institucijski okviri za borbu protiv korupcije i dalje su ispod međunarodnih standarda te omogućuju neprimjeren politički utjecaj na istragu, progon i donošenje presuda u slučajevima korupcije. Potrebno je poboljšati odgovornost i transparentnost javnih institucija. Nepostojanje antikorupcijske strategije ukazuje na nedostatak volje za borbu protiv korupcije.

Temeljna prava u velikoj su mjeri sadržana u zakonodavstvu na zapadnom Balkanu, no postoje određene poteškoće u njihovoj učinkovitoj provedbi. Zaštita temeljnih prava na sudovima i dalje je nedostatna u nizu područja politika. Općenito je došlo do ograničenih pomaka ili čak stagnacije u tom području u većem dijelu regije. Primjedbe i preporuke iz prethodnih izvješća po državama uzete su u obzir u ograničenoj mjeri. U Turskoj se stanje ljudskih prava dodatno pogoršalo i ostaje ozbiljan problem.

Sloboda izražavanja te sloboda i pluralizam medija ključni su nositelji demokratskog društva i moraju se poštovati. Na zapadnom Balkanu općenito je ostvaren ograničen ili nikakav napredak po tom pitanju. Iako medijsko okruženje općenito omogućuje slobodu izražavanja, prijetnje, zastrašivanje i nasilje nad novinarima te omalovažavajuće primjedbe javnih dužnosnika i dalje izazivaju ozbiljnu zabrinutost. Mogu negativno utjecati na slobodu medija u praksi pa treba ubrzati tijek istrage i kazneni progon takvih incidenata. Treba zajamčiti neovisnost medijskih regulatora i javnih radiotelevizijskih kuća, među ostalim i odgovarajućim financiranjem i imenovanjem osoba na rukovodeće položaje na temelju zasluga. Dodatnu potporu treba pružiti i učinkovitom funkcioniranju neovisnih

samoregulatornih tijela. Sve zemlje u regiji trebaju povećati transparentnost financiranja medija i veza između javnih i privatnih interesa koje utječu na uredničku politiku i vode do samocenzure.

Ozbiljno nazadovanje nastavilo se u Turskoj, gdje je ostvarivanje slobode izražavanja i širenje oporbenih glasova i dalje znatno ograničeno. Zastrašivanje medija nastavilo se kaznenim postupcima i osuđujućim presudama protiv novinara, branitelja ljudskih prava, odvjetnika, pisaca, oporbenih političara, studenata i korisnika društvenih medija.

Partneri na zapadnom Balkanu trebaju dokazati da i dalje nastoje promicati i jačati **rodnu ravnopravnost** te riješiti problem rodno uvjetovanog nasilja. S tim u vezi povećala se zabrinutost kad je riječ o Turskoj, u kojoj je došlo do nazadovanja u pogledu prava žena, što se očituje u povlačenju te zemlje iz Istanbulske konvencije.

Zakonodavstvo i politike o **nediskriminaciji** općenito postoje, ali daljnje djelovanje u pogledu slučajeva diskriminacije, zločina iz mržnje i govora mržnje nije dostatno. Pravna zaštita prava **lezbijki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, interseksualnih i queer (LGBTIQ) osoba** poboljšala se u većini partnera na zapadnom Balkanu, no zakone treba provoditi u praksi jer često dolazi do diskriminacije i govora mržnje. U Turskoj zaštita temeljnih prava LGBTIQ osoba te govor mržnje i kampanje ocrnjivanja uperene protiv LGBTIQ zajednice i dalje izazivaju ozbiljnu zabrinutost.

Zatvaranje škola i druga ograničenja uvedena zbog pandemije bolesti COVID-19 pogodila su djecu, osobito onu u ranjivom položaju. Treba poraditi na jačanju **prava djeteta** i izgradnji otpornih sustava za zaštitu djece i skrb za djecu. Potrebno je u potpunosti razviti pravosudne sustave prilagođene djeci te omogućiti i sustavnije primjenjivati alternative pritvoru, a pritvor koristiti samo kao krajnju mjeru.

Prava osoba s invaliditetom treba djelotvornije zaštititi, što uključuje i prelazak na skrb u zajednici i neovisan život, u skladu sa zahtjevima Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom. Zaštita **manjina** i njihovo sudjelovanje u javnom životu također iziskuje stalnu pozornost. Romi su i dalje u nepovoljnom položaju u odnosu na svoje neromske susjede, a kriza izazvana bolešću COVID-19 i s njome povezane mjere ograničavanja nerazmjerno su pogodile ranjive Rome.

Vlade u regiji trebaju uzeti u obzir sve preporuke međunarodnih i regionalnih tijela za praćenje ljudskih prava, uključujući ona koja se bave **zatvorskim uvjetima** i sprečavanjem zlostavljanja.

Pravda, sloboda i sigurnost

Organizirani kriminal i dalje je prijetnja regiji i utječe na ljude, poduzeća, državne institucije i gospodarstvo u cjelini. Moćne zločinačke organizacije s globalnim dosegom lako prelaze granice, uključujući i one u EU-u. Zločinačke organizacije koje djeluju na zapadnom Balkanu vrlo su vješto iskorištavale razvoj pandemije bolesti COVID-19. Odgovori vlada uključivali su jačanje operativne policijske suradnje s EU-om, osobito putem platforme EMPACT¹⁰, i s agencijama EU-a u područjima kao što su krijumčarenje droge (posebno kanabisa i sintetičkih droga), krijumčarenje migranata, trgovina ljudima, organizirani kriminal

¹⁰ EMPACT (Europska multidisciplinarna platforma za borbu protiv kaznenih djela) je inicijativa u području sigurnosti koju su pokrenule države članice EU-a radi utvrđivanja, određivanja prioriteta i uklanjanja prijetnji organiziranog i ozbiljnog međunarodnog kriminala. EMPACT je sada trajni instrument, kako je utvrđeno u [Zaključcima Vijeća o EMPACT-u 2022 +](#). U svibnju 2021. Vijeće je donijelo [zaključke o prioritetima EU-a za idući ciklus EMPACT-a](#) (siječanj 2022.–prosinac 2025.).

u vezi s imovinom te krijumčarenje trošarinske robe (uglavnom cigareta) i vatrenog oružja. Novom strategijom EU-a za suzbijanje organiziranog kriminala za razdoblje 2021.–2025.¹¹ potvrđuje se predanost EU-a da nastavi davati prednost projektima izgradnje kapaciteta u trećim zemljama, što uključuje i zemlje proširenja. Cilj je poduprijeti operativnu suradnju i pomoći opremiti partnere alatima koji će im omogućiti iskorjenjivanje složenih kriminalnih struktura.

Rješavanje problema nezakonitog posjedovanja i zlouporabe malog i lakog oružja te trgovanja njima dobro napreduje, u skladu s Akcijskim planom EU-a za kontrolu trgovine vatrenim oružjem za razdoblje 2020.–2025. Potrebno je ustrajno raditi na pravnoj usklađenosti s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim sporazumima, jačanju sigurnosti granica i kapaciteta za istrage povezane s vatrenim oružjem, jačanju djelotvornosti pravosudnih sustava u pogledu kaznenih djela povezanih s vatrenim oružjem, daljnjem olakšavanju operativne suradnje i razmjene informacija među tijelima za izvršavanje zakonodavstva te smanjenju nezakonitog posjedovanja vatrenog oružja i rizika od širenja i preusmjeravanja vatrenog oružja, streljiva i eksploziva.

Stalno se ulaže i u strukture za borbu protiv organiziranog kriminala, čime se jačaju specijalizirana pravosudna i policijska tijela. Međutim, **rezultati u pogledu pravomoćnih presuda** za organizirani kriminal pokazuju da su kapaciteti tijela kaznenog progona i pravosuđa još uvijek nedostatni za uspješnu istragu, kazneni progon i suđenje u važnim slučajevima organiziranog kriminala, a time i za odvracanje potencijalnih počinitelja. To je slučaj i u suzbijanju trgovanja ljudima, koje podrazumijeva i pružanje zaštite i potpore žrtvama.

Na zapadnom Balkanu i u Turskoj nadležna tijela moraju pronaći učinkovit odgovor kako bi se spriječilo da organizirani kriminal proдре u gospodarstvo. Treba dodatno poraditi i na bržem praćenju imovine stečene kaznenim djelima putem financijskih istraga te na osiguravanju učinkovitijeg oduzimanja i povrata imovinske koristi stečene kaznenim djelima. Osim toga, tijela za izvršavanje zakonodavstva moraju povećati kapacitete za borbu protiv novih vrsta kriminalnih aktivnosti, posebno različitih oblika kiberkriminaliteta. Intenzivira se suradnja u području kiberkriminaliteta.

Pozitivni primjeri u regiji zabilježeni su u **Albaniji**, gdje je zahvaljujući dobrom napretku u međunarodnoj policijskoj suradnji došlo do uhićenjâ koja su pobudila velik interes javnosti, a napredak je ostvaren i u suzbijanju proizvodnje droge i trgovine drogom. **Sjeverna Makedonija** donekle je napredovala u borbi protiv organiziranog kriminala, uključujući i na operativnoj razini. I u **Crnoj Gori** zabilježen je napredak: poboljšan je pristup tijela za izvršavanje zakonodavstva ključnim bazama podataka i povećan je broj istražitelja i stručnjaka u ključnim područjima. Osim toga, uhodana međunarodna policijska suradnja nastavila je davati rezultate i dovela do dosad nezabilježenih zapljena droge. Međutim, **Kosovo, Srbija i Turska** ostvarili su tek ograničen napredak u borbi protiv organiziranog kriminala, a u **Bosni i Hercegovini**, gdje kontaktna točka za suradnju s Europolom još nije u funkciji, nije bilo napretka.

Suradnja sa zapadnim Balkanom u **borbi protiv terorizma** i sprečavanju radikalizacije i dalje je od ključne važnosti. Iako su ekstremne vjerske i političke ideologije i dalje prisutne u regiji, a opći porast internetskih foruma za radikalizaciju izaziva zabrinutost, tijekom izvještajnog razdoblja nisu prijavljeni nikakvi incidenti ekstremne ili nasilne prirode (terorizam, ekstremizam, radikalizacija), a sigurnosna situacija u regiji ostala je stabilna.

¹¹ Komunikacija o Strategiji EU-a za suzbijanje organiziranog kriminala za razdoblje 2021.–2025., COM(2021) 170 final, 14.4.2021.

Na ministarskom forumu EU-a i zapadnog Balkana o pravosuđu i unutarnjim poslovima održanom u listopadu 2020. ponovno je potvrđena valjanost zajedničkog akcijskog plana za borbu protiv terorizma za zapadni Balkan i predanost provedbi njegovih ciljeva nakon 2020. Zajednički akcijski plan i odgovarajući provedbeni mehanizmi stoga ostaju okvir za zajednički rad na sprečavanju radikalizacije koja vodi do nasilnog ekstremizma i terorizma, na temelju pet ciljeva i snažne regionalne suradnje. Iako je zbog pandemije usporena provedba u većini regije, došlo je do napretka u razvoju protuterorističkih strategija, donošenju relevantnog zakonodavstva, jačanju relevantnih institucijskih kapaciteta i uvođenju mjera za borbu protiv radikalizacije, a za potpunu provedbu dogovorenih ciljeva i mjera potreban je daljnji napredak. Općenito treba dodatno poraditi na sprečavanju svih oblika radikalizacije, uključujući vjersku, etničko-nacionalističku ili političku.

Albanija je donijela novu međusektorsku protuterorističku strategiju i akcijski plan u prosincu 2020. i time ispunila obveze iz zajedničkog akcijskog plana. Kad je riječ o borbi protiv pranja novca, Albanija je nastavila dodatno usklađivati svoje zakonodavstvo s pravnom stečevinom EU-a. **Crna Gora** provodi svoju strategiju sprečavanja i suzbijanja nasilnog ekstremizma za razdoblje 2020.–2024., s posebnim naglaskom na centre za zadržavanje, uz podršku civilnog društva. **Sjeverna Makedonija** nastavlja provoditi nacionalnu strategiju (2018.–2022.) za suzbijanje terorizma i nasilnog ekstremizma. **Bosna i Hercegovina** i **Srbija** imale bi koristi od strateški usmjerenijeg pristupa borbi protiv terorizma. Strategija Bosne i Hercegovine u tom području istekla je pa bi trebalo donijeti i provesti strategiju za razdoblje 2021.–2025. u skladu s politikom EU-a, pogotovo kad je riječ o sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma. To će iziskivati uspostavu učinkovitijih struktura za borbu protiv terorizma. Bosni i Hercegovini treba nov zakon o sprečavanju pranja novca i financiranja terorizma u skladu s pravnim standardima EU-a (tj. četvrtom Direktivom o sprečavanju pranja novca). U Srbiji je ključno zakonodavstvo za borbu protiv terorizma još uvijek u izradi. **Kosovo** planira donijeti novu zajedničku strategiju za borbu protiv terorizma i suzbijanje nasilnog ekstremizma. Iako ministar unutarnjih poslova ostaje nacionalni koordinator, postoji potreba za ponovnom uspostavom ureda koji bi podržao koordinatora i važnijom ulogom koordinatora u međuinstitucijskoj koordinaciji.

Neki partneri u regiji (Albanija, Kosovo i Sjeverna Makedonija) sustavno vrše repatrijaciju **stranih terorističkih boraca** i njihovih članova obitelji. U većini zapadnog Balkana repatrijacija stranih terorističkih boraca koji se vraćaju iz nekadašnjih područja ratnih djelovanja i veći angažman na njihovoj učinkovitoj i sustavnoj reintegraciji i resocijalizaciji razlog su za zabrinutost. **Kosovo** je ostvarilo dobar napredak u rehabilitaciji i reintegraciji stranih terorističkih boraca i njihovih obitelji, no postoji zabrinutost u pogledu ranog uvjetnog otpusta iz zatvora počinitelja nasilnih ekstremističkih kaznenih djela. Na cijelom zapadnom Balkanu treba poboljšati praćenje mjera reintegracije i resocijalizacije, među ostalim i u zatvorima. To osobito uključuje suradnju među institucijama na nacionalnoj i lokalnoj razini. Razmjena informacija putem Europolove mrežne aplikacije za sigurnu razmjenu informacija (SIENA) znatno je napredovala. Partneri na zapadnom Balkanu trebali bi nastaviti proaktivno prenositi informacije o povratku stranih terorističkih boraca i njihovih obitelji odgovarajućim kanalima. **Crna Gora** je uspostavila dobru razmjenu informacija o stranim terorističkim borcima s EUROPOL-om i EUROJUST-om. **Sjeverna Makedonija** je u lipnju 2020. donijela nacionalni plan za reintegraciju, resocijalizaciju i rehabilitaciju stranih boraca koji se vraćaju i članova njihovih obitelji.

Turska se i dalje suočava s prijetnjama terorističkih skupina. Iako vlada ima legitimno pravo i odgovornost da se bori protiv terorizma, pravni okvir i odgovor treba uskladiti s europskim standardima i pravnom stečevinom EU-a. Antiterorističke mjere moraju biti proporcionalne i poduzete u skladu s vladavinom prava, ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Turska bi

trebala prestatu široko tumačiti svoj zakon o suzbijanju terorizma za uhićenje i pritvaranje novinara, pisaca, odvjetnika, političara, pripadnika akademske zajednice, branitelja ljudskih prava i građana koji iznose kritike. Turska je dala prednost borbi protiv Kurdistsanske radničke stranke (PKK), koja ostaje na EU-ovu popisu osoba, skupina i subjekata uključenih u teroristička djela, i razbijanju Gülenova pokreta. Turska ima dobro razvijene institucionalne kapacitete, no i dalje se suočava s ozbiljnim rizicima od pranja novca i financiranja terorizma. Iako je postigla napredak u jačanju svojeg okvira za suzbijanje pranja novca i financiranja terorizma, još nije ispunila sve preporuke Stručne skupine za financijsko djelovanje (FATF). Turska treba razviti sveobuhvatnu strategiju i akcijski plan za sprečavanje pranja novca i financiranja terorizma.

Poboljšale su se djelotvornost i pravovremenost mehanizma Turske za zamrzavanje imovine i ona se nastavila boriti protiv domaćih i stranih ćelija terorističkih boraca. Policijska i pravosudna suradnja s državama članicama i agencijama EU-a u borbi protiv terorizma ostala je ograničena zbog nepostojanja nacionalnog zakona o zaštiti osobnih podataka usklađenog s europskim standardima i pravnom stečevinom EU-a, kao i zbog razlika u definiciji i kaznama za kaznena djela terorizma. Turska bi trebala nastaviti raditi na učinkovitom sprečavanju i suzbijanju radikalizacije koja vodi do nasilnog ekstremizma i terorizma uz puno poštovanje temeljnih prava.

Hibridne prijetnje, uključujući kibernetičke napade i prvenstveno dezinformacije i pogrešne informacije, i dalje su ozbiljan problem u zemljama proširenja. Konkretno, državni i nedržavni akteri, uključujući one izvan regije, nastavili su širiti dezinformacije na zapadnom Balkanu kako bi doveli u pitanje vjerodostojnost EU-a, narušili povjerenje javnosti u demokratske institucije i produbili polarizaciju. Kampanje dezinformiranja i širenja pogrešnih informacija posebno su se intenzivirale tijekom pandemije bolesti COVID-19, ali i uoči izbora. Većinu dezinformacija u regiji stvaraju i šire domaći akteri za domaće potrebe, no aktivni su i posrednici trećih država.

U skladu s prioritetima EU-a iz Zajedničkog okvira za suzbijanje hibridnih prijetnji¹², Strategije za zapadni Balkan i Izjave iz Zagreba¹³, Europska služba za vanjsko djelovanje i Komisija produbili su politički dijalog s partnerima u postupku proširenja o suzbijanju hibridnih prijetnji, osobito o kibernetičkoj sigurnosti, zaštiti kritične infrastrukture, strateškoj komunikaciji i suzbijanju dezinformacija. Strateška komunikacija i dalje je bila usmjerena na tematske komunikacijske kampanje u kojima se naglašavaju koristi potpore EU-a za građane i gospodarstva i na djelovanja javne diplomacije izravno upućena javnosti, osobito mladima, radi poticanja rasprave o zajedničkoj europskoj budućnosti. EU je paralelno s tim nastavio informirati javnost o političkim kretanjima u odnosima između EU-a i zapadnog Balkana preko interneta i društvenih mreža. Promicanje slobode izražavanja i neovisnog novinarstva ostaje prioritet u regiji proširenja, a izgradnja kapaciteta u području kibernetičke sigurnosti ključni je dio Digitalne agende za zapadni Balkan¹⁴ i prioritet nove strategije EU-a za kibernetičku sigurnost¹⁵.

Nezakonite **migracije** i dalje su ključni problem na zapadnom Balkanu i u Turskoj. Došlo je do daljnjeg razvoja suradnje na istočnosredozemnoj i zapadnobalkanskoj migracijskoj ruti. Krijumčarenje migranata, maloljetnika bez pratnje, trgovanje ljudima i nedovoljni kapaciteti nacionalnih sustava azila i dalje zabrinjavaju. Kriza u Afganistanu mogla bi dovesti do

¹² JOIN(2016) 18 final.

¹³ [Izjava iz Zagreba, 6. svibnja 2020. \(europa.eu\)](#)

¹⁴ [Pokretanje Digitalne agende za zapadni Balkan \(europa.eu\)](#)

¹⁵ JOIN(2020) 18 final.

daljnjeg povećanja broja afganistanskih izbjeglica i zahtijeva nastavak bliske suradnje između EU-a i partnerskih zemalja.

Ukupni broj nezakonitih dolazaka sa **zapadnog Balkana** u EU povećao se 2021. u odnosu na 2020. jer je samo u prvih sedam mjeseci 2021. zabilježeno otprilike 23 000 nezakonitih prelazaka granice u odnosu na otprilike 27 000 nezakonitih dolazaka tijekom cijele 2020. Intenzivna migracijska kretanja dovela su do velikog broja izbjeglica i migranata u regiji, pogotovo u Srbiji i Bosni i Hercegovini. Trenutačno se u regiji nalazi oko 20 000 migranata i izbjeglica. Osim toga, procjenjuje se da ih je na tisuće izvan prihvatnih objekata.

Iako se ostvaruje napredak, na zapadnom Balkanu treba uložiti više truda u stvaranje novih ili snažnijih institucija, zakona i postupaka u područjima azila, vraćanja i upravljanja granicama, što uključuje i prenošenje složene i zahtjevne pravne stečevine EU-a. Partneri sa zapadnog Balkana trebali bi također preuzeti odgovornost nad svim aspektima migracije. Postoji potreba za jačanjem sustava azila, intenziviranjem dobrovoljnog i prisilnog povratka te suradnjom sa zemljama podrijetla u pogledu ponovnog prihvata, kao i regionalnom i međunarodnom suradnjom u borbi protiv skupina organiziranog kriminala koje se bave krijumčarenjem migranata i trgovanjem ljudima. Regionalna suradnja i koordinacija s EU-om i dalje su ključne.

Dovršeni su pregovori o sporazumima o statusu s pet zemalja iz regije koji omogućuju raspoređivanje timova europske granične i obalne straže (Frontex) s izvršnim ovlastima u zonama uz vanjsku granicu EU-a radi potpore nacionalnim graničnim tijelima, no sporazumi još nisu potpisani s Bosnom i Hercegovinom i Sjevernom Makedonijom. Kako bi se ojačalo upravljanje i zaštita granica, stupanje na snagu i učinkovita provedba svih sporazuma o statusu ključni je prioritet. Sporazumi s Albanijom, Crnom Gorom i Srbijom već su stupili na snagu i timovi su upućeni u te zemlje.

U **Turskoj** se još uvijek nalazi najveća izbjeglička populacija na svijetu, s oko četiri milijuna izbjeglica iz Sirije i drugih zemalja na njezinu državnom području. U prvih osam mjeseci 2021. ukupni broj dolazaka iz Turske u EU iznosio je 9 703, dok ih je u istom razdoblju 2020. bilo 12 331. Međutim, iako je migracijski pritisak na tursko-grčkoj kopnenoj i morskoj granici također ostao nizak, u istom je razdoblju iz Turske u Italiju stiglo 4 739 osoba, dok ih je 2020. bilo 1 111. Istodobno je ukupni broj nezakonitih dolazaka na Cipar iznosio 5 553 (4 957 nakon prelaska zelene crte razgraničenja) u usporedbi s 3 800 dolazaka zabilježenih 2020.

S obzirom na stanje u Afganistanu i percepciju migranata među turskim stanovništvom, turske vlasti jačaju svoju graničnu infrastrukturu uz granicu s Iranom. Turske vlasti također povećavaju resurse za sprečavanje i borbu protiv krijumčarenja migranata, ali postoji potreba za većom međunarodnom suradnjom u području izvršavanja zakonodavstva na cijeloj migracijskoj ruti, od zemalja podrijetla do Turske, zapadnog Balkana i EU-a, radi borbe protiv krijumčarskih mreža. Nastavak bliske suradnje u području upravljanja granicama i borbe protiv krijumčarenja migranata i dalje je ključni prioritet.

Rad demokratskih institucija

Osiguravanje vjerodostojnih i održivih reformi u području demokracije i dalje je goruće pitanje za zemlje proširenja. Nedostatak stvarne političke volje još uvijek je glavni razlog za izostanak opipljivog napretka ili čak nazadovanje.

Velika politička polarizacija, bojkotiranje izbora i rada u parlamentu od strane oporbe, a u nekim slučajevima očito nepovjerenje u cijelom političkom spektru – konkretno u parlamentima – i dalje otežavaju funkcioniranje demokratskih sustava i institucija u

partnerima na **zapadnom Balkanu**. U **Srbiji** su parlament i političke snage nastavili sudjelovati u međustranačkom dijalogu pod vodstvom Europskog parlamenta kako bi postigli široko prihvaćen međustranački i društveni konsenzus o reformama povezanim s EU-om, što je ključno za napredak zemlje na njezinu putu prema EU-u. Na plenarnom zasjedanju u rujnu koordinatori iz europskog i srpskog parlamenta postigli su dogovor o radnom dokumentu koji sadržava 16 mjera za jačanje povjerenja u izborni proces te niz konkretnih djelovanja i rokova. Na plenarnim raspravama u nekim zemljama korišten je huškački jezik uperen prema političkim protivnicima, novinarima i civilnom društvu. Parlamentarni rad nastavio se unatoč ograničenjima zbog pandemije bolesti COVID-19. Za demokratsko društvo koje se temelji na vladavini prava neophodna je odlučna borba protiv korupcije i osiguravanje neovisnosti i učinkovitosti pravosudnih sustava.

U **Crnoj Gori** su parlamentarni izbori rezultirali promjenom vladajuće koalicije i pojavom novog političkog okruženja. Napetosti između izvršne i zakonodavne vlasti usporile su reforme, a novo zakonodavstvo koje je donijela parlamentarna većina dovelo je u pitanje ranija postignuća. Na **Kosovu** je uvjerljiva pobjeda saveza oporbenih stranaka na parlamentarnim izborima dovela do velike političke promjene i vlada sada ima čvrstu većinu u skupštini. Na Kosovu su 17. listopada 2021. održani lokalni izbori, na koje je upućena misija EU-a za promatranje izbora koja će nakon izbora objaviti svoju ocjenu. Iako su izbori u regiji općenito bili dobro organizirani, u **Albaniji** među ostalim i zahvaljujući većoj primjeni informacijske tehnologije, treba provesti brojne preporuke prethodnih misija za promatranje izbora u regiji o brojanju birača, biračkim popisima, financiranju predizbornih kampanja, rješavanju sporova i sankcijama za kršenje izbornih propisa te ukloniti strukturne nedostatke. Konkretno, u cijeloj regiji treba uložiti znatan trud u postizanje veće transparentnosti i odgovornosti političkih stranaka i financiranja predizbornih kampanja te ravnopravni pristup medijima. U **Bosni i Hercegovini** u svibnju 2021. osnovana je međuagencijska radna skupina za raspravu o izbornim i ustavnim reformama. Politički akteri i institucije moraju se uključiti u transparentan i uključiv dijalog kako bi uklonili dugotrajne izborne nedostatke prije sljedećih općih izbora u listopadu 2022.

U **Turskoj** se demokratsko nazadovanje nastavilo u izvještajnom razdoblju. Turska mora uskladiti svoj ustavni okvir s europskim standardima. Unatoč ukidanju izvanrednog stanja u srpnju 2018., određene pravne odredbe kojima se vladinim tijelima dodjeljuju izvanredne ovlasti i kojima se zadržava nekoliko ograničavajućih elemenata izvanrednog stanja ostale su uključene u pravni sustav, što je utjecalo na demokraciju i temeljna prava. U srpnju 2021. turski parlament odobrio je prijedlog zakona kojim se za još godinu dana produljuje trajanje tih restriktivnih elemenata izvanrednog stanja. Pristup pravosuđu ostao je ograničen za one na koje su negativno utjecale izvanredne zakonodavne uredbe. Izvršnim predsjedničkim sustavom ne osigurava se kvalitetna i učinkovita dioba vlasti, čime je smanjena demokratska odgovornost izvršne vlasti. Prisilno razriješeni gradonačelnici na jugoistoku i dalje se zamjenjuju povjerenicima koje je imenovala vlada, što je u suprotnosti s mišljenjem Venecijanske komisije iz lipnja 2020.¹⁶ Ciljana djelovanja pravosuđa protiv oporbenih stranaka i medija ozbiljno su ugrozila legitimnost turskih demokratskih institucija i politički pluralizam. U tom pogledu odluka Ustavnog suda o prihvaćanju optužnog prijedloga kojim se nastoji ukinuti druga najveća oporbena stranka izaziva dodatnu zabrinutost. Nastavila se politizacija javne uprave. Civilno društvo bilo je pod stalnim pritiskom, a njegov prostor za slobodno djelovanje nastavio se smanjivati.

¹⁶ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2020\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2020)011-e)

Reforma javne uprave

Javne uprave oblikuju i provode javne politike, upravljaju javnim ulaganjima i pružaju ključne javne usluge na dobrobit svih građana. Javne uprave moraju biti transparentne, odgovorne i učinkovite kako bi ulijevale povjerenje. Iako je prošle godine ostvaren solidan napredak, glavni nedostaci odnose se na različite oblike politizacije.

Planiranje politika donekle se poboljšalo, no potrebni su daljnji naponi kako bi se osiguralo da središnje vlade provode strogu kontrolu kvalitete te ojačali kapaciteti za donošenje politika utemeljenih na dokazima i za jačanje kulture donošenja politika na temelju dokaza u javnoj upravi. Trebalo bi povećati kapacitete za **praćenje politika**.

U Crnoj Gori se poboljšala ukupna kvaliteta strateških dokumenata izrađenih u izvještajnom razdoblju. Sjeverna Makedonija donijela je novu metodologiju za pripremu i praćenje sektorskih strategija te izvješćivanje o njima, čime se nastoji ojačati planiranje politika. U Albaniji je došlo do napretka u provedbi procjena regulatornog učinka, poboljšanju upravljačkih mehanizama u pogledu javnih savjetovanja i uvođenju IT sustava za integrirano planiranje. Općenito se politike, zakonodavstvo i javna ulaganja u regiji i dalje često pripremaju bez procjena učinka.

Odgovornost javnih uprava i dalje je prioritet. Stvaranje i ustroj javnih tijela nisu uvijek učinkoviti. U Crnoj Gori su reorganizacije javne uprave dovele do znatnih promjena osoblja, uključujući na visokim položajima, što je ugrozilo sposobnost Crne Gore da zadrži iskusno osoblje u pitanjima povezanim s procesom pristupanja EU-u u mnogim sektorima. U Albaniji su posljednjih godina osnovane podređene agencije bez strateškog plana. Na Kosovu je došlo do kašnjenja u primjeni nedavno donesenog zakonodavnog okvira čiji je cilj poboljšati organizaciju i odgovornost uprave. U Sjevernoj Makedoniji još nije donesen novi zakon o organizaciji države, čiji je cilj pojednostavnjenje institucijskog okvira, uklanjanje preklapanja nadležnosti i povećanje učinkovitosti uprave. U Turskoj nedostaje sveobuhvatni plan reforme javne uprave i vodeća institucija zadužena za taj proces.

U većini država tek treba uspostaviti **ljudske resurse i upravljanje javnim službama**, uključujući upravljačku odgovornost i povećanje profesionalnosti javne službe, i to tako da se ojača položaj višeg rukovodstva i nadzornika te da im se delegira donošenje odluka. Transparentni postupci zapošljavanja, napredovanja, nazadovanja i otpuštanja koji se temelje na zaslugama moraju se uvrstiti u zakonodavni okvir i dosljedno provoditi u svim javnim službama na središnjoj i lokalnoj razini. Treba osigurati djelotvorne linije odgovornosti u strukturi državne uprave. Albanija je napravila ključne korake potpunom digitalizacijom postupka zapošljavanja državnih službenika radi veće transparentnosti. U Srbiji nije ostvaren napredak u smanjenju broja viših rukovoditelja. U Bosni i Hercegovini različiti radni uvjeti koji proizlaze iz različitih zakona o javnoj službi i neujednačene prakse na pojedinim razinama vlasti i dalje otežavaju mobilnost državnih službenika i stvaranje administrativnog okruženja s jednakim standardima. Većina zemalja nastojala je poboljšati usluge za građane i poduzeća. Srbija, Albanija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija pokrenule su inicijative i usluge e-uprave kao odgovor na pandemiju bolesti COVID-19. Odgovornost uprave i upravljanje ljudskim resursima u Turskoj još uvijek zabrinjavaju. Politizacija uprave se nastavila i nema političke volje za provođenje reformi.

Treba uzeti u obzir **ulogu regionalnih i lokalnih tijela** u postupku usklađivanja s EU-om i u kasnijoj primjeni pravila EU-a. Nužno je osigurati odgovarajuću ravnotežu između potreba središnje, regionalne i lokalne vlasti. I dalje je vrlo zabrinjavajuće da vlasti u Turskoj donose odluke i poduzimaju ciljne mjere protiv izabranih gradonačelnika iz oporbenih stranaka.

Potrebno je ojačati **administrativni kapacitet** i profesionalne standarde tijela zaduženih za provedbu pravne stečevine EU-a te zaštititi neovisnost regulatornih tijela.

Funkcioniranje **javne nabave** i **upravljanja javnim financijama** i dalje je izazov. Općenito su transparentnost i odgovornost u pogledu mjera povezanih s bolešću COVID-19 bile vrlo ograničene.

Kosovo, Crna Gora i Srbija napredovali su u digitalizaciji svojih sustava nabave. U međuvremenu je zaobilaženje standarda EU-a u području javne nabave postalo problem u Srbiji jer je 54 % kumulativne vrijednosti svih ugovora o javnoj nabavi 2020. bilo izuzeto iz primjene Zakona o javnoj nabavi. Za koncesiju Crne Gore za zračne luke tek treba raspisati javni natječaj u skladu sa standardima EU-a o poštenoj i transparentnoj javnoj nabavi. Sjeverna Makedonija i Srbija donekle su ojačale kapacitete u svojim sustavima javne nabave, dok u Albaniji, Bosni i Hercegovini te Kosovu treba dati prioritet razvoju kapaciteta. Albanija i Crna Gora poboljšale su svoje zakone o javnoj nabavi, a Albanija je donijela svoju prvu strategiju javne nabave. Tijekom većine izvještajnog razdoblja Bosna i Hercegovina je prilikom dodjele javnih ugovora davala povlaštenu tretman domaćim ponuđačima, što je u suprotnosti sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju.

Turska nastavlja bilježiti velike nedostatke u usklađivanju s pravnom stečevinom EU-a jer je područje primjene pravila o javnoj nabavi znatno suženo raznim izuzećima, kao i diskriminirajućim prednostima za domaće cijene i praksama prijeboja. Upotreba elektroničkog sustava javne nabave u Turskoj četverostruko se povećala.

Reforma nacionalnih sustava upravljanja za poboljšanje upravljačke odgovornosti, **dobro financijsko upravljanje** i vanjske revizije javnih sredstava od ključne su važnosti. Napredak u pogledu javne unutarnje kontrole i upravljačke odgovornosti bio je spor tijekom pandemije bolesti COVID-19, no Albanija i Srbija znatno su napredovale u definiranju strateškog okvira i razvoju metodologije za provedbu svojih reformi. Albanija je uložila napore da 2020. provede više preporuka albanskog Državnog ureda za reviziju, konkretno kad je riječ o uklanjanju nedostataka koji su ograničavali učinke vanjskih revizija i zakonodavni nadzor te rješavanju pitanja nedovoljne uključenosti javnosti. Crna Gora je uvelike poboljšala poduzimanje daljnjih mjera na temelju preporuka revizije i postigla otvoreniju i transparentnu komunikaciju s parlamentom i širom javnošću. Albanija je poduzela odlučne mjere za jačanje javne unutarnje financijske kontrole u pogledu delegiranja financijskih odgovornosti, praćenja i poduzimanja daljnjih mjera nakon unutarnjih revizija.

Iako je jačanje sustava i kapaciteta za **upravljanje javnim ulaganjima** utvrđeno kao prioritet za sve zemlje proširenja, osobito u kontekstu Gospodarskog i investicijskog plana za zapadni Balkan, prošle godine ostvaren je slab napredak. Ipak, uzevši u obzir da Crna Gora 2021. provodi procjenu upravljanja javnim ulaganjima, preporuke utemeljene na dokazima o tome kako povećati učinkovitost javnih ulaganja sad postoje za sva gospodarstva na zapadnom Balkanu.

Sve zemlje kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje moraju ojačati svoju sposobnost izrade kvalitetnih **statističkih podataka**, u skladu s načelima Kodeksa prakse europske statistike i na temelju profesionalne neovisnosti, nepristranosti, pouzdanosti, transparentnosti i povjerljivosti. Također je jako važno pružati što više podataka Eurostatu. Na zapadnom Balkanu i u Turskoj statistički uredi najviše su usmjereni na popise stanovništva i stambenih objekata pa bi trebalo dodijeliti dovoljno sredstava za njihovu provedbu. Sektor u kojem sve zemlje trebaju postići napredak je ESA 2010, Europski sustav računa (makroekonomska statistika).

Gospodarstvo

Pandemija bolesti COVID-19 vrlo je negativno utjecala na gospodarski rast na zapadnom Balkanu i u Turskoj 2020. Gospodarska aktivnost na zapadnom Balkanu smanjila se za 3,4 %. U Turskoj je 2020. zabilježeno određeno povećanje (rast realnog BDP-a od 1,8 %). Na cijelom zapadnom Balkanu opseg smanjenja 2020. jako je varirao, od relativno blagog pada BDP-a od 1 % u Srbiji do izrazitog pada od 15,2 % u Crnoj Gori, dok su u Bosni i Hercegovini (4,6 %), Albaniji (3,8 %), Sjevernoj Makedoniji (4,5 %) i na Kosovu (4,1 %) zabilježene srednje razine smanjenja. Sektorska struktura gospodarstva, a osobito udio turizma, imala je najveću ulogu u ozbiljnosti gospodarskih posljedica te je osobito utjecala na veliko smanjenje BDP-a u Crnoj Gori. Dobra poljoprivredna sezona ublažila je posljedice, posebno u Srbiji i Albaniji. Razlike u odgovoru politike na krizu, koje su djelomično nastale zbog različitog političkog manevarskog prostora, također su utjecale na gospodarske ishode. U Turskoj je gospodarski rast bio popraćen stalnom visokom inflacijom, sve većim vanjskim deficitima i nastavkom deprecijacije valute, što je uvelike povezano s povećanom percepcijom rizika zbog čestih zamjena guvernera središnje banke.

Većina gospodarstava za 2021. predviđa gospodarski oporavak, a nakon toga povratak na stopu rasta prije pandemije ili premašivanje te stope. Nakon velikih fiskalnih deficita povezanih s krizom i znatnih povećanja udjela duga u BDP-u 2020., očekuje se da će 2021. ili 2022. započeti postupna fiskalna konsolidacija.

Međutim, kako bi se potaknuo održiv oporavak u srednjoročnom razdoblju, treba se dodatno ubrzati provedba **strukturnih reformi**. To je ključno za ispunjavanje dvaju gospodarskih kriterija za članstvo u EU-u: osigurati funkcionalna tržišna gospodarstva i pokazati sposobnost suočavanja s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a. Dok je prosječni rezultat provedbe mjera iz programa gospodarskih reformi 2020. iznosio 2,7 (od mogućih 5), razina provedbe zajednički dogovorenih preporuka znatno se povećala, s 35,5 % za političke smjernice donesene 2019. na 50,8 % u 2020. To poboljšanje najvjerojatnije je povezano s kratkoročnim karakterom mnogih mjera preporučenih za ublažavanje krize izazvane pandemijom bolesti COVID-19.

Za **tržišta rada** na zapadnom Balkanu i u Turskoj i dalje su karakteristični sveukupno nizak stupanj aktivnosti i zaposlenosti te visok stupanj neprijavljenog rada i nezaposlenosti. Stope aktivnosti smanjile su se 2020. u svim zemljama jer su se ljudi tijekom krize uzrokovane bolešću COVID-19 često povukli s tržišta rada. Niska stopa uključivanja žena i mladih na tržište rada i dalje je ozbiljan problem. U srpnju 2021. zemlje zapadnog Balkana podržale su izjavu o osiguravanju održivog uključivanja mladih na tržište rada i poduzimanju konkretnih koraka za postupnu uspostavu, provedbu i jačanje programâ Garancije za mlade. Reforme i ulaganja u obrazovne sustave te usavršavanje i prekvalifikacija ključni su za rješavanje izazova na tržištu rada.

Digitalizacija industrijskog sektora i razvoj **digitalnih** vještina u svim segmentima društva izuzetno su važni za jačanje zapošljivosti i unapređenje digitalnog gospodarstva. U rujnu 2020. donesen je Akcijski plan za digitalno obrazovanje za razdoblje 2021.–2027.¹⁷ čiji je cilj pomoći sustavima obrazovanja i osposobljavanja u suočavanju s izazovima krize uzrokovane bolešću COVID-19 i poduprijeti digitalnu transformaciju na dulji rok. Došlo je do promjena i u medijskom okruženju te su stoga potrebne mjere za potporu regulatornoj neovisnosti i zaštiti maloljetnika u digitalnim medijima.

¹⁷ COM(2020) 624 final.

III. SPOSOBNOST PREUZIMANJA OBVEZA ČLANSTVA

U revidiranoj metodologiji pregovaračka poglavlja grupiraju se u tematske skupine kako bi se povećala dinamika i potaknula komplementarnost. Taj novi pristup odražava se i u sljedećem predstavljanju usklađenosti zemalja s pravnom stečevinom EU-a.

Skupina poglavlja o **unutarnjem tržištu** obuhvaća: slobodno kretanje robe (poglavljje 1.); slobodu kretanja radnika (poglavljje 2.); pravo poslovnog nastana i slobodu pružanja usluga (poglavljje 3.); slobodno kretanje kapitala (poglavljje 4.); pravo trgovačkih društava (poglavljje 6.); pravo intelektualnog vlasništva (poglavljje 7.); politiku tržišnog natjecanja (poglavljje 8.); financijske usluge (poglavljje 9.); i zaštitu potrošača i zdravlja (poglavljje 28.). Usklađivanje u tim područjima ključno je kako bi se u potpunosti iskoristili sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju te dodatno povećala trgovinska integracija s EU-om, koji je glavni trgovinski partner regije. Time će ulaganja EU-a postati atraktivnija te će se olakšati sinergije opskrbnog lanca, otvaranje radnih mjesta i pristup kapitalu.

Zemlje zapadnog Balkana općenito su umjereno pripremljene u mnogim područjima unutarnjeg tržišta. Kad je riječ o slobodnom kretanju robe, Kosovo je donekle napredovalo, a drugi partneri sa zapadnog Balkana postigli su samo ograničen napredak. Crna Gora i Srbija donekle su napredovale u području slobodnog kretanja usluga, Albanija, Kosovo, Crna Gora i Sjeverna Makedonija donekle su napredovali u području slobodnog kretanja kapitala, a Bosna i Hercegovina, Kosovo i Crna Gora donekle su napredovali u području politike tržišnog natjecanja. Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo i Crna Gora također su ostvarili napredak u području financijskih usluga.

Regionalna suradnja i okviri za uključivu regionalnu suradnju kao što je Strategija EU-a za jadransku i jonsku regiju (EUSAIR) ili Strategija EU-a za dunavsku regiju (EUSDR) nastavili su olakšavati pripreme za sudjelovanje na unutarnjem tržištu EU-a. Zajedničko regionalno tržište zapadnog Balkana, koje se temelji na pravilima i standardima EU-a, korak je ka većoj integraciji regije s jedinstvenim tržištem EU-a prije pristupanja. Na sastanku na vrhu u Sofiji 10. studenoga 2020. čelnici šest zemalja zapadnog Balkana donijeli su akcijski plan za zajedničko regionalno tržište i izjavu o zelenom programu za zapadni Balkan.

U Turskoj je došlo do napretka u područjima slobodnog kretanja kapitala, financijskih usluga i politike tržišnog natjecanja, no i dalje postoji ozbiljna zabrinutost u pogledu državnih potpora. Turska je daleko odmakla u području prava trgovačkih društava i dobro se pripremila u područjima slobodnog kretanja robe, financijskih usluga, zaštite potrošača i zdravlja te prava intelektualnog vlasništva. Zemlja je u ranoj fazi pripreme kad je riječ o slobodnom kretanju usluga i slobodnom kretanju radnika, gdje nije ostvaren nikakav napredak.

Skupina poglavlja o **tržišnom natjecanju i uključivom rastu** obuhvaća: informacijsko društvo i medije (poglavljje 10.); oporezivanje (poglavljje 16.); gospodarsku i monetarnu politiku (poglavljje 17.); socijalnu politiku i zapošljavanje (poglavljje 19.); industrijsku politiku (poglavljje 20.); znanost i istraživanje (poglavljje 25); obrazovanje i kulturu (poglavljje 26.); i carinu (poglavljje 29.). Reforme u tim područjima iznimno su važne za programe gospodarskih reformi zapadnog Balkana i primaju potporu u okviru gospodarskog i investicijskog plana jer će pridonijeti povećanju konkurentnosti i privlačnosti regije za poduzeća te pomoći u smanjenju postojećih razlika u gospodarstvu EU-a.

Većina partnera sa zapadnog Balkana ostvarila je umjerenu razinu pripremljenosti u područjima povezanima s ovom skupinom poglavlja. Međutim, Bosna i Hercegovina i dalje je u ranoj fazi u nekoliko područja. Kad je riječ o oporezivanju, Srbija je ostvarila dobar napredak, Bosna i Hercegovina nije ostvarila nikakav napredak, a svi drugi partneri napredovali su u određenoj mjeri. U području carinske unije Sjeverna Makedonija ostvarila je

dobar napredak, Srbija i Albanija ostvarile su ograničen napredak, a Kosovo i Crna Gora donekle su napredovali. U području obrazovanja i kulture Crna Gora, Srbija i Albanija donekle su napredovale. U području znanosti i istraživanja Albanija je postigla dobar napredak, a Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija napredovale su u određenoj mjeri. Partneri sa zapadnog Balkana koji su donekle napredovali u području informacijskog društva i medija bili su Albanija i Kosovo, u području gospodarske i monetarne politike donekle je napredovala Sjeverna Makedonija, a u području socijalne politike i zapošljavanja Albanija i Sjeverna Makedonija. U području poduzetništva i industrijske politike svi su partneri sa zapadnog Balkana donekle napredovali, osim Bosne i Hercegovine.

Zbog postignutog napretka u toj skupini poglavlja Komisija smatra da Srbija ispunjava sva mjerila za njezino otvaranje, osobito nakon što je ukinula diskriminirajuće oporezivanje za uvezeni alkohol. Općenito govoreći, regija mora provesti socioekonomske reforme kako bi se otklonili postojeći strukturni nedostaci, slaba konkurentnost, visoka stopa nezaposlenosti i učinci pandemije bolesti COVID-19. Napredak u usklađivanju s pravilima EU-a u području PDV-a, trošarina i izravnog oporezivanja potaknuo bi trgovinu unutar regije i međunarodnu trgovinu. Regija isto tako mora znatno pojačati svoje istraživačko i inovacijsko okruženje kako bi omogućila gospodarstvima da održe korak s razvojem, što uključuje i digitalne i zelene tehnologije. Kad je riječ o obrazovanju i kulturi, Crna Gora i Srbija predvodnice su u regiji, a Bosna i Hercegovina i Kosovo trebaju se dodatno angažirati.

Turska se nastavila u ograničenoj mjeri usklađivati s pravnom stečevinom EU-a, a nazadovala je u područjima informacijskog društva i medija, gospodarske i monetarne politike, socijalne politike i zapošljavanja te industrijske politike. Turska je donekle napredovala u područjima znanosti i istraživanja te obrazovanja i kulture, no treba nastaviti raditi na uključivijem obrazovanju, posebno za djevojčice. Pripreme Turske u području znanosti i istraživanja daleko su odmakle. Trgovinska integracija Turske s EU-om visoka je i ta je zemlja i dalje dobro pripremljena na carinsku uniju, ali napredak je bio ograničen, među ostalim i u pogledu provedbe. Nastavlja se odstupanje Turske od njezinih obveza prema carinskoj uniji između Turske i EU-a, što doprinosi velikom broju prepreka trgovini.

Zeleni program i održiva povezivost ključni su za održiv oporavak otporan na buduće promjene kao i za gospodarsku integraciju unutar regije i s EU-om, što će koristiti i poduzećima i široj javnosti.

Ta skupina poglavlja obuhvaća: prometnu politiku (poglavljje 14.); energetiku (poglavljje 15.); transeuropske mreže (poglavljje 21.); te okoliš i klimatske promjene (poglavljje 27.).

Albanija, Sjeverna Makedonija i Srbija umjereno su pripremljene u području energetike, dok je Crna Gora postigla dobru razinu pripremljenosti. Kad je riječ o transeuropskim mrežama, Albanija, Bosna i Hercegovina i Kosovo donekle su pripremljeni, Srbija je umjereno pripremljena, a Sjeverna Makedonija je dobro pripremljena. Albanija, Sjeverna Makedonija, Crna Gora i Srbija postigle su određenu razinu pripremljenosti u području okoliša i klimatskih promjena. Albanija i Bosna i Hercegovina donekle su napredovale u području prometne politike, dok su Kosovo, Sjeverna Makedonija i Srbija zabilježili ograničen napredak, a Crna Gora nije ostvarila nikakav napredak. Zbog postignutog napretka u toj skupini poglavlja Komisija smatra da Srbija ispunjava sva mjerila za njezino otvaranje, osobito nakon što je donijela plan razdvajanja u sektoru plina.

U energetici je Srbija dobro napredovala, Kosovo i Albanija donekle su napredovali, a Crna Gora je napredovala u ograničenoj mjeri. Albanija, Bosna i Hercegovina i Srbija donekle su napredovale u području transeuropskih mreža, dok su Kosovo, Sjeverna Makedonija i Crna Gora ostvarili tek ograničen napredak. U području okoliša i klimatskih promjena u svim zemljama zapadnog Balkana postignut je tek ograničen napredak. Stoga je u cijeloj regiji

potrebno hitno djelovati kako bi se ubrzalo usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a i ojačali primjena, izvršavanje zakonodavstva i ulaganja. Administrativne kapacitete u sektoru treba bitno ojačati i provesti strukturne reforme.

Komisija je 2020. ispunila svoju financijsku obvezu namijenivši milijardu EUR za potporu povezivosti u regiji. Portfelj za povezivost u sklopu Okvirnog sporazuma o ulaganju za zapadni Balkan sada uključuje 45 projekata u vrijednosti od milijardu EUR, čime će se potaknuti ulaganja u iznosu većem od 3,8 milijardi EUR. To je dovelo do sigurnijih i kraćih putovanja i kraćeg čekanja na granicama, kao i povećanja opsega trgovine te sigurnijih, pouzdanijih, raznolikijih i zelenijih izvora opskrbe energijom, pri čemu je izbjegnuto oko 300 tona emisija CO₂. Pokrenut je prvi skup projekata za pomoć u provedbi vodećih inicijativa ulaganja Gospodarskog i investicijskog plana. Paralelno s tim ulaganjima u tijeku je i regulatorni rad u sklopu Prometne zajednice i Energetske zajednice. Na digitalnom području regionalni sporazum o roamingu za zapadni Balkan stupio je na snagu 1. srpnja 2021. Program za povezivanje izmijenjen je donošenjem zelenog programa za zapadni Balkan, koji je usmjeren na razvoj održivih rješenja za promet i energetiku u regiji.

Zeleni program za zapadni Balkan usklađen je s pet širokih područja europskog zelenog plana: i. dekarbonizacijom, ii. uklanjanjem onečišćenja zraka, vode i tla, iii. kružnim gospodarstvom, iv. poljoprivredom i proizvodnjom hrane te v. zaštitom bioraznolikosti. Gospodarski razvoj i nove poslovne prilike bit će povezani s održivijim praksama potrošnje i proizvodnje, uključujući promicanje kružnoga gospodarstva, učinkovitost resursa i bolju ponovnu uporabu otpadnih proizvoda u svim gospodarskim sektorima, uključujući prostorno planiranje u urbanim i ruralnim područjima, pri čemu je održivost ekosustava preduvjet uspjeha.

Turska je umjereno pripremljena u području prometne i energetske politike. Mora dodatno poraditi na liberalizaciji tržišta plina i razvijati suradnju u području nuklearne sigurnosti i zaštite. Ostvarila je određen napredak u području energetske i prometne mreže izgradnjom željezničke pruge Halkali–Kapikule koja povezuje bugarsku granicu i Istanbul, koja je još u tijeku. Turska je donekle pripremljena u području okoliša i klimatskih promjena te se suočava s ključnim ekološkim i klimatskim izazovima u pogledu ublažavanja i prilagodbe. Turska je ratificirala Pariški sporazum o klimatskim promjenama (očekuje se podnošenje instrumenta ratifikacije Ujedinjenim narodima). Osim toga, Turska je izrazila spremnost na suradnju s EU-om u postizanju ciljeva europskog zelenog plana. To je pozitivan razvoj događaja. Međutim, ugrađivanje klimatskih mjera u druge politike i dalje je ograničeno.

Kad je riječ o **resursima, poljoprivredi i koheziji**, pripreme stagniraju. Ta skupina poglavlja obuhvaća: poljoprivredu i ruralni razvoj (poglavljje 11.); sigurnost hrane te veterinarsku i fitosanitarnu politiku (poglavljje 12.); ribarstvo (poglavljje 13.); regionalnu politiku i koordinaciju strukturnih instrumenata (poglavljje 22.); te financijske i proračunske odredbe (poglavljje 33.).

Sjeverna Makedonija, Crna Gora i Srbija umjereno su pripremljene u većini poglavlja iz te skupine. Albanija i Kosovo uglavnom su donekle pripremljeni, a Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi u većini poglavlja.

U području poljoprivrede i ruralnog razvoja Albanija, Crna Gora i Sjeverna Makedonija donekle su napredovale, a Bosna i Hercegovina nije ostvarila nikakav napredak. U području sigurnosti hrane te veterinarske i fitosanitarne politike Sjeverna Makedonija i Crna Gora dobro su napredovale, Albanija je donekle napredovala, a Bosna i Hercegovina, Kosovo i Srbija napredovali su u ograničenoj mjeri. Albanija je dobro napredovala u području ribarstva. Crna Gora je napredovala u određenoj mjeri. Kad je riječ o regionalnoj politici i koordinaciji

strukturnih instrumenata, Bosna i Hercegovina nije ostvarila napredak, dok su druge zemlje zapadnog Balkana napredovale u ograničenoj mjeri.

Politika poljoprivredne potpore u Turskoj udaljila se od načela zajedničke poljoprivredne politike EU-a. Ta je zemlja dobro napredovala u području ribarstva, donekle je napredovala u području regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata, a napredak u području sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike bio je ograničen te postoji zabrinutost u pogledu razine ostataka pesticida u prehrambenim proizvodima koji se izvoze u EU.

Skupina poglavlja o **vanjskim odnosima** obuhvaća vanjske odnose (poglavlje 30.) i vanjsku, sigurnosnu i obrambenu politiku (poglavlje 31.).

Svi partneri sa zapadnog Balkana postigli su dobru ili umjerenu razinu pripremljenosti u području vanjskih odnosa, osim Bosne i Hercegovine, koja je donekle pripremljena. U području **vanjske, sigurnosne i obrambene politike** Albanija i Crna Gora dobro su pripremljene, Sjeverna Makedonija i Crna Gora umjereno su pripremljene, a Bosna i Hercegovina donekle je pripremljena.

Sve zemlje zapadnog Balkana donekle su napredovale u području vanjskih odnosa, osim Bosne i Hercegovine, koja je ostvarila ograničen napredak. U području vanjske, sigurnosne i obrambene politike Albanija je ostvarila dobar napredak, Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Srbija donekle su napredovale, a Bosna i Hercegovina nije ostvarila nikakav napredak. Partneri sa zapadnog Balkana nastavili su blisko surađivati s EU-om u pitanjima zajedničke vanjske i sigurnosne politike/zajedničke sigurnosne i obrambene politike (ZVSP/ZSOP), osobito svojim važnim doprinosima misijama i operacijama zajedničke sigurnosne i obrambene politike EU-a. Usklađenost sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a (izjave Visokog predstavnika u ime EU-a i odluke Vijeća o mjerama ograničavanja) važan je aspekt procesa integracije EU-a kojim se dodatno naglašava strateška usmjerenost tih zemalja. Albanija i Crna Gora postojano zadržavaju svoju dosljednu potpunu (100 %) usklađenost, što je znak njihove predanosti i strateškog usmjerenja. Stupanj usklađenosti Sjeverne Makedonije povećao se s 94 % u 2020. na 96 % u kolovozu 2021. Stupanj usklađenosti Srbije povećao se s 56 % u 2020. na 61 % u kolovozu 2021., što je prvi korak u preokretanju prethodno negativnog trenda kad je riječ o zahtjevu za postupno usklađivanje iz pregovaračkog okvira te zemlje. Postoji zabrinutost zbog znatnog smanjenja stope usklađenosti Bosne i Hercegovine sa 70 % u 2020. na 43 % u kolovozu 2021. Preokretanje tog trenda ukazalo bi na predanost Bosne i Hercegovine svojem europskom putu.

Turska je umjereno pripremljena u području vanjskih poslova i donekle pripremljena u području vanjske, sigurnosne i obrambene politike. Turska je ostvarila ograničen napredak u području vanjskih odnosa. Zadržala je vrlo nisku stopu usklađenosti u području zajedničke vanjske i sigurnosne politike, koja je u kolovozu 2021. iznosila 14 % (u odnosu na 11 % u 2020. te 21 % u 2019.). Sve odlučnija vanjska politika Turske i dalje je u suprotnosti s prioritetima zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a, osobito zbog proturječnog odnosa Turske prema Libiji, odbijanja suradnje u operaciji IRINI te potpore vojnim djelovanjima na Kavkazu te u Siriji i Iraku. Iako je Turska ove godine pokazala spremnost na dijalog s EU-om u području vanjske i sigurnosne politike te regionalnih pitanja, trebala bi poduzeti odlučnije korake radi postizanja veće usklađenosti s izjavama EU-a i odlukama Vijeća.

IV. REGIONALNA SURADNJA I DOBROSUSJEDSKI ODNOSI

Dobrosusjedski odnosi i regionalna suradnja ključni su elementi procesa stabilizacije i pridruživanja te procesa proširenja na zapadnom Balkanu. Doprinosu stabilnosti, pomirenju i ozračju koje pogoduje rješavanju otvorenih bilateralnih pitanja i nasljeđa prošlosti.

U sklopu mjera za regionalnu gospodarsku integraciju, regionalni sporazum o roamingu za **zapadni Balkan** potpisan u travnju 2019. doveo je do postupnog smanjenja naknada za roaming od srpnja 2019., a uvođenjem programa „u roamingu kao kod kuće” 1. srpnja 2021. te su naknade ukinute. To je velik korak u regionalnoj suradnji koji donosi vidljive koristi građanima. Počeli su se razmatrati načini za smanjenje troškova roaminga između partnera na zapadnom Balkanu i EU-a te za razradu plana za taj proces, kako je utvrđeno u digitalnoj agendi za zapadni Balkan.

U okviru Vijeća za regionalnu suradnju i CEFTA-e te uz pomoć Komisije obavljen je važan tehnički rad kako bi se omogućila sloboda kretanja osoba, stručnjaka i pružanja elektroničkih usluga te olakšali trgovina i carinski postupci u regiji u sklopu inicijative za zajedničko regionalno tržište. Međutim, te mjere nisu donesene zbog nesuglasica u vezi njihova sadržaja. Regiji je sada potrebna politička inicijativa kako bi se dovršio taj rad i donijeli pravno obvezujući sporazumi ili odluke među svim partnerima sa zapadnog Balkana na dobrobit njihovih građana i poduzeća. To iziskuje usmjerenost svih dionika na uspostavu zajedničkog regionalnog tržišta na temelju pravila i standarda EU-a te izbjegavanje jednostranih koraka koji ugrožavaju taj rad.

Unatoč ograničenjima povezanima s bolešću COVID-19 Regionalni ured za suradnju mladih nastavio je igrati važnu ulogu u daljnjem razvoju regionalne suradnje i dobrosusjedskih odnosa pružajući mladima sa zapadnog Balkana prilike za suradnju i razmjenu. Mladi su nastavili surađivati u okvirima niza drugih regionalnih inicijativa na internetu i osobno, među ostalim i u sklopu Regionalnog laboratorija za mlade.

Na sastanku na vrhu EU-a i zapadnog Balkana u Brdu pri Kranju pokazala se važnost koju EU pridaje toj regiji i ponovno potvrdila njezina europska perspektiva. Čelnici su pozdravili napredak ključnih **inicijativa**, osobito napredak u pogledu roaminga, zelenog programa, zelenih traka na granicama između EU-a i regije, programa inovacija i donošenja pravnog okvira IPA-e III. Te inicijative odražavaju prioritete politike EU-a i zajedno s Gospodarskim i investicijskim planom potaknut će brži i održiviji oporavak regije nakon pandemije te ujedno osigurati bolju integraciju s Europskom unijom. Komisija je najavila da namjerava predložiti paket ulaganja u iznosu od 600 milijuna EUR u okviru IPA-e 2021. za provedbu Gospodarskog i investicijskog plana, podložno postupcima u skladu s programskim okvirom IPA-e III i provedbenim pravilima. Zajedno s predloženim financiranjem u iznosu od 500 milijuna EUR najavljenim u srpnju, time bi se osigurao ukupni iznos od 1,1 milijarde EUR za provedbu Gospodarskog i investicijskog plana do kraja 2021. EU i partneri sa zapadnog Balkana dogovorili su se o jačanju suradnje u nizu područja, uključujući i ključna sigurnosna pitanja.

Sveobuhvatna normalizacija odnosa između Srbije i Kosova u sklopu dijaloga uz posredovanje EU-a i dalje je neophodna za njihovu europsku budućnost i stabilnost cijele regije. Nakon izbora na Kosovu početkom 2021. proces je nastavljen na dva sastanka na visokoj razini u lipnju i srpnju 2021., no odnosi između Beograda i Prištine i dalje su napeti. Obje strane moraju konstruktivno raditi na postizanju cilja sklapanja pravno obvezujućeg sveobuhvatnog sporazuma o normalizaciji u kojem će se riješiti sva neriješena pitanja između te dvije zemlje.

Nakon napetosti na sjeveru Kosova, u sklopu dijaloga uz posredovanje EU-a održanog 30. rujna 2021. postignut je dogovor o smirivanju napetosti i privremenoj mjeri za registarske pločice. Srbija i Kosovo također su se složili da će osnovati radnu skupinu pod vodstvom EU-a kako bi se u roku od šest mjeseci pronašlo trajno rješenje na temelju standarda i prakse EU-a. EU od obiju zemalja očekuje da se konstruktivno uključe u taj proces kako bi se osigurala sloboda kretanja građana.

Sve stranke moraju u dobroj vjeri provoditi postojeće bilateralne sporazume, uključujući Prespanski sporazum između Sjeverne Makedonije i Grčke i Ugovor o prijateljstvu, dobrosusjedskim odnosima i suradnji s Bugarskom.

Bilateralne odnose između Crne Gore i Srbije obilježile su napetosti, zaoštavanje nacionalističke retorike i navodi o vanjskom utjecaju tijekom izbornih razdoblja, no unatoč tome povećala se suradnja u nekim područjima kao što je zdravstvo.

Prevladavanje nasljeđa prošlosti i rješavanje sporova koji proizlaze iz sukoba iz 1990-ih od ključne su važnosti. U EU-u nema mjesta poricanju genocida, veličanju ratnih zločinaca ni huškačkoj retorici, s bilo koje strane. Postignut je ograničen napredak u rješavanju važnih otvorenih bilateralnih pitanja, uključujući granična pitanja i ostvarivanje pravde za žrtve ratnih zločina, identifikaciju preostalih nestalih osoba i uspostavljanje točne evidencije o zločinima iz prošlosti na regionalnoj razini.

Ne bi smjelo biti prepreka potpunom i uključivom sudjelovanju svih partnera sa zapadnog Balkana u inicijativama i događanjima u okviru regionalne suradnje, uključujući programe koje financira EU.

Teritorijalna suradnja omogućila je zemljama zapadnog Balkana da surađuju sa susjednim državama članicama u mnogim pitanjima. Osim što je doprinijela rastu, otvaranju radnih mjesta i zaštiti okoliša, imala je važnu ulogu i u povećanju regionalne suradnje na više razina, rješavanju niza bilateralnih pitanja i osiguravanju stabilnosti. Konkretno, prekogranična suradnja ključan je dio procesa pomirenja u regiji. Zbog sukoba 1990-ih (u bivšoj Jugoslaviji) jačanje dobrosusjedskih odnosa, što uključuje i granična područja, i dalje je preduvjet za rast i blagostanje za regiju i za sve dionike. Programi prekogranične suradnje usmjereni su na prevladavanje nasljeđa prošlih sukoba i izgradnju pomirenja stvaranjem izravnih kontakata između subjekata i uprava na svim razinama s obje strane granice.

Zbog kontinuiranih i novih neovlaštenih aktivnosti istraživanja ugljikovodika koje **Turska** provodi u pomorskim zonama Cipra i Grčke došlo je do povećanja napetosti u istočnom Sredozemlju i Egejskome moru u drugoj polovini 2020. EU je više puta pozvao Tursku da izbjegava bilo kakvu prijetnju, stvaranje izvora tenzija ili poduzimanje mjera koje narušavaju dobrosusjedске odnose i mirno rješavanje sporova. U svojim zaključcima iz prosinca 2020. Europsko vijeće snažno je osudilo jednostrana djelovanja Turske te njezine provokacije i oštiju retoriku prema EU-u, državama članicama EU-a i europskim čelnicima. Naglasilo je da je i dalje otvorena ponuda pozitivnog programa EU-a i Turske ako Turska pokaže spremnost za promicanje istinskog partnerstva s Unijom i njezinim državama članicama i za prevladavanje razlika dijalogom i u skladu s međunarodnim pravom. Napetosti u istočnom Sredozemlju smanjile su se početkom 2021. Turska je zaustavila nezakonite operacije bušenja u pomorskim zonama Cipra. Međutim, početkom listopada 2021. prijavljeni su novi incidenti povezani s ciparskim i turskim istraživačkim plovilima.

Nastavljeni su preliminarni razgovori između Grčke i Turske i došlo je do kontakata na visokoj razini. U ožujku 2021. Europsko vijeće ponovno je potvrdilo da će EU ostati predan zaštiti svojih interesa i interesa svojih država članica te očuvanju regionalne stabilnosti. EU je proširio postojeći okvir za mjere ograničavanja kao odgovor na neovlaštene aktivnosti bušenja koje provodi Turska na istočnom Sredozemlju, donesen u studenome 2019.¹⁸

U suverena prava država članica EU-a ubraja se i pravo na sklapanje bilateralnih sporazuma te istraživanje i iskorištavanje prirodnih resursa u skladu s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim pravom, uključujući UN-ovu Konvenciju o pravu mora. Moraju se poštovati

¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020D1657&from=EN>

suverenitet i suverena prava nad pomorskim zonama svih susjednih obalnih država, uključujući one na koje imaju pravo njihovi otoci, dok bi se pitanje razgraničenja isključivih gospodarskih pojaseva i epikontinentalnog pojasa trebalo rješavati u skladu s međunarodnim pravom putem dijaloga u dobroj vjeri i težeći postizanju dobrosusjedskih odnosa. Nastavak dijaloga u dobroj vjeri i suzdržavanje od jednostranih djelovanja koja su u suprotnosti s interesima EU-a i kojima se krše međunarodno pravo i suverena prava država članica EU-a neophodni su za osiguravanje stabilnog i sigurnog okruženja u istočnom Sredozemlju te razvoj uzajamno korisnog odnosa između EU-a i Turske koji se temelji na suradnji. Sve se razlike moraju riješiti mirnim dijalogom i u skladu s međunarodnim pravom.

Stalno zalaganje i konkretan doprinos Turske najvažniji su za pregovore u cilju pravednoga, sveobuhvatnog i održivog rješavanja ciparskog pitanja u okviru UN-a i u skladu s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a. Neformalni sastanak o Cipru u formatu 5+1 održan je u travnju 2021. Važno je da Turska ponovno potvrdi svoju predanost i konstruktivno sudjelovanje u **pregovorima o rješavanju ciparskog pitanja pod vodstvom Ujedinjenih naroda** u skladu s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a, uključujući njihove vanjske aspekte. Ne bi trebalo poduzimati nikakve jednostrane mjere koje bi mogle dovesti do napetosti na otoku i ugroziti povratak pregovorima. Kad je riječ o Varoshi, Turska mora odmah poništiti jednostrane mjere najavljene 20. srpnja 2021. i sve mjere poduzete s obzirom na Varoshu od listopada 2020. koje su u suprotnosti s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a. Turska treba hitno ispuniti svoje obveze u pogledu potpune provedbe Dodatnog protokola uz Sporazum o pridruživanju između EU-a i Turske i postići napredak u normalizaciji odnosa s Republikom Cipar.

Dobrosusjedski odnosi i pomirenje neraskidivo su povezani s vladavinom prava, gospodarskim upravljanjem i regionalnom suradnjom. Konkretni cilj instrumenta **IPA III** u tom području je doprinijeti društvenoj koheziji i otpornosti rješavanjem naslijeđenih pitanja iz sukoba u prošlosti i ostvarivanjem pravde za sve žrtve sukoba. Slično tome, poboljšanje dobrosusjedskih odnosa potiče povjerenje građana i doprinosi uklanjanju prepreka političkim, gospodarskim i društvenim razmjenama i suradnji. U svjetlu toga u instrumentu IPA III prednost će imati mjere koje doprinose izgradnji povjerenja, društvenoj koheziji i jačanju susjedskih odnosa, a osobito 1. borbi protiv nekažnjavanja teških međunarodnih zločina, među ostalim i jakom regionalnom suradnjom, i učinkovitim domaćim kaznenim progonima; 2. promicanju prava žrtava; 3. promicanju intenzivnijeg političkog dijaloga i dijaloga o politikama na političkoj i tehničkoj razini te posredovanju radi rješavanja neriješenih naslijeđenih pitanja; promicanju obrazovanja i mladih, uključujući međukulturni dijalog, kao pokretača socijalne kohezije i miroljubivih odnosa te održivog socioekonomskog razvoja; i 4. razvoju lokalnih i međuljudskih razmjena u raznim područjima, uključujući gospodarsku suradnju i suradnju u području okoliša, dobro upravljanje i pravosuđe, medije, socijalnu uključenost, ljudska prava, osobito rodnu ravnopravnost, prava djeteta, angažman mladih, socijalna prava i prava pripadnika manjina.

V. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na temelju prethodno iznesene analize i ocjena napretka pojedinih zemalja navedenih u zasebnim sažetim pregledima koji se nalaze u prilogu, Komisija iznosi sljedeće zaključke i preporuke:

I.

1. **Vjerodostojna politika proširenja** je geostrateško ulaganje u **mir, stabilnost, sigurnost i gospodarski rast u cijeloj Europi**. Sa svakim daljnjim proširenjem EU je proširio i koristi koje nudi na veći broj građana. Kako bi se to postiglo, ključno je osigurati da se proces i dalje temelji na **strogim, ali pravednim uvjetima i načelu vlastitih zasluga**. Ti uvjeti moraju biti objektivni, precizni, detaljni, strogi i provjerljivi. Time će se predmetnim zemljama pomoći da ispune sve zahtjeve za članstvo, što je jedan od ključnih političkih prioriteta EU-a.
2. Cilj metodologije proširenja revidirane 2020. jest **daljnje jačanje procesa pristupanja** povećavanjem njegove predvidljivosti, vjerodostojnosti, dinamičnosti i podložnosti snažnijem političkom usmjeravanju. Proces pristupanja temelji se na vjerodostojnosti, uzajamnom povjerenju i jasnim obvezama Europske unije i zemalja zapadnog Balkana.
3. Odgode službenog pokretanja pristupnih pregovora s Albanijom i Sjevernom Makedonijom negativno utječu na vjerodostojnost EU-a. Otvorena bilateralna pitanja između Bugarske i Sjeverne Makedonije treba što prije riješiti. Ključno je da države članice EU-a bez odgađanja zaključče rasprave o pregovaračkom okviru i da se prve međuvladine konferencije s Albanijom i Sjevernom Makedonijom održe što prije i do kraja ove godine. Na međuvladinim konferencijama s Crnom Gorom i Srbijom održanima u lipnju 2021. podržana je primjena revidirane metodologije za te dvije zemlje.
4. U **Izjavi iz Brda od 6. listopada 2021.** partnerima EU-a na zapadnom Balkanu poslana je snažna poruka da je njihova budućnost u Europskoj uniji. EU je ponovno potvrdio svoju neupitnu potporu europskoj perspektivi zapadnog Balkana i pozdravio predanost partnera iz regije europskoj perspektivi kao zajedničkom strateškom interesu i odabiru. EU je pozdravio ponovno iskazanu predanost partnera sa zapadnog Balkana **prvenstvu demokracije, temeljnih vrijednosti i vladavine prava**.
5. Dogovor o **redovitom održavanju sastanaka na vrhu EU-a i zemalja zapadnog Balkana** važna je obveza koja će stvoriti okvir za politički dijalog na najvišoj razini i za veće približavanje regije politikama EU-a na putu ka pristupanju EU-u. Inicijative dogovorene na sastanku na vrhu u Brdu odražavaju političke prioritete EU-a i građanima regije pružaju nove prilike i koristi. Na sastanku na vrhu pokrenut je poseban **program za zapadni Balkan za inovacije, istraživanja, obrazovanje, kulturu, mlade i sport** („program inovacija za zapadni Balkan”), kojim će se promicati znanstvena izvrsnost, poboljšati obrazovni sustavi u regiji, stvoriti nove prilike za mlade i pridonijeti sprečavanju odljeva mozgova. Pozdravljen je plan kojim će se stvoriti uvjeti i odrediti jasni ciljevi za **smanjenje troškova roaminga** između EU-a i zemalja zapadnog Balkana. Uz to, na sastanku na vrhu pozdravljen je dogovor o detaljnom akcijskom planu za **zeleni program**, a čelnici su se dogovorili da će ojačati suradnju u nizu područja, uključujući sigurnost.
6. **Turska** je i dalje ključni partner Europske unije u područjima od zajedničkog interesa, kao što su migracije, borba protiv terorizma, gospodarstvo, trgovina, energetika i promet. U tom su kontekstu održani dijalozi na visokoj razini o klimi i migracijama, a uskoro će uslijediti dijalog o javnom zdravlju. U lipnju 2019. Vijeće je ponovno naglasilo da se Turska nastavlja udaljavati od Europske unije i da su pregovori o pristupanju Turske

zapravo zastali te se dodatna poglavlja ne mogu razmatrati ni za otvaranje ni za zatvaranje. Činjenice na kojima se temelji ta procjena i dalje stoje. Unatoč tome, tijekom 2021. povećali su se dijalog i suradnja s Turskom.

7. **Pandemija bolesti COVID-19** i dalje je teško pogađala zapadni Balkan i Tursku tijekom cijelog izvještajnog razdoblja. Vlasti u svim zemljama proširenja nastavile su poduzimati mjere kako bi ograničile širenje pandemije i njezin utjecaj na zdravlje te kako bi ublažile socioekonomske posljedice. Sve mjere za ograničavanje zaraze moraju biti razmjerne, vremenski ograničene i moraju poštovati temeljne slobode, uključujući slobodu izražavanja. Gospodarski učinak pandemije i dalje je bio značajan, zbog čega je fiskalni prostor za vladine intervencije bio ograničen.
8. EU je, iako i sam ozbiljno pogođen ovom krizom, mobilizirao **paket od više od 3,3 milijarde EUR**, uključujući neposrednu potporu za suočavanje s izazovima u zdravstvu i znatna financijska sredstva za gospodarski oporavak regije. EU se usto odnosi prema zapadnom Balkanu kao prema povlaštenom partneru, omogućujući mu i dalje pristup mnogim inicijativama i instrumentima koji su obično namijenjeni samo državama članicama EU-a; stavljajući mu na raspolaganje znatne količine cjepiva ponovnom prodajom ili donacijama država članica (ukupno gotovo 2,9 milijuna doza do kraja kolovoza 2021.); i omogućujući mu da osigura kompatibilnost svojih COVID potvrda s **EU digitalnom COVID potvrdom** (prve su to učinile Albanija, Sjeverna Makedonija i Turska). Ta potpora EU-a **uvelike nadilazi i sveobuhvatnija je od onoga što je bilo koji drugi partner pružio regiji**. Uz činjenicu da je EU najveći ulagač, donator i trgovinski partner zapadnog Balkana, to je još jedan jasan odraz strateške povezanosti regije s EU-om.
9. EU-ov **Gospodarski i investicijski plan** za zapadni Balkan pružit će velik poticaj regiji s 9 milijardi EUR bespovratnih sredstava i jamstava kojima se namjeravaju pokrenuti ulaganja u iznosu do 20 milijardi EUR. Tim planom u vrijednosti od skoro 30 milijardi EUR, što predstavlja otprilike jednu trećinu BDP-a regije, osigurat će se sredstva za održivu infrastrukturu (prometnu, energetska i digitalna), unutarnje povezivanje regije i njezino povezivanje s EU-om, dvostruku zelenu i digitalnu tranziciju te oporavak privatnog sektora nakon pandemije. To će uvelike pridonijeti uklanjanju socioekonomskih razlika između zapadnog Balkana i EU-a. Nakon donošenja pravnog okvira za Uredbu o instrumentu pretprijetne pomoći (IPA III) za razdoblje 2021.–2027., što je glavni izvor financiranja, sada je najvažnije ubrzati pripremu zrelih i održivih projekata.
10. Donošenje **pravnog okvira za instrument IPA III** omogućuje kvalitetan pristup utemeljen na politikama koji uključuje strateško i dinamično usmjeravanje pomoći i u središte stavlja temeljne zahtjeve za članstvo, osobito vladavinu prava i dobro upravljanje.
11. Gospodarskim i investicijskim planom zemlje zapadnog Balkana pozivaju se da bolje integriraju svoja gospodarstva i nastave s regulatornim reformama kako bi se oslobodio potencijal rasta integracije tržišta. Na sastanku na vrhu održanom u Sofiji u studenome 2020. čelnici zapadnog Balkana postigli su dogovor o uspostavi **zajedničkog regionalnog tržišta** koje se oslanja na pravila i standarde EU-a i bazira na četiri slobode (slobodno kretanje robe, usluga, kapitala i ljudi) te obuhvaća aspekte digitalne, investicijske, inovacijske i industrijske politike. EU u potpunosti podržava provedbu te uključive inicijative koja će i dalje biti ključna za maksimalno iskorištavanje potencijala regije i Gospodarskog i investicijskog plana.
12. Od uspostave zajedničkog regionalnog tržišta šest partnera sa zapadnog Balkana dobro je napredovalo i pregovaralo o nizu regionalnih sporazuma za lakše kretanje ljudi, stručnjaka i usluga u regiji. Unatoč tom tehničkom napretku sporazumi nisu doneseni zbog političkih

nesuglasica koje nisu povezane s njihovim sadržajem. Te prepreke treba što prije prevladati. Umjesto jednostranih mjera uključiva regionalna suradnja i dalje je politička i gospodarska nužnost za zapadni Balkan.

13. Zajedničko regionalno tržište korak je u smjeru daljnje integracije regije s jedinstvenim tržištem EU-a još prije pristupanja uz osiguravanje ravnopravnih uvjeta za sve. Za regiju je to ključno kako bi mogla iskoristiti svoje povlaštene odnose s EU-om i nastojanja da se uskladi s pravilima i standardima EU-a. Europska komisija nastavit će pomagati regiji da postigne smanjenje troškova prekograničnog plaćanja, olakša kretanje industrijske robe i robe široke potrošnje kao i e-trgovinu između EU-a i zapadnog Balkana.
14. Takva regionalna suradnja ključna je i u kontekstu **jačanja dobrosusjedskih odnosa**. Izuzetno je važno prevladati nasljeđe prošlosti i riješiti sporove koji proizlaze iz sukoba 1990-ih. U EU-u nema mjesta poricanju genocida, veličanju ratnih zločinaca ni huškačkoj retorici, s bilo koje strane.
15. Dijalog o normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova uz posredovanje EU-a i dalje je ključan za njihovu europsku budućnost i stabilnost cijele regije. Obje strane moraju konstruktivno raditi na postizanju cilja sklapanja pravno obvezujućeg sveobuhvatnog sporazuma o normalizaciji. Trebalo bi izbjegavati jednostrane i nekoordinirane radnje koje ugrožavaju stabilnost.

II.

16. U **Crnoj Gori se javna politička predanost** vlasti strateškom cilju europske integracije i procesu pristupanja redovito i dosljedno navodi kao ključni prioritet zemlje i općenito je izražena u relevantnim političkim odlukama. To uključuje i postojano potpunu (100 %) usklađenost s vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a.

Komisija je procijenila da je, u skladu s pregovaračkim okvirom, trenutačno osigurana **opća ravnoteža** između napretka u poglavljima o vladavini prava s jedne strane i napretka u ostalim poglavljima u okviru **pristupnih pregovora** s druge strane. Prioritet za daljnji opći napredak u pristupnim pregovorima – prije prelaska na privremeno zatvaranje ostalih poglavlja ili skupina poglavlja – i dalje je pridržavanje privremenih mjerila o vladavini prava iz poglavlja 23. i 24. Kako bi dosegнула to mjerilo, Crna Gora se mora još više angažirati na rješavanju otvorenih pitanja, među ostalim u ključnim područjima slobode izražavanja i slobode medija te borbe protiv korupcije i organiziranog kriminala, i ne smije nazadovati kad je riječ o prethodnim postignućima u reformi pravosuđa. Stoga vlasti moraju u praksi pokazati svoju predanost planu reformi EU-a u Crnoj Gori.

17. **Srpska** vlada i dalje ističe članstvo u EU-u kao svoj strateški cilj. Vlada je u prvoj polovini 2021. dala prednost reformama povezanim s EU-om i postigla ciljeve u nizu važnih područja u kojima su postojala otvorena pitanja, osobito u području oporezivanja i energetike. Srbija je i dalje važan partner u misijama i operacijama EU-a u području zajedničke sigurnosne i obrambene politike, a njezin stupanj usklađenosti s vanjskom politikom EU-a poboljšana je povećanjem usklađenosti sa 61 % u kolovozu 2021. na 56 % u 2020.; očekuje se da će se dodatno angažirati u tom pogledu. Kad je riječ o **normalizaciji odnosa** s Kosovom, Srbija je sudjelovala u postupku dijaloga. Srbija mora nastaviti konstruktivno surađivati i doprinositi postizanju sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma o normalizaciji s Kosovom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija i Kosovo mogli napredovati na svojem europskom putu. Srbija bi se isto tako trebala nastaviti pridržavati svih prijašnjih sporazuma o dijalogu i provoditi ih.

Komisija je procijenila da je, u skladu s pregovaračkim okvirom, trenutačno osigurana **opća ravnoteža** između napretka u poglavljima o vladavini prava i normalizaciji odnosa s Kosovom s jedne strane i napretka u ostalim poglavljima u okviru **pristupnih pregovora** s druge strane. Srbija mora nastaviti na tom putu te ubrzati i produbiti reforme u području neovisnosti pravosuđa, borbe protiv korupcije, slobode medija, postupanja s ratnim zločinima u zemlji i borbe protiv organiziranog kriminala. Konkretnije, srpske vlasti trebale bi dovršiti proces ustavne reforme u području pravosuđa do kraja ove godine. Napredak Srbije u pogledu vladavine prava i normalizacije odnosa s Kosovom iznimno je važan za određivanje brzine pristupnih pregovora. Uz reforme, srpske vlasti moraju staviti veći naglasak na proaktivnu i objektivnu komunikaciju s EU-om, glavnim političkim i gospodarskim partnerom Srbije.

Komisija pozdravlja činjenicu da je Srbija ispunila mjerila za otvaranje **3. skupine poglavlja** (tržišno natjecanje i uključiv rast) i **4. skupine poglavlja** (zeleni program i održiva povezivost). Komisija podržava ambiciju Srbije da što prije otvori nove skupine poglavlja na temelju kontinuiranog napretka u provedbi reformi.

18. **Sjeverna Makedonija** i dalje ispunjava uvjete za **otvaranje pristupnih pregovora**, a vlasti su javno izrazile svoju odlučnu predanost napretku na putu prema EU-u. Ta zemlja postojano i odlučno napreduje u provođenju reformi EU-a i još više nastoji ostvariti daljnje opipljive rezultate. Održivost tih strukturnih reformi dugoročan je proces koji zahtijeva stalni angažman i vlade i oporbe te ostalih dijelova društva. Sjeverna Makedonija nastavila je poboljšavati svoju stopu usklađenosti s vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a postigavši usklađenost od 96 % u kolovozu 2021., što je povećanje u odnosu na 94 % ostvarenih 2020. U ožujku 2020. članovi Europskog vijeća jednoglasno su podržali odluku o otvaranju pristupnih pregovora sa Sjevernom Makedonijom.

Odgode službenog pokretanja pristupnih pregovora negativno utječu na vjerodostojnost EU-a. Otvorena bilateralna pitanja između Bugarske i Sjeverne Makedonije treba što prije riješiti. Komisija sa zanimanjem iščekuje i naglašava da je važno da sve stranke nastave provoditi Prespanski sporazum s Grčkom i Ugovor o prijateljstvu, dobrosusjedskim odnosima i suradnji s Bugarskom. U skladu sa zaključcima Vijeća, Komisija je nastavila potrebne pripremne radove i s nestrpljenjem očekuje prvu međuvladinu konferenciju, što prije nakon što Vijeće donese pregovarački okvir i do kraja ove godine.

19. **Albanija** i dalje ispunjava uvjete za **otvaranje pristupnih pregovora**. Nastavila je pokazivati svoju **predanost** napretku na putu prema EU-u i ostvarila konkretne i održive rezultate reformi. Provedba sveobuhvatne pravosudne reforme se nastavlja. Imenovanjem trojice novih sudaca Ustavnog suda taj je sud ponovno dobio kvorum potreban za održavanje plenarnih sjednica i postao je potpuno operativan, čime je ispunjen s time povezan zahtjev za održavanje prve međuvladine konferencije. Sada ta zemlja mora ostati predana svojem programu reformi, među ostalim u području vladavine prava. Albanija je zadržala potpunu (100 %) usklađenost s vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a.

U ožujku 2020. članovi Europskog vijeća jednoglasno su podržali odluku o otvaranju pristupnih pregovora s Albanijom. Donošenje pregovaračkog okvira s Albanijom i održavanje prve međuvladine konferencije odgođeni su. U skladu sa zaključcima Vijeća, Komisija je nastavila potrebne pripremne radove i s nestrpljenjem očekuje prvu međuvladinu konferenciju, što prije nakon što Vijeće donese pregovarački okvir i do kraja ove godine.

20. U **Bosni i Hercegovini** se **javna politička predanost** vlasti na svim razinama strateškom cilju europske integracije nije pretočila u konkretna djelovanja jer su politički čelnici nastavili s retorikom podjele i nekonstruktivnim političkim sporovima, koji su ometali

sveukupni napredak u pogledu 14 ključnih prioriteta. Blokada državnih institucija izaziva duboku zabrinutost i može se prevladati samo političkim dijalogom. Ipak, poduzeti su važni koraci kako bi se odgovorilo na nekoliko ključnih prioriteta iz Mišljenja. Nije ostvaren napredak na području funkcioniranja pravosuđa. Trajni i očiti znakovi pogoršanja i dalje iziskuju hitne mjere za jačanje integriteta pravosuđa i vraćanje povjerenja građana. Stupanj usklađenosti Bosne i Hercegovine s vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a smanjio se na 43 % u kolovozu 2021., dok je 2020. iznosio 70 %.

Bosna i Hercegovina mora poraditi na **14 ključnih prioriteta** iz Komisijina Mišljenja iz svibnja 2019. o zahtjevu zemlje za članstvo u EU-u, u skladu s relevantnim zaključcima Vijeća iz prosinca 2019. Bosna i Hercegovina mora znatno poboljšati svoj zakonodavni i institucionalni okvir, među ostalim na ustavnoj razini ako je to potrebno, kako bi ispunila zahtjeve za članstvo u EU-u. Politički akteri i institucije moraju se uključiti u transparentan i uključiv dijalog, među ostalim i o izbornim i ustavnim reformama, kako bi uklonili dugotrajne izborne nedostatke. Bosna i Hercegovina morat će provesti kritičnu masu reformi prije nego što Komisija preporuči da se toj zemlji dodijeli status zemlje kandidatkinje. Ostvarivanje 14 ključnih prioriteta omogućit će Komisiji da preporuči otvaranje pregovora o pristupanju EU-u.

21. Na **Kosovu** je zbog promjenjivog političkog konteksta i usmjerenosti na odgovor na pandemiju i oporavak nakon nje općenito postignut ograničen napredak u pogledu reformi povezanih s EU-om i provedbe Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Prijevremeni parlamentarni izbori u veljači 2021. doveli su do stvaranja nove vlade koja ima jasnu parlamentarnu većinu. Donošenjem druge faze programa europskih reformi (ERA 2) i s njim povezanog akcijskog plana, koje je Skupština podržala u listopadu 2021., potvrđena je **obnovljena predanost** Kosova reformama povezanim s EU-om. Potpuna i učinkovita provedba akcijskog plana bit će presudna u predstojećem razdoblju.

Kad je riječ o normalizaciji odnosa sa Srbijom, Kosovo je sudjelovalo u postupku dijaloga. Kosovo mora nastaviti konstruktivno sudjelovati i doprinositi postizanju sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma o normalizaciji sa Srbijom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija i Kosovo mogli napredovati na svojem europskom putu. Kosovo bi se isto tako trebalo nastaviti pridržavati svih prijašnjih sporazuma o dijalogu i potpuno ih provesti.

U Vijeću je podnesen Komisijin prijedlog za liberalizaciju viznog režima, koji bi trebalo hitno razmotriti. Komisija ostaje pri procjeni iz srpnja 2018. da je Kosovo ispunilo sva mjerila za liberalizaciju viznog režima.

22. Europsko vijeće navelo je više puta da je u strateškom interesu EU-a osigurati stabilno i sigurno okruženje na istočnom Sredozemlju, kao i razvoj suradnje i uzajamno koristan odnos s **Turskom**. Također je pozdravilo smirivanje napetosti u istočnom Sredozemlju. EU je spreman na postupan, proporcionalan i reverzibilan angažman s Turskom u cilju poboljšanja suradnje u nizu područja od zajedničkog interesa, uključujući gospodarsku suradnju, dijaloge na visokoj razini o klimi, migracijama, javnom zdravlju, borbi protiv terorizma i regionalnim pitanjima, jačanje suradnje u kontaktima među ljudima i u području mobilnosti, pod uvjetom da se održi trenutačno smirivanje napetosti i da se Turska konstruktivno angažira te podložno uvjetima utvrđenima u zaključcima Europskog vijeća. U slučaju ponovnih jednostranih djelovanja ili provokacija kojima se krši međunarodno pravo EU će upotrijebiti sve instrumente i mogućnosti kojima raspolaže kako bi branio svoje interese i interese svojih država članica.

Očekuje se da će Turska aktivno poduprijeti pregovore u cilju pravednog, sveobuhvatnog i održivog rješavanja ciparskog pitanja u okviru UN-a, u skladu s relevantnim rezolucijama

Vijeća sigurnosti UN-a i načelima na kojima je utemeljen EU. Važno je da Turska ponovno potvrdi svoju predanost i konstruktivno sudjelovanje u pregovorima o rješavanju ciparskog pitanja pod vodstvom Ujedinjenih naroda u skladu s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a. Ne bi trebalo poduzimati nikakve jednostrane mjere koje bi mogle dovesti do napetosti na otoku i ugroziti povratak pregovorima. Turska mora što prije ispuniti svoju obvezu da potpuno i bez diskriminiranja provede Dodatni protokol uz Sporazum o pridruživanju između EU-a i Turske te ukloni sve zapreke slobodnom kretanju robe, uključujući ograničenja povezana s izravnim prometnim vezama s Republikom Ciprom.

Postoje ozbiljni nedostaci u funkcioniranju turskih demokratskih institucija. Turska nije na uvjerljiv način otklonila duboku zabrinutost EU-a zbog stalnog pogoršanja u područjima vladavine prava, temeljnih prava i pravosuđa u toj zemlji. Na prvo mjesto mora staviti promjenu tih negativnih trendova rješavanjem pitanja narušavanja učinkovite provjere i ravnoteže u političkom sustavu. Čelnici EU-a potvrdili su da dijalog o vladavini prava i temeljnim pravima i dalje ostaje sastavni dio odnosa EU-a i Turske.

Izjava EU-a i Turske iz ožujka 2016. nastavila je davati rezultate, a Turska je zadržala važnu ulogu u rješavanju problema migracija na istočnosredozemnoj ruti i prihvatila najveći broj izbjeglica u svijetu. Komisija je predložila da se izbjeglicama i zajednicama koje su ih primile u Turskoj dodijeli dodatna pomoć u iznosu od 3 milijarde EUR. Komisija podsjeća na važnost nastavka provedbe izjave, uključujući i vraćanja i sprečavanje nezakonitih migracijskih ruta. EU pozdravlja činjenicu da je Turska ratificirala Pariški sporazum o klimatskim promjenama i sa zanimanjem iščekuje suradnju s Turskom u provedbi europskog zelenog plana. I EU i Turska i dalje imaju koristi od međusobne carinske unije. Turska bi trebala nastaviti intenzivnu suradnju s Komisijom kako bi uklonila prepreke trgovini koje otežavaju uredno funkcioniranje carinske unije.

**

VI. PRILOZI

- 1. Sažeti pregled nalaza izvješća**
- 2. Statistički podaci**
- 3. Pokazatelji treće strane povezani sa stanjem demokracije, dobrim upravljanjem i vladavinom prava u zemljama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama**

Strasbourg, 19.10.2021.
COM(2021) 644 final

ANNEXES 1 to 3

PRILOZI

KOMUNIKACIJI KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, VIJEĆU, EUROPSKOM GOSPODARSKOM I SOCIJALNOM ODBORU I ODBORU REGIJA

Komunikacija o politici proširenja EU-a za 2021.

{SWD(2021) 288 final} - {SWD(2021) 289 final} - {SWD(2021) 290 final} -
{SWD(2021) 291 final} - {SWD(2021) 292 final} - {SWD(2021) 293 final} -
{SWD(2021) 294 final}

PRILOG 1. – Sažeti pregled nalaza izvješća

Crna Gora

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, izvještajno razdoblje obilježile su napetosti i nepovjerenje među političkim akterima. Duboka polarizacija između nove vladajuće većine i oporbe nastavila se tijekom 2020. i pojačala u razdoblju nakon izbora. Burni odnosi i nepovjerenje doveli su do čestih eskalacija i dodatno pogoršali političke podjele, među ostalim i unutar vladajuće većine. Parlamentarni izbori doveli su do promjene vladajuće koalicije, promijenili su dinamiku među državnim tijelima i ukazali na potrebu za pronalaženjem ravnoteže u novom političkom okruženju, uključujući pitanja koja se odnose na vjerske zajednice i etničku pripadnost, koja su dominirala političkim programom tijekom izvještajnog razdoblja. Zbog tenzija između izvršne i zakonodavne vlasti usporen je rad na reformama. U prosincu 2020. parlament je izabrao 42. vladu Crne Gore, sa znatno manjim brojem ministarstava. To je prva vlada u Crnoj Gori sastavljena uglavnom od stručnjaka koji nisu povezani s politikom.

U svojem završnom izvješću o parlamentarnim izborima 2020. ograničena misija za promatranje izbora Ureda OESS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) preporučila je opsežnu reformu kako bi se znatno prije sljedećih izbora uključivim postupkom uskladio izborni pravni okvir i uredili svi ključni aspekti izbora. Parlament je u prosincu 2020. osnovao odbor za sveobuhvatnu izbornu reformu, zadužen za provedbu zakonodavnih reformi do kraja 2021. Napredak je spor zbog početnih kašnjenja i povremenih bojkota. Parlament je u lipnju 2021. razriješio dužnosti predsjednika Državnog izbornog povjerenstva (DIP), a novi predsjednik još nije imenovan u parlamentu. Potrebni su ustrajni napor za poboljšanje profesionalnosti, transparentnosti i odgovornosti DIP-a.

Lokalni izbori održani su 2021. u dvije općine. Unatoč međustranačkom sporazumu o održavanju svih lokalnih izbora istog dana, pravnim okvirom i dalje se propisuje da se oni odvijaju kontinuirano, što dovodi do gotovo stalne predizborne kampanje na nacionalnoj i lokalnoj razini. Još uvijek nije dan vjerodostojan, neovisan i učinkovit institucijski odgovor na tzv. „ aferu omotnice”.

Nedostatak konstruktivnog angažmana svih parlamentarnih aktera spriječio je smislen politički dijalog, što je dodatno polariziralo političko okruženje. Bojkot plenarnih sjednica koji provodi većina zastupnika, i iz oporbe i iz vladajuće većine, prouzročio je obustavu donošenja odluka u parlamentu 2021. Parlament je komunicirajući s javnošću poboljšao transparentnost svojeg rada i općenito povećao svoju zakonodavnu i nadzornu ulogu.

Vladajuća većina često je predlagala ili donosila zakonodavstvo ubrzanim postupkom, bez potrebnih javnih savjetovanja i bez propisnog uzimanja u obzir zahtjeva za pristupanje EU-u. Parlament još nije u praksi pokazao svoje zalaganje za program reformi za približavanje Crne Gore EU-u ni poboljšao koordinaciju zakonodavnih inicijativa s vladom. Parlament bi trebao ojačati profesionalne i stručne kapacitete svojeg administrativnog osoblja i poboljšati političku zastupljenost žena.

Sadašnji saziv parlamenta bez presedana je u povijesti Crne Gore. Parlament bi trebao nastojati postići široki međustranački i društveni konsenzus o reformama povezanim s EU-om, što je ključno za napredak zemlje na njezinu putu prema EU-u. Jasno se ističe potreba za aktivnim i konstruktivnim sudjelovanjem svih strana kako bi se unaprijedila parlamentarna odgovornost, nadzor izvršne vlasti i demokratska kontrola, poboljšala kvaliteta zakonodavstva te omogućila ključna imenovanja. Parlament dosad nije uspio osigurati potrebnu dvotrećinsku

većinu za važna imenovanja sudaca pa se osobe i dalje imenuju na ključne funkcije u pravosudnom sustavu na privremenoj osnovi.

Kad je riječ o **upravljanju**, potrebno je produbiti sudjelovanje dionika i kapacitete vlade za provedbu reformi. Parlament je u prosincu 2020. imenovao 42. vladu Crne Gore. Broj ministarstava smanjen je na 12, a žene su na čelu njih četiri. Nova vlada prva je stručna vlada u Crnoj Gori, a mjesto potpredsjednika vlade jedino je mjesto popunjeno čelnikom političke stranke. Vlada je donijela i novi nacionalni program za pristupanje EU-u za razdoblje 2021.–2023. Pregovaračka struktura znatno je oslabljena ostavkom ili razrješenjem 110 članova, uključujući 16 pregovarača za pojedina poglavlja i 24 voditelja radnih skupina. Većina tih ključnih položaja i dalje nije popunjena. Neka ključna ministarstva nisu pokazala dovoljnu predanost i konstruktivan angažman u procesu pristupanja EU-u pod svojim novim vodstvom.

Uloga **civilnog društva** prepoznata je i promiče se, no postojeći pravni i institucionalni okvir potrebno je dodatno poboljšati kako bi se ojačali mehanizmi savjetovanja i suradnje između državnih institucija i civilnog društva u kontekstu procesa pristupanja EU-u.

Crna Gora umjereno je pripremljena za reformu svoje **javne uprave**. Sveukupno gledajući, napredak tijekom izvještajnog razdoblja bio je ograničen. Promjena vlade i parlamentarne većine ozbiljno je utjecala na državnu službu: izmjenama Zakona o državnim službenicima i zaposlenicima sniženi su zahtjevi u pogledu sposobnosti, neovisnosti i zapošljavanja državnih službenika na temelju zasluga. Nadalje, nedavne reorganizacije javne uprave dovele su do znatnih kadrovskih promjena, među ostalim na višim razinama, što je ugrozilo sposobnost Crne Gore da zadrži iskusno osoblje u pitanjima povezanim s procesom pristupanja EU-u u mnogim sektorima. Za učinkovitu depolitizaciju javne službe, optimizaciju državne uprave i provedbu upravljačke odgovornosti potrebna je snažna politička volja.

Crna Gora ostaje umjereno pripremljena za primjenu pravne stečevine EU-a i europskih standarda u području **pravosuđa i temeljnih prava** te je općenito ostvarila ograničen napredak, uz ograničene rezultate u pogledu odgovornosti. Nije postignut napredak u području pravosuđa, a provedba ključnih reformi pravosuđa stagnira. Još nema odlučnog političkog zalaganja potrebnog za deblokiranje važnih segmenata tih reformi, a brojna sudačka imenovanja još nisu provedena u parlamentu jer nije osigurana kvalificirana većina. Unatoč proaktivnijem pristupu Agencije za sprječavanje korupcije, korupcija je problem koji i dalje prevladava u mnogim područjima. U pogledu temeljnih prava Crna Gora nastavila je ispunjavati obveze iz međunarodnih instrumenata i zakonodavstva u području ljudskih prava. Međutim, i dalje postoje otvorena pitanja u osiguravanju stvarne provedbe nacionalnog zakonodavstva o ljudskim pravima. Postignut je ograničen napredak u području slobode izražavanja.

Crna Gora postigla je određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. Postignut je ograničen napredak, a prošlogodišnje preporuke djelomično su provedene uzimajući u obzir rezultate u pogledu represije i sprečavanja korupcije te nastojanja Agencije za sprječavanje korupcije da djeluje protiv nje. Potrebni su još bolji rezultati u oduzimanju i zapljeni imovine pribavljene kaznenim djelom. Agencija za sprječavanje korupcije pod novim rukovodstvom imala je proaktivniji pristup, posebno u jačanju komunikacijskih aktivnosti i aktivnosti informiranja javnosti, medija i civilnog društva te u rješavanju neriješenih predmeta iz prethodnih godina. Unatoč tom pozitivnom trendu, pitanja neovisnosti, prioriteta, selektivnog pristupa i kvalitete odluka Agencije i dalje su prisutna i iziskuju ustrajno djelovanje u tom pogledu. Korupcija je i dalje raširena u brojnim područjima. Potrebna je snažna politička volja za stvarno rješavanje tog problema, kao i za odlučan kaznenopravni odgovor na korupciju na visokoj razini.

Crna Gora donekle je/umjereno je pripremljena za **borbu protiv organiziranog kriminala**. Postignut je određen napredak u provedbi prošlogodišnjih preporuka, posebno u poboljšanju pristupa tijela za izvršavanje zakonodavstva ključnim bazama podataka i povećanju broja istražitelja i stručnjaka u ključnim područjima. Broj slučajeva organiziranog kriminala koji su istraženi i kazneno gonjeni nastavio je rasti, a broj takvih predmeta na sudovima gotovo se utrostručio. Međunarodna policijska suradnja dobro je uspostavljena i nastavlja davati rezultate, s dosad nezabilježenim zapljenama droga u inozemstvu. Međutim, kapacitet za suzbijanje krijumčarenja duhana i pranja novca još nije na očekivanoj razini. Crna Gora još uvijek mora riješiti neke sustavne nedostatke kaznenopravnog sustava, uključujući način na koji se slučajevi organiziranog kriminala rješavaju pred sudovima.

U pogledu **temeljnih prava** Crna Gora uglavnom je uspostavila zakonodavni i institucijski okvir i ostvarila određen napredak u ispunjavanju obveza utvrđenih u međunarodnim instrumentima i zakonodavstvu u području ljudskih prava. Međutim, pitanje stvarne provedbe i dalje nije riješeno. Potrebno je dodatno poboljšati učinkovitost istraga slučajeva kad tijela kaznenog progona prekomjerno upotrebljavaju silu te zločina iz mržnje. Ranjive skupine, uključujući Rome, Egipćane i osobe s invaliditetom, i dalje se suočavaju s brojnim oblicima diskriminacije i poteškoćama u ostvarivanju svojih prava u upravnim i sudskim postupcima. Žene su i dalje izložene nejednakosti u sudjelovanju u političkom i javnom životu te u pristupu zapošljavanju i gospodarskim prilikama. Rodno uvjetovano nasilje i nasilje nad djecom i dalje su velik problem. Napadi na etničkoj i vjerskoj osnovi, zločini iz mržnje i govor mržnje i dalje su u porastu. Crna Gora samo je djelomično provela prošlogodišnje preporuke. Potrebno je poboljšati pristup pravosuđu, posebno za ranjive skupine. Izmjene Zakona o slobodi vjeroispovijesti donesene su nakon ograničenih i neuključivih savjetovanja s vjerskim zajednicama.

Crna Gora dosegnula je određenu razinu pripremljenosti u području **slobode izražavanja**. Općenito, tijekom izvještajnog razdoblja ostvarila je ograničen napredak i samo djelomično provela prošlogodišnje preporuke. Došlo je do novog razvoja događaja u istrazi o napadu vatrenim oružjem na istraživačkog novinara 2018., no potrebno je osigurati potpuno i djelotvorno daljnje pravosudno postupanje u vezi s tim predmetom i drugim važnim starim predmetima. Vlada je u travnju 2021. osnovala novo *ad hoc* povjerenstvo za praćenje nasilja nad medijima, ali još nije u potpunosti ili konkretno uzela u obzir važne preporuke prethodnog povjerenstva. U tijeku je revizija pravnog okvira kako bi se riješila dodatna pitanja utvrđena u Zakonu o medijima 2020. i zakonu o javnoj radioteleviziji RTCG te kako bi se taj okvir dopunio novim zakonom o audiovizualnim medijima i osigurala njihova potpuna usklađenost s pravnom stečevinom EU-a i europskim standardima. Potrebno je dodatno djelovati kako bi se ograničili učinci dezinformiranja, uznemiravanja na internetu i govora mržnje, a s druge strane osigurati da se takvim mjerama nerazmjerno ne ograničava sloboda izražavanja. Parlament je u lipnju 2021. imenovao novo vijeće RTCG-a bez široke međustranačke potpore. Nakon te promjene i naknadnih promjena upravljačke strukture RTCG-a javna radiotelevizija počela je prikazivati politički raznolikiji sadržaj. Medijska scena ostala je uglavnom vrlo polarizirana, često obilježena politički pristranim i neuravnoteženim izvješćivanjem, uključujući opsežno sudjelovanje stranih medija iz regije, što je bilo posebno važno tijekom izbornih razdoblja. Samoregulatorni mehanizmi i dalje su slabi.

U pogledu **gospodarskih kriterija** Crna Gora ostvarila je određen napredak i umjereno je pripremljena u stvaranju **funkcionalnog tržišnog gospodarstva**. Zemlja je 2020. doživjela naglu recesiju jer je pandemija bolesti COVID-19 znatno utjecala na gospodarstvo koje ovisi o turizmu. To se u velikoj mjeri odrazilo na privatnu potrošnju, ulaganja, zapošljavanje, trgovinu i javne financije. Kako bi pomogla građanima i gospodarstvu, nadležna tijela

donijela su nekoliko paketa gospodarske potpore. Te su mjere bile uglavnom dobro usmjerene, transparentne i privremene naravi. Unatoč određenim kašnjenjima zbog pandemije vlada je nastavila provoditi neke od predviđenih reformi za poboljšanje poslovnog okruženja. Urednom primopredajom vlasti usred krize očuvana je učinkovitost političkog odgovora na pandemiju bolesti COVID-19. Nova vlada uspjela je ublažiti fiskalne rizike kumuliranjem znatnih fiskalnih rezervi kako bi se pokrile potrebe za financiranjem za 2021., među ostalim za dodatne programe potpore za COVID-19. Financijski sektor ostao je stabilan tijekom krize zahvaljujući dobrom stanju prije krize i mjerama potpore koje su provela nadležna tijela, ali zbog odgođenog učinka krize na bilance banaka potrebno je pažljivo pratiti financijske institucije.

Crna Gora ostvarila je određen napredak i umjereno je pripremljena na **suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije**. Pandemija bolesti COVID-19 pokazala je da je zbog nedostatka diversifikacije gospodarstvo Crne Gore koje ovisi o turizmu vrlo osjetljivo na šokove. Radilo se na poboljšanju inovacijskih kapaciteta i uvođenju standarda EU-a u lokalna poduzeća uz pomoć javnih subvencija, ali rezultati su i dalje skromni s obzirom na razmjere izazova. Čini se da kvaliteta obrazovnog sustava i odabrani prioriteti u nastavnim programima nisu dovoljni za jačanje ljudskog kapitala i rješavanje neusklađenosti vještina. Moderna telekomunikacijska i energetska infrastruktura brzo se uvodi, ali postoji znatan manjak u prometnoj infrastrukturi, što otežava integraciju s regionalnim tržištem i tržištem EU-a. Osim toga, niska sofisticiranost domaćih proizvoda, mala veličina lokalnih poduzeća i niska razina sudjelovanja na vanjskim tržištima glavne su prepreke povećanju konkurentnosti i diversifikaciji gospodarstva.

Kad je riječ o **dobrosusjedskim odnosima i regionalnoj suradnji**, Crna Gora i dalje nastoji održavati konstruktivne bilateralne odnose s ostalim zemljama proširenja i susjednim državama članicama EU-a, iako su bilateralni odnosi sa Srbijom bili obilježeni napetostima uz jačanje nacionalističke retorike. Općenito, Crna Gora aktivno sudjeluje u regionalnoj suradnji.

Kad je riječ o **sposobnosti Crne Gore da preuzme obveze članstva**, postignut je bitan napredak u usklađivanju i pripremi za provedbu pravne stečevine EU-a u brojnim područjima, iako nešto sporiji nego prije.

U pripremama Crne Gore za ispunjavanje zahtjeva unutarnjeg tržišta EU-a posebno je bitna skupina poglavlja o **unutarnjem tržištu**, koja je vrlo važna za moguće mjere rane integracije i razvoj zajedničkog regionalnog tržišta. Postignut je napredak u nadzoru tržišta, akreditaciji i normizaciji; zakonodavnim preduvjetima za elektroničku registraciju poduzeća; sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma; pravu trgovačkih društava; državnim potporama i transparentnosti potpora; bankarstvu; zaštiti potrošača i zdravlja. Crna Gora sada bi se trebala usmjeriti na: usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a o mjeriteljstvu i normizaciji, razvoj operativnog kapaciteta Agencije za zapošljavanje; regulirane profesije, kretanje kapitala i plaćanja, uključujući stjecanje vlasničkih prava, postupno ukidanje programa za dodjelu državljanstva ulagačima; pravo trgovačkih društava i poslovno računovodstvo; intelektualno vlasništvo; tržišno natjecanje i državne potpore; zaštitu potrošača i zdravlja te provedbu zakona o usklađivanju s kapitalnim zahtjevima iz pravne stečevine EU-a u bankarskom sektoru.

Skupina poglavlja o **konkurentnosti i uključivom rastu** uvelike je povezana s programom gospodarskih reformi Crne Gore. Postignut je napredak u kontroli duhana; mirovinama; industrijskoj politici, pametnoj specijalizaciji, strukovnom obrazovanju i osposobljavanju te olakšavanju trgovine. U području ekonomske i monetarne politike radi se na provedbi akcijskog plana za usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a. Crna Gora sada bi se trebala usmjeriti na: neovisnost medijskog sektora; koordinaciju u području ekonomskih i monetarnih

pitanja, PDV-a, trošarina i izravnog oporezivanja; radno pravo i zakon za suzbijanje diskriminacije, sigurnost na radu; industrijsku politiku, istraživanje i inovacije, obrazovanje i osposobljavanje te kompjuterizirani proizvodni sustav kompatibilan s EU-ovim.

Skupina poglavlja o **zelenom programu i održivoj povezivosti** uvelike je povezana s programom gospodarskih reformi Crne Gore, Komisijinim gospodarskim i investicijskim planom i zelenim programom za zapadni Balkan. Ostvaren je napredak u stvaranju tržišta energije za dan unaprijed; strategiji razvoja prometa, zaštiti prirode i nacionalnom energetske i klimatskom planu. Crna Gora sada bi se trebala usmjeriti na: energetske sektor; uredbe o transeuropskim mrežama, telekomunikacijama, TEN-T-u i TEN-E-u; zelenu tranziciju, gospodarenje otpadom, kvalitetu vode, zaštitu prirode i klimatske promjene.

Skupina poglavlja o **resursima, poljoprivredi i koheziji** obuhvaća politike povezane sa strukturnim fondovima i investicijskim fondovima EU-a te razvoj kapaciteta za preuzimanje odgovornosti buduće države članice EU-a. Ostvaren je napredak u poljoprivredi, hrani i ribarstvu, regionalnoj politici i koordinaciji strukturnih instrumenata, financijskim i proračunskim odredbama te upravljanju vlastitim sredstvima. Crna Gora sada bi se trebala usmjeriti na: provedbu programa IPARD, poljoprivredu i ruralni razvoj te ribarstvo, unapređivanje objekata za preradu i kontrolu sigurnosti hrane, zahtjeve kohezijske politike EU-a, kapacitete za upravljanje programima neizravnog upravljanja u okviru IPA-e i pravila upravljanja za sustav vlastitih sredstava.

Kad je riječ o skupini poglavlja o **vanjskim odnosima**, Crna Gora nastavila se u potpunosti usklađivati sa svim stajalištima, izjavama i zajedničkim stajalištima EU-a u okviru ZVSP-a. Usto je nastavila provoditi mjere u okviru zajedničkog regionalnog tržišta na temelju pravila EU-a, među ostalim suradnju u okviru CEFTA-e i Vijeća za regionalnu suradnju. Usklađivanje stava o cjelovitosti Rimskog statuta omogućilo bi privremeno zatvaranje preostalog otvorenog poglavlja 31. u okviru te skupine poglavlja.

Jačanje **administrativnih kapaciteta** za primjenu pravne stečevine EU-a i dalje je bitno pitanje za Crnu Goru, uključujući hitnu potrebu za ponovnom izgradnjom funkcionalne pregovaračke strukture.

U kontekstu pandemije bolesti COVID-19 u 2020. znatno su se smanjile i zakonite i nezakonite **migracije**. Broj nezakonitih migranata smanjio se 2020., tijekom koje je zadržano 3 149 migranata, za 60 % u odnosu na 2019. Ured posebnog tužitelja proveo je 2020. dvije istrage o krijumčarenju migranata. U jednom su predmetu pravomoćne osuđujuće presude izrečene protiv osam pojedinaca. Iako se kapacitet Crne Gore za upravljanje miješanim migracijskim tokovima i integraciju izbjeglica poboljšava, potrebne su ustrajne mjere da bi se zemlja mogla nositi s migracijskim pritiskom, primjerice dodatno povećanje kapaciteta za prihvata i podizanje standarda u prihvatnim centrima. To će uključivati i daljnji razvoj međunarodne suradnje u području ponovnog prihvata, potporu uspješnoj reintegraciji povratnika, povećanje kapaciteta za kazneni progon mreža za krijumčarenje migranata i uspostavu modernog sustava prikupljanja podataka o migrantima.

Srbija

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, parlament Srbije i političke snage nastavile su sudjelovati u međustranačkom dijalogu pod pokroviteljstvom Europskog parlamenta radi postizanja široko prihvaćenoga međustranačkog konsenzusa o reformama povezanima s EU-om, što je ključno za napredak zemlje na njezinu putu prema EU-u. Međutim, političko ozračje tijekom izvještajnog razdoblja ostalo je polarizirano. Za uspjeh tog procesa svi politički akteri moraju se konstruktivno i u dobroj vjeri uključiti u provedbu mjera koje su

tijekom međustranačkog dijaloga utvrdili sukoordinatori iz Europskog i srpskog parlamenta u rujnu 2021.

Kad je riječ o izborima, Srbija je počela postupati prema dugogodišnjim preporukama Ureda za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS/ODIHR), a vlada je ponovno uspostavila relevantnu radnu skupinu za izbore. Sve ključne preporuke trebale bi se provoditi na uključiv i transparentan način, na temelju šireg političkog konsenzusa i znatno prije sljedećih izbora.

Mandat srpskog parlamenta, koji je službeno konstituiran u kolovozu 2020., vremenski je ograničen od njegova početka jer je političko vodstvo najavilo nove izbore najkasnije u proljeće 2022. Parlament je općenito znatno smanjio primjenu hitnih postupaka i donio novi kodeks ponašanja za zastupnike. Međutim, protiv političkih protivnika i predstavnika drugih institucija koji su izrazili drugačija politička stajališta i dalje se tijekom parlamentarne rasprave upotrebljava huškački govor. Svi bi se političari trebali boriti protiv govora mržnje i doprinositi političkom dijalogu o reformama povezanim s EU-om, posebno o temeljnim načelima demokracije i vladavine prava.

Novoosnovano Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i socijalni dijalog pokrenulo je niz javnih rasprava. Međutim, za sustavnu suradnju vlade i **civilnog društva** potrebna su dodatna nastojanja. Poticajno okruženje za razvoj i financiranje organizacija civilnog društva još nije uspostavljeno u praksi jer su se nastavili verbalni napadi na organizacije civilnog društva, među ostalim i u parlamentu.

Srbija je umjereno pripremljena u području **reforme javne uprave**. Sveukupno je u izvještajnom razdoblju ostvaren ograničen napredak. Srbija i dalje treba osigurati i. zapošljavanje na temelju zasluga i smanjenje prekomjernog broja radnih mjesta za više rukovodstvo, ii. snažnu ulogu Sekretarijata za javne politike u pogledu kontrole kvalitete pri oblikovanju i koordinaciji politika te iii. jedinstveni mehanizam za određivanje prioriteta za sva ulaganja bez obzira na vrstu i izvor financiranja.

U **pravosudnom sustavu** Srbije ostvarena je određena razina pripremljenosti. U izvještajnom razdoblju ostvaren je ograničen napredak. Ustavna reforma pravosuđa ponovno je pokrenuta u prosincu 2020., a završetak se planira krajem 2021. Sustav imenovanja sudaca i ocjenjivanja rada sudaca i tužitelja potrebno je temeljito revidirati nakon donošenja izmjena ustava kako bi se omogućilo da zapošljavanje i karijere sudaca budu utemeljeni na zaslugama jer trenutačni pravni okvir ne jamči dovoljnu zaštitu pravosuđa od potencijalnog političkog utjecaja.

Srbija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. U izvještajnom razdoblju ostvaren je ograničen napredak. Kad je riječ o sprječavanju korupcije, Skupina država protiv korupcije (GRECO) Vijeća Europe zaključila je da je njezina preporuka o Agenciji za sprečavanje korupcije provedena na zadovoljavajući način. Ta se preporuka odnosila na potrebu za odgovarajućim stupnjem neovisnosti te financijskim i ljudskim resursima, kao i na proširenje nadležnosti Agencije. Srbija tek treba donijeti novu antikorupcijsku strategiju popraćenu akcijskim planom i uspostaviti učinkovit koordinacijski mehanizam za operacionalizaciju ciljeva politike prevencije odnosno represije i učinkovito suzbijanje korupcije. Broj optužnica i prvostupanjskih presuda za predmete korupcije na visokoj razini dodatno se smanjio u usporedbi s prethodnim godinama. Srbija bi trebala više raditi na uklanjanju tih nedostataka i pojačati sprečavanje i suzbijanje korupcije.

Srbija je u određenoj mjeri pripremljena za **borbu protiv organiziranog kriminala**. U izvještajnom razdoblju ostvaren je ograničen napredak. Srbija tek treba ostvariti vjerodostojne rezultate u pogledu djelotvornih istraga, kaznenog progona i pravomoćnih presuda u predmetima teškog i organiziranog kriminala te, među ostalim, financijskih istraga koje bi

dovele do zamrzavanja i oduzimanja imovine stečene kaznenim djelima. Broj osuđujućih presuda za organizirani kriminal smanjio se u usporedbi s 2019. Umjesto pristupa koji se temelji na pojedinim predmetima, Srbija bi se trebala strateški usmjeriti na organizacije, a s predmeta male ili srednje važnosti trebala bi se preusmjeriti na istaknute predmete čiji je cilj razbijanje velikih i međunarodno raširenih organizacija i zapljena imovine.

U Srbiji je zakonodavni i institucionalni okvir za poštovanje **temeljnih prava** uglavnom uspostavljen. Međutim, potrebno je osigurati njegovu dosljednu i učinkovitu provedbu. Treba ojačati institucije za ljudska prava i zajamčiti njihovu neovisnost, među ostalim, dodjelom potrebnih financijskih i ljudskih resursa. U pogledu **slobode izražavanja** ostvaren je ograničen napredak donošenjem i početkom provedbe ograničenog broja mjera u okviru akcijskog plana povezanog s medijskom strategijom. Međutim, nastavili su se verbalni napadi visokih dužnosnika na novinare, a zabrinjavajući su i slučajevi prijetnji i nasilja. Većina medijskih udruga povukla se iz skupine o sigurnosti novinara u ožujku 2021. pozivajući se na govor mržnje i kampanje ocrnjivanja novinara i predstavnika civilnog društva, među ostalim i od strane čelnika kluba vladajuće stranke u parlamentu. Verbalni napadi u parlamentu nastavili su se čak i nakon donošenja kodeksa ponašanja u prosincu 2020. Opće okruženje za ostvarivanje slobode izražavanja bez prepreka treba nastaviti jačati u praksi.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, Srbija je ostvarila određen napredak i umjereno je/dobro je pripremljena za **razvoj funkcionalnoga tržišnog gospodarstva**. Srpsko gospodarstvo zabilježilo je 2020. samo blago smanjenje jer su posljedice krize uzrokovane bolešću COVID-19 ublažene snažnim zamahom prije krize, opsežnim i pravovremenim mjerama fiskalne i monetarne potpore, sektorskom strukturom gospodarstva i relativno niskom prosječnom strogošću mjera ograničavanja širenja zaraze. Vanjske neravnoteže smanjile su se tijekom krize, a njihovo financiranje i dalje je u potpunosti pokriveno priljevima izravnih stranih ulaganja. Fiskalni prostor stvoren prije krize omogućio je Srbiji da 2020. i 2021. pruži znatnu fiskalnu potporu za ublažavanje krize te da znatno poveća kapitalnu potrošnju. Očuvana je stabilnost bankarskog sektora, a rast kreditiranja bio je snažan, uz potporu monetarnog ublažavanja, kreditnih moratorija i mjera za povećanje likvidnosti. Na tržištu rada u 2020. zabilježeno je daljnje smanjenje nezaposlenosti, što je posebno odraz nižih stopa sudjelovanja tijekom krize.

Ostvaren je određen napredak u reformama porezne uprave i privatizaciji banaka u državnom vlasništvu. Međutim, druge velike strukturne reforme javne uprave i poduzeća u državnom vlasništvu sporo su napredovale, čime se nastavlja dugogodišnja neučinkovitost. Nije ostvaren napredak u jačanju fiskalnih pravila kao temelja fiskalne politike. Državni sektor i dalje snažno utječe na gospodarstvo, a privatni sektor nedovoljno je razvijen i koče ga nedostaci u pogledu vladavine prava, posebno korupcija i neučinkovitost pravosuđa, te osiguravanja poštenog tržišnog natjecanja.

Srbija je postigla određen napredak i umjereno je pripremljena na **suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar Unije**. Struktura gospodarstva dodatno se poboljšala i gospodarska integracija s EU-om ostala je visoka. No unatoč određenom napretku, kvaliteta i relevantnost obrazovanja i osposobljavanja ne ispunjavaju u potpunosti potrebe tržišta rada. Nastavila su se povećavati javna ulaganja radi uklanjanja ozbiljnih infrastrukturnih nedostataka nakon godina nedovoljnih ulaganja. Iako se trošak pozajmljivanja za mala i srednja poduzeća (MSP) nedavno smanjio, još se uvijek suočavaju s nizom problema, među ostalim s nestabilnim poslovnim okruženjem i nepoštenim tržišnim natjecanjem.

U području **dobrosusjedskih odnosa i regionalne suradnje** Srbija se općenito nastavila angažirati u bilateralnim odnosima s drugim zemljama proširenja i susjednim državama

članicama EU-a. Međutim, odnose s Crnom Gorom obilježavaju stalne napetosti. Općenito, Srbija aktivno sudjeluje u regionalnoj suradnji.

Kad je riječ o **normalizaciji odnosa s Kosovom**, dijalog uz posredovanje EU-a nastavio se na sastancima na visokoj razini 15. lipnja i 19. srpnja 2021. te na sastancima triju glavnih pregovarača. U izvještajnom razdoblju obje su strane imenovale nove glavne pregovarače i pregovaračke timove. Srbija se mora znatno više angažirati u provedbi svih prethodnih sporazuma te doprinijeti postizanju sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma o normalizaciji s Kosovom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Kosovo i Srbija mogli napredovati na svojem europskom putu.

Kad je riječ o **spособnosti Srbije da preuzme obveze koje proizlaze iz članstva u EU-u**, ta je zemlja bitno napredovala u usklađivanju s pravnom stečevinom EU-a u mnogim područjima, posebno u području oporezivanja i energetike.

U pripremama Srbije za ispunjavanje zahtjeva unutarnjeg tržišta EU-a posebno je bitna skupina poglavlja o **unutarnjem tržištu**, koja je vrlo važna za moguće mjere rane integracije i razvoj zajedničkog regionalnog tržišta. Postignut je napredak u usklađivanju zakonodavstva o pravu trgovačkih društava, slobodi kretanja radnika te poslovnom nastanu i slobodi pružanja usluga. Međutim, nije bilo napretka u području slobodnog kretanja kapitala, financijskih usluga te zaštite potrošača i zdravlja.

Skupina poglavlja o **konkurentnosti i uključivom rastu** uvelike je povezana sa srpskim programom gospodarskih reformi. Napretka je bilo u području oporezivanja, socijalne politike i zapošljavanja, industrijske politike, znanstvenog i tehnološkog razvoja i obrazovanja. U područjima oporezivanja, socijalne politike i zapošljavanja Srbija je ispunila i mjerila za otvaranje. Međutim, napretka nije bilo u jačanju fiskalnih pravila kao temelja fiskalne politike.

Skupina poglavlja o **zelenom programu i održivoj povezivosti** u središtu je zelenog programa za zapadni Balkan, koji je Srbija podržala u studenome 2020., i usko je povezana s programom gospodarskih reformi Srbije i Komisijinim gospodarskim i investicijskim planom. U području energetike Srbija je ispunila mjerila za otvaranje. Ostvarila je napredak u području cestovne sigurnosti i reformi željeznica. Donijela je i zakon o klimi, kao i paket važnih zakona o energetici, uključujući nove zakone o obnovljivim izvorima energije i energetske učinkovitosti.

Skupina poglavlja o **resursima, poljoprivredi i koheziji** obuhvaća politike povezane sa strukturnim fondovima EU-a te razvojem kapaciteta za preuzimanje odgovornosti buduće države članice EU-a. Obuhvaća i neka od ključnih područja politika koja su ključna za osiguravanje održivih prehrambenih sustava i pružanje pomoći ruralnim zajednicama u gospodarskom razvoju i diversifikaciji. Srbija je napredovala u području sigurnosti hrane zapošljavanjem osoblja u nacionalnim referentnim laboratorijima i izradom nacrtu akcijskog plana za ribarstvo; u područjima financija i proračuna u pogledu upravljanja vlastitim sredstvima; i u regionalnoj politici u pogledu financijskog upravljanja.

Kad je riječ o skupini poglavlja o **vanjskim odnosima**, opća usklađenost Srbije sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a uglavnom je ostala nepromijenjena. Određen broj mjera Srbije bio je suprotan stajalištima EU-a o vanjskoj politici. U 2020. stopa usklađenosti Srbije s relevantnim izjavama visokog predstavnika u ime EU-a i odlukama Vijeća iznosila je 56 %, ali se u kolovozu 2021. povećala na 61 %. Srbija je nastavila sudjelovati u misijama i operacijama EU-a za upravljanje krizama u okviru zajedničke sigurnosne i obrambene politike. Nije bilo konkretnog napretka u dovršetku pristupnih pregovora sa Svjetskom trgovinskom organizacijom.

Srbija je nastavila znatno pomagati u upravljanju mješovitim **migracijskim** tokovima prema EU-u aktivnim i konstruktivnim angažmanom i djelotvornom suradnjom sa svojim susjedima i državama članicama EU-a. Nastavila je i s učinkovitom provedbom strategije integriranog upravljanja granicama i svojeg akcijskog plana.

Sjeverna Makedonija

U području **političkih kriterija** nastavljen je angažman Sjeverne Makedonije za jačanje demokracije i vladavine prava, među ostalim aktiviranjem postojećih provjera i ravnoteža te razgovorima i raspravama o ključnim političkim i zakonodavnim pitanjima. Ta je zemlja pokazala svoju predanost postizanju rezultata u ključnim područjima temeljnih pitanja, među ostalim provedbom programa „Europa kod kuće” i „Akcijskog plana 21” za borbu protiv korupcije. Prvi krug lokalnih izbora održan je 17. listopada. Ured za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS/ODIHR) poslao je misiju za promatranje izbora. Tijekom izvještajnog razdoblja ostvaren je ograničen napredak u provedbi preostalih preporuka OESS-a/ODIHR-a i Venecijanske komisije. Sveobuhvatno preispitivanje izbornog zakonodavstva i donošenje relevantnih zakona tek treba dovršiti pravodobno i na uključiv način.

Oporbene stranke i dalje aktivno sudjeluju u radu parlamenta i u nekim su slučajevima podupirale ključne zakone povezane s EU-om. Međutim, rad parlamenta otežan je političkom polarizacijom, koja je dodatno pogoršana bolešću COVID-19, što je povremeno utjecalo na njegove uobičajene funkcije. Potrebno je uložiti napore u jačanje uloge parlamenta kao foruma za konstruktivan politički dijalog, posebno u pogledu programa reformi EU-a. Parlament je nastavio izvršavati svoje zakonodavne funkcije. Potrebno je obratiti veliku pozornost na primjenu ubrzanih postupaka, koji moraju biti ograničeni kako bi se zajamčili učinkovit nadzor nad zakonodavstvom i savjetovanje o njemu. Parlament je nastavio provoditi odgovarajući nadzor nad izvršnom vlašću. Prijedlozi za unutarnju reformu parlamenta dogovoreni tijekom trećeg kruga „dijaloga Jean Monnet”¹⁹ početkom 2020. još nisu doneseni. Kaznena odgovornost onih koji su organizirali ili počinili nasilje u napadu na parlament 27. travnja 2017. i dalje se utvrđuje, među ostalim i prvostupanjskim presudama. Vlada treba održati zamah reformi i usmjeriti se na provedbu postojećeg pravnog okvira, a ne povremeno pokretati nove inicijative. Za pravovremenu i temeljitu provedbu programa reformi potrebna je trajna potpora društva u cjelini. Međuetnički odnosi ostali su stabilni, a Ohridski okvirni sporazum nastavio se provoditi.

Organizacije civilnog društva i dalje su aktivne i imaju važnu ulogu u procesu reformi. Potrebno je još raditi na oblikovanju pravodobnijeg, smislenijeg i transparentnijeg postupka savjetovanja s civilnim društvom. U kontekstu oporavka od krize uzrokovane bolešću COVID-19 očekuje se da će vladini i nevladini akteri izgraditi dugoročna partnerstva i ojačati postojeću suradnju.

Reforma obavještajnog sektora, koja je dovela do uspostave novih struktura i oblikovanja pravnog okvira, gotovo je dovršena. Zemlja mora ojačati kapacitete za parlamentarni nadzor obavještajnih službi.

U području reforme javne uprave Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena. Ostvaren je **određen napredak** u dovršavanju horizontalne funkcionalne revizije državne uprave. Važno je da vlada provede rezultate horizontalnog funkcionalnog preispitivanja. Dane su preporuke

¹⁹ Cilj „dijaloga Jean Monnet”, koji je Europski parlament pokrenuo 2018. s parlamentom Sjeverne Makedonije, je izgradnja povjerenja među političkim strankama i jačanje demokratske kulture i prakse u parlamentu.

za novu organizaciju tijela državne uprave s poboljšanim linijama odgovornosti. Njih sad treba uključiti u relevantno zakonodavstvo koje treba donijeti i provesti. Sjeverna Makedonija trenutačno u okviru revizije zakonodavnog okvira za upravljanje ljudskim resursima provodi preispitivanje Zakona o administrativnim službenicima i Zakona o zaposlenicima u javnim službama, a usto uvodi novi Zakon o službi najvišeg rukovodstva. Novi bi okvir trebao poboljšati upravljanje ljudskim resursima u cijeloj upravi i pridonijeti boljoj primjeni zapošljavanja, promaknuća i otpuštanja na temelju zasluga, što uključuje i razinu višeg rukovodstva. Predstavljena su izvješća o praćenju provedbe Strategije reforme javne uprave i Programa reforme upravljanja javnim financijama. Državno povjerenstvo za sprečavanje korupcije (SCPC) nastavilo je rješavati slučajeve navodnog nepotizma, klijentelizma i političkog utjecaja u postupku zapošljavanja zaposlenika u javnom sektoru i imenovanja članova nadzornih i upravnih odbora. Institucije na koje se to odnosi trebaju sustavno pratiti njegove nalaze i preporuke.

Pravosudni sustav Sjeverne Makedonije donekle je odnosno umjereno pripremljen. Napredovala je provedba strategije reforme pravosuđa, čime se nastavila provedba preporuka Venecijanske komisije i skupine viših stručnjaka o sustavnim problemima povezanima s vladavinom prava. I dalje treba raditi na sustavnoj provedbi ažuriranog akcijskog plana o strategiji reforme pravosuđa i strategijama za ljudske resurse za pravosuđe i kazneni progon. Pravosudne institucije nastavljaju primjenjivati nova pravila za imenovanje, napredovanje, discipliniranje i razrješenje sudaca i tužitelja. Donesen je najveći dio provedbenog zakonodavstva za revidirani Zakon o državnom tužiteljskom vijeću. Važno je nastaviti s provedbom pravnog okvira i strateških planova povezanih s reformom Sudbenog vijeća i Državnog tužiteljskog vijeća. Novi nacrt Zakona o Akademiji za suce i tužitelje trebao bi zadržati Akademiju kao jedinu ulaznu točku za pravosuđe i tužiteljstvo te osigurati pravedan i transparentan pristup tim profesijama.

Sjeverna Makedonija donekle je/umjereno je pripremljena u **sprečavanju korupcije i borbi protiv nje**. Ostvaren je određen napredak jer je zemlja nastavila učvršćivati svoja postignuća u istragama, kaznenom progonu i sudskim postupcima u nekoliko slučajeva korupcije, među ostalim na visokoj razini, te je ojačala svoj institucijski okvir, posebno Državno povjerenstvo za sprečavanje korupcije i Tužitelja za organizirani kriminal i korupciju. Parlament je u travnju 2021. donio Nacionalnu strategiju za sprečavanje korupcije i sukoba interesa za razdoblje 2021.–2025. i povezani akcijski plan, čime je učvrstio predanost zemlje sprečavanju korupcije i sankcioniranju koruptivnog ponašanja. Rješavanje predmeta koje je pokrenuo bivši Ured posebnog tužitelja nastavlja napredovati, čime je utvrđena odgovornost za nezakonito prisluškivanje. U nizu predmeta donesene su prvostupanjske presude, a novi predmeti otvoreni su na temelju istražnih materijala iz bivšeg Ureda posebnog tužitelja. Državno povjerenstvo za sprečavanje korupcije proaktivno je djelovalo i otvorilo nekoliko predmeta, među ostalim protiv visokih dužnosnika. Državnom povjerenstvu dodijeljeni su novi prostori. Međutim, trebalo bi nastaviti raditi na poboljšanju njegova funkcioniranja, posebno dodjelom dodatnih sredstava za zapošljavanje stručnog osoblja.

Zemlja je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv organiziranog kriminala**. Zakonodavni okvir u načelu je u skladu s europskim standardima, a potrebno je nastaviti rad na provedbi strategija protiv organiziranog kriminala. Ostvaren je određen napredak na operativnoj razini, ali potrebna su dodatna nastojanja kako bi provedba zakona u borbi protiv određenih oblika kriminala, kao što su pranje novca i financijski kriminal, bila učinkovitija. Koordinacija je i dalje ključna za sve dionike uključene u borbu protiv organiziranog kriminala.

Ostvaren je određen napredak u **borbi protiv terorizma i sprečavanju/suzbijanju nasilnog ekstremizma** u skladu s ciljevima utvrđenima u Zajedničkom akcijskom planu za borbu protiv terorizma za zapadni Balkan i bilateralnom provedbenom sporazumu. U lipnju 2020. donesen je nacionalni plan za reintegraciju, resocijalizaciju i rehabilitaciju stranih boraca povratnika i članova njihovih obitelji kako bi se provedli utvrđeni prioriteti za sprečavanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije.

Pravni okvir o zaštiti **temeljnih prava** u načelu je usklađen s europskim standardima. Na snazi je Zakon o sprečavanju i zaštiti od diskriminacije i uspostavljena je Komisija za sprečavanje i zaštitu od diskriminacije. Proces deinstitucionalizacije ostvario je stvaran napredak i gotovo sva dotična djeca preseljena su u skrb u zajednici. Ministarstvo rada i socijalne politike ulaže u skrb u zajednici, uključujući pružanje potpore žrtvama rodno uvjetovanog nasilja. Važan napredak ostvaren je donošenjem Zakona o sprečavanju i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, koji su podržale sve stranke. Zabilježeno je poboljšanje u pogledu rodno osviještene politike i prava žena, iako su žene među kategorijama koje su najteže pogođene pandemijom. Preporuke europskih i međunarodnih tijela za ljudska prava, posebno u pogledu postupanja prema pritvorenim i osuđenim osobama, moraju se provesti odmah i u potpunosti. Isto je tako važno da zemlja poboljša provedbu zakonodavstva o govoru mržnje i nacionalnoga akcijskog plana za provedbu odredbi Istanbulske konvencije. Mehanizam vanjskog civilnog nadzora nad policijom nije u potpunosti funkcionalan, a nepostojanje istinski neovisnih istražitelja ometa napore u rješavanju pitanja nekažnjavanja policije i djelotvornog kaznenog progona. Zemlja bi trebala nastaviti poboljšavati stanje u zatvorima i stvoriti još alternativnih rješenja za pritvor.

Sjeverna Makedonija donekle je/umjereno je pripremljena u području **slobode izražavanja**. Tijekom izvještajnog razdoblja općenito je ostvaren ograničen napredak. Opći kontekst pogoduje slobodi medija i omogućuje kritičko medijsko izvještavanje, iako su tijekom krize uzrokovane bolešću COVID-19 povećane napetosti. Potrebno je nastaviti sa samoregulacijom, čiji rezultat treba biti konkretan napredak u području profesionalnih standarda novinarstva. Trebalo bi osigurati veću transparentnost oglašavanja državnih institucija i političkih stranaka u medijima. Nadležna tijela trebaju dodatno raditi na reformi javne radiotelevizije kako bi se osigurala njezina neovisnost i financijska održivost. Javna radiotelevizija donijela je petogodišnju razvojnu strategiju, no reforma je otežana kašnjenjem u imenovanju članova upravnog vijeća i Vijeća Agencije za audiovizualne medijske usluge. Kriza uzrokovana bolešću COVID-19 ostavila je teške gospodarske posljedice u medijskom sektoru, posebno u odnosu na regionalne i lokalne aktere. Medijske kuće bile su uključene u paket pomoći, ali treba riješiti i pitanje radničkih prava novinara.

Kad je riječ o **regionalnoj suradnji**, zemlja održava dobre odnose s drugim zemljama proširenja i ostaje angažirana u regionalnim inicijativama. Sve stranke trebaju u dobroj vjeri provesti postojeće bilateralne sporazume, uključujući Prespanski sporazum između Sjeverne Makedonije i Grčke i Ugovor o prijateljstvu, dobrosusjedskim odnosima i suradnji s Bugarskom.

U području **gospodarskih kriterija** Sjeverna Makedonija postigla je određen napredak i ostvarila dobru razinu pripremljenosti u razvoju funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Teško pogođeno pandemijom, gospodarstvo je 2020. ušlo u recesiju. Postupan oporavak počeo je u proljeće 2021. Vlada je provela odlučan fiskalni odgovor kako bi ublažila posljedice krize za kućanstva i poduzeća. Fiskalni deficit povećao se na 8,2 % BDP-a u 2020., a razina javnog duga naglo je porasla na 60,2 % BDP-a jer su se morale pokriti dodatne potrebe za financiranjem. Kapitalni rashodi smanjeni su revizijom proračuna kako bi se stvorio prostor za fiskalne transfere povezane s krizom, no i dalje su bili u velikoj mjeri nedovoljno izvršeni. Nadležna tijela poduzela su neke dodatne mjere za poboljšanje fiskalne transparentnosti, iako

tek treba razviti potpuno operativan registar državnih potpora. Ostvaren je neznatan napredak u poboljšanju mobilizacije i prikupljanja prihoda te upravljanja javnim ulaganjima, među ostalim stvaranjem snažnijeg okvira za javno-privatna partnerstva. Parlament tek treba donijeti novi organski zakon o proračunu, za koji se očekuje da će znatno poboljšati fiskalno upravljanje, te stoga njegova provedba kasni. Potpomognut regulatornim ublažavanjem, financijski sektor i dalje je snažan, a kreditiranje privatnog sektora postojano. Velik udio sive ekonomije i dalje negativno utječe na poslovno okruženje.

Sjeverna Makedonija postigla je određen napredak u provedbi prošlogodišnjih preporuka i umjereno je pripremljena na suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a. Integracija s EU-om u području trgovine i ulaganja ostala je opsežna i tijekom pandemije. Na razinu i strukturu trgovine i proizvodnje utjecali su ograničenja kretanja i poremećaji u lancu opskrbe na domaćem tržištu i u zemljama trgovinskim partnerima. Struktura industrije stalno se poboljšava. Pogoršanje produktivnosti rada i cjenovne konkurentnosti u 2020. u velikoj mjeri odražava gospodarske posljedice pandemije i vladine mjere za zadržavanje radnih mjesta. Poboljšani su nastavni programi za strukovno obrazovanje i osposobljavanje (SOO). Međutim, manjak vještina, koji je odraz nedostataka u obrazovnim kurikulumima, nedostatak kapitalnih ulaganja i ograničena integracija domaćih poduzeća u globalne lance opskrbe ograničavaju potencijalni rast. Digitalizacija gospodarstva napreduje.

U pogledu sposobnosti da preuzme obveze koje proizlaze iz članstva, Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena u većini područja obuhvaćenih **2. skupinom poglavlja o unutarnjem tržištu**, konkretno u područjima slobodnog kretanja robe, usluga i kapitala, intelektualnog vlasništva i politike tržišnog natjecanja. Nadalje, zemlja je dobro pripremljena u pogledu prava trgovačkih društava, ali je još uvijek u ranoj fazi u pogledu slobode kretanja radnika. U izvještajnom razdoblju Sjeverna Makedonija u svim je područjima ostvarila ograničen napredak ili ga uopće nije bilo, osim u području slobodnog kretanja kapitala, prava trgovačkih društava i intelektualnog vlasništva, u kojima je ostvarila određen napredak. Općenito, u narednoj godini potreban je veći napredak u područjima obuhvaćenima tom skupinom poglavlja jer je to važno za pripreme Sjeverne Makedonije za ispunjavanje zahtjeva unutarnjeg tržišta EU-a i za razvoj zajedničkog regionalnog tržišta.

Općenito, Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena u većini područja obuhvaćenih **3. skupinom poglavlja o konkurentnosti i uključivom rastu**, među ostalim u područjima informacijskog društva i medija, oporezivanja, poduzetništva i industrijske politike, obrazovanja i kulture te ekonomske i monetarne politike. Međutim, potrebno je još raditi na pripremljenosti u tim područjima. U područjima znanosti i istraživanja te carinske unije ostvarena je dobra pripremljenost. U većini tih područja ostvaren je određen napredak. Potrebna su dodatna nastojanja, posebno u područjima u kojima je ostvaren ograničen napredak, kao što su informacijsko društvo i mediji, znanost i istraživanje te obrazovanje i kultura.

Sjeverna Makedonija ima dobru razinu pripremljenosti u pogledu transeuropskih mreža u okviru **4. skupine poglavlja o zelenom programu i održivoj povezivosti**. Umjereno je pripremljena u područjima prometne politike i energetike i donekle pripremljena u području okoliša i klimatskih promjena. Sjeverna Makedonija aktivno sudjeluje na sastancima Prometne zajednice i Energetske zajednice. Ima visoku razinu usklađenosti s Ugovorom o Energetskoj zajednici, posebno u pogledu električne energije. Kao i sve ostale zemlje zapadnog Balkana, Sjeverna Makedonija podržala je zeleni program za zapadni Balkan na sastanku na vrhu u Sofiji u prosincu 2020. Ove je godine ostvaren određen napredak u energetske sektoru, posebno u pogledu donošenja nacionalnoga energetskeg i klimatskeg

plana. Međutim, u područjima prometa, okoliša i klimatskih promjena ostvaren je ograničen napredak. Zemlja mora biti znatno ambicioznija u pravilnoj provedbi pravne stečevine iz poglavlja 14. i 27. Time će se povećati učinkovitost Gospodarskog i investicijskog plana i ubrzati provedba zelenog programa za zapadni Balkan. Potrebno je ojačati administrativne kapacitete u svim sektorima. Osim toga, strategije, akcijski planovi i zakonodavstvo u tim sektorima moraju biti usklađeni s načelima i prioritetima zelenog programa te osigurati dosljednost relevantnih sektorskih dokumenata. Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena u većini područja **5. skupine poglavlja o resursima, poljoprivredi i koheziji**. Ima dobru razinu pripremljenosti u području sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, a u ranoj je fazi pripreme u području financijskih i proračunskih odredbi. Tijekom izvještajnog razdoblja ostvaren je dobar napredak u području sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne²⁰ politike, a u području poljoprivrede i ruralnog razvoja ostvaren je određen napredak. Međutim, potrebna su dodatna nastojanja, posebno u područjima u kojima je ostvaren ograničen napredak ili ga uopće nije bilo, kao što su ribarstvo, regionalna politika i koordinacija strukturnih instrumenata te financijske i proračunske odredbe.

Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena u područjima obuhvaćenima **6. skupinom poglavlja o vanjskim odnosima**, a tijekom izvještajnog razdoblja ostvarila je određen napredak. U svojoj zajedničkoj trgovinskoj politici Sjeverna Makedonija nastavila je raditi na usklađivanju svojih stajališta i približavanju svojih trgovinskih politika trgovinskim politikama EU-a, među ostalim u okviru WTO-a. Međutim, nije postignut napredak u razvojnoj politici i humanitarnoj pomoći. Sjeverna Makedonija umjereno je pripremljena u području zajedničke vanjske, sigurnosne i obrambene politike. Povećala je usklađenost sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom EU-a na 96 %, a povećala je i sudjelovanje u misijama i operacijama EU-a za upravljanje krizama.

Sjeverna Makedonija i dalje je na jednoj od glavnih tranzitnih ruta za migracijska kretanja. Nastavlja aktivno i konstruktivno sudjelovati u upravljanju **tokovima mješovitih migracija**. Djelotvorno surađuje sa susjednim zemljama i državama članicama EU-a, među ostalim s gostujućim službenicima iz država članica EU-a na terenu. Nastavila je raditi na osiguravanju osnovnih uvjeta za život i usluga za sve migrante koji u njoj borave. Poboljšana je registracija migranata i odgovarajuće profiliranje koje uzima u obzir zaštitu, ali potrebno ga je provoditi na sustavniji način. Sporazum o statusu s EU-om, kojim bi se omogućilo raspoređivanje stalnih snaga Agencije za europsku graničnu i obalnu stražu (Frontex) u zemlji, još nije potpisan zbog bilateralnog problema. Zemlja bi trebala sustavnije pristupiti borbi protiv krijumčarenja migranata.

Albanija

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, opći izbori održani su 25. travnja 2021. na temelju međustranačkog sporazuma od 5. lipnja 2020., koji je doveo do opsežne izborne reforme, u skladu s preporukama OEES-a/ODIHR-a. Elektronička identifikacija birača provedena je na 97 % biračkih mjesta, dok su e-glasovanje i e-brojanje uspješno testirani na 32 birališta u Tirani. Zaključnom procjenom OEES-a/ODIHR-a utvrđeno je da su izbori općenito dobro organizirani. Novi način upravljanja izborima stekao je povjerenje većine dionika. I dalje postoji zabrinutost zbog zlouporabe javnih resursa ili službenih funkcija, optužbi za kupovanje glasova i curenja osjetljivih osobnih podataka koji obuhvaćaju političke preferencije građana. Ti se slučajevi istražuju. Parlament je nastavio raditi pod ograničenjima uvedenima zbog pandemije. Kad je riječ o reformama na putu prema EU-u, parlament je

²⁰ Mjere za suzbijanje bolesti biljaka, posebno poljoprivrednih kultura.

donio niz važnih zakonodavnih akata u područjima kao što su azil, popis stanovništva i učinkovitost pravosuđa. Tijekom izvještajnog razdoblja vlada je ostala usmjerena na reforme potrebne za put te zemlje prema EU-u, unatoč tome što se morala nositi s negativnim socijalnim i gospodarskim posljedicama pandemije bolesti COVID-19. U novom parlamentarnom sazivu većina i oporba morat će poboljšati politički dijalog i surađivati sa svim dijelovima društva kako bi se postigao još veći napredak u programu reformi EU-a i pristupnim pregovorima. Potrebno je poboljšati koordinaciju unutar uprave, posebno u pogledu integracije u EU. Reformu lokalne uprave trebalo bi dodatno učvrstiti kao dio šireg programa decentralizacije. To je posebno nužno da bi se zajamčila lokalna fiskalna autonomija i kako bi se općinama omogućilo pružanje kvalitetnih javnih usluga. Ostvaren je ograničen napredak u provedbi plana za stvaranje poticajnog okruženja za civilno društvo. Međutim, albansko civilno društvo uspjelo je pružiti potporu i usluge najranjivijim osobama pogođenima pandemijom bolesti COVID-19.

Kad je riječ o reformi **javne uprave**, Albanija je umjereno pripremljena. Ostvaren je određen napredak u izgradnji kapaciteta u resornim ministarstvima za provedbu procjena regulatornog učinka, donošenju smjernica za javna savjetovanja, uspostavi informatičkih sustava za integrirano planiranje, višem stupnju provedbe nacionalnog plana europske integracije, povećanju broja e-usluga i dovršetku faze ispitivanja kako bi se automatizirao sustav obračuna plaća. Provedba strategije reforme javne uprave za razdoblje 2015.–2022. i strategije reforme upravljanja javnim financijama za razdoblje 2014.–2022. nastavljena je unatoč posljedicama pandemije.

Pravosudni sustav Albanije također je umjereno pripremljen. Albanija je nastavila provoditi sveobuhvatnu reformu pravosuđa, u čemu je postignut dobar napredak. Konkretno, imenovanjem triju novih sudaca Ustavnog suda krajem 2020. postignuta je važna prekretnica. Sa sedam sudaca na dužnosti, Ustavni sud ponovno je uspostavio potreban kvorum od najmanje šest članova za održavanje plenarnih sjednica i postao potpuno operativan, čime je ispunjen, i ostaje ispunjen, povezani preostali uvjet za prvu međuvladinu konferenciju. Ustavni sud počeo je u potpunosti izvršavati svoje funkcije, među ostalim odlučivanjem o ustavnim sporovima među državnim institucijama o njihovim nadležnostima. Napredak je nastavljen i u imenovanjima na Visoki sud. Visoki sud od ožujka 2020. ponovno ima kvorum. Nakon što je Visoko sudbeno vijeće u ožujku i srpnju 2021. promaknulo šest novih sudaca, on sad ima devet redovnih sudaca, što ga čini potpuno operativnim, ispunjavajući time uvjet za prvu međuvladinu konferenciju, koji ostaje ispunjen. Očekuju se daljnja imenovanja na Visoki sud. Parlament je donio izmjene deset zakona s ciljem daljnjeg jačanja učinkovitosti pravosudnog sustava i njegove sposobnosti za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala.

Privremeno ponovno ocjenjivanje svih sudaca i tužitelja (**postupak provjere**) postojano napreduje i nastavlja ostvarivati opipljive rezultate, što je uvjet za prvu međuvladinu konferenciju, koji ostaje ispunjen. Međunarodna promatračka operacija pod okriljem Europske komisije i dalje nadzire taj postupak. Do 15. rujna 2021. institucije za provjeru dovršile su 437 prvostupanjskih predmeta, uključujući sve prioritetne predmete. Od 437 odluka njih 298 je konačno (tj. riješene su i žalbe). Ukupno je 62 % dosad obrađenih predmeta provjera dovelo do razrješenja i prestanka službe, uglavnom zbog ostavki ocjenjivanih osoba. Od institucija za provjeru očekuje se da i dalje upućuju tužiteljstvu sve slučajeve u kojima postoje naznake kaznenih djela.

Specijalizirana struktura za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala (SPAK), koju čine **Ured posebnog tužiteljstva (SPO)** i **Nacionalni istražni ured (NBI)**, funkcionira, što je uvjet za prvu međuvladinu konferenciju, koji ostaje ispunjen. Iako je proračunom za 2021. predviđeno imenovanje 20 tužitelja, SPO je ostvario prvi cilj od 15 tužitelja, uključujući

glavnog posebnog tužitelja. Prvi krug zapošljavanja istražitelja NBI-ja rezultirao je imenovanjem 28 istražitelja koji su nakon intenzivnog programa osposobljavanja počeli raditi. Drugi krug za zapošljavanje još 32 istražitelja otvoren je u travnju 2021. i očekuje se da će biti zaključen prije kraja godine.

Albanija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. Postignut je određen napredak u jačanju borbe protiv korupcije, što je uvjet za prvu međuvladinu konferenciju, koji ostaje ispunjen. Općenito, provedba međusektorske strategije za borbu protiv korupcije dobro napreduje. Iako je provjera sudaca upravni postupak, ona donosi rezultate u borbi protiv korupcije jer se suci i tužitelji koji nakon provjere budu razriješeni privode pravdi. Albanija je uložila dodatne napore kako bi ostvarila dobre rezultate u borbi protiv korupcije, iako to ostaje cilj koji zahtijeva političku volju te daljnje strukturirane i dosljedne mjere. Broj presuda u predmetima u koje su uključeni visoki dužnosnici i dalje je ograničen, čime se potiče kultura nekažnjavanja na višim razinama države. Specijalizirane strukture za borbu protiv korupcije (SPAK i sudovi za borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala) trebale bi znatno ojačati sveukupne kapacitete zemlje za istragu i kazneni progon korupcije. Općenito, korupcija prevladava u brojnim područjima javnog i poslovnog života te i dalje zabrinjava.

Albanija je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv organiziranog kriminala**. Ostvaren je dobar napredak u provedbi prošlogodišnjih preporuka. Postignuti su konkretni rezultati u borbi protiv organiziranog kriminala, među ostalim boljom suradnjom s državama članicama EU-a i Europolom, što je uvjet za prvu međuvladinu konferenciju, koji ostaje ispunjen. Zemlja je nastavila s provedbom akcijskog plana Stručne skupine za financijsko djelovanje (FATF) radi poboljšanja učinkovitosti u području sprečavanja pranja novca i paketa privremenih preventivnih mjera za jačanje kapaciteta za borbu protiv kriminalnih organizacija (Operacija Sila zakona) tijekom cijele godine. Razmjena kvalitativnih informacija i zajedničke policijske operacije u kojima su sudjelovali međunarodni partneri dodatno su intenzivirane. Albanija je nastavila pokazivati svoje zalaganje u borbi protiv proizvodnje droga i trgovine drogom, s obzirom na to da se nastavilo praćenje koje službe za izvršavanje zakonodavstva država članica EU-a provode iz zraka. Novi specijalizirani sustav za borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije omogućuje pojačanu suradnju policije i tužiteljstva. Financijske istrage trebaju sustavno pratiti kaznene postupke. Potrebno je i dalje nastojati povećati broj kaznenih progona i pravomoćnih presuda, posebno na visokoj razini. Albanija je u prosincu 2020. donijela novu nacionalnu međusektorsku **strategiju** i akcijski plan **za borbu protiv terorizma** i ostvarila vrlo dobar napredak u provedbi bilateralnog dogovora s EU-om o operacionalizaciji zajedničkog akcijskog plana za borbu protiv terorizma na zapadnom Balkanu. Potrebno je dodatno raditi na rješavanju slučajeva kiberkriminaliteta, trgovanja ljudima i pranja novca.

Kad je riječ o **temeljnim pravima**, Albanija poštuje međunarodne instrumente za ljudska prava i ratificirala je većinu međunarodnih konvencija koje se odnose na zaštitu temeljnih prava. Albanija nastoji ispuniti svoje obveze u skladu s tim instrumentima. Kad je riječ o donošenju preostalog provedbenog zakonodavstva povezanog s okvirnim zakonom iz 2017. o zaštiti nacionalnih manjina, u prosincu 2020. donesen je još jedan podzakonski akt o obrazovanju manjina, čime je broj donesenih podzakonskih akata povećan na osam. Preostalo provedbeno zakonodavstvo, među ostalim o samoidentifikaciji i uporabi manjinskih jezika, tek treba donijeti. Provode se mjere za provedbu sveobuhvatne reforme zemljišnog sektora i konsolidaciju prava vlasništva. Donesen je zakon o popisu stanovništva. Albanija je donekle/umjereno pripremljena u području **slobode izražavanja**. Tijekom izvještajnog razdoblja nije bilo napretka. Atmosfera verbalnih napada, kampanja ocrnjivanja i zastrašivanja novinara nije se poboljšala. Napetosti između političkih aktera i novinara

povećale su se tijekom krize uzrokovane bolešću COVID-19 i u kontekstu parlamentarnih izbora. Prijavljeni napadi na novinare nisu rezultirali nikakvim pravomoćnim osuđujućim presudama. Potrebno je osigurati samoregulaciju u internetskim medijima. Treba poduzeti mjere za potpunu operativnost audiovizualnog regulatornog tijela na način kojim se osigurava njegova neovisnost i legitimnost i ojačati neovisnost, profesionalne standarde i financijsku održivost javne radiotelevizije. Nakon nepovoljnog mišljenja Venecijanske komisije i široke kritike u pogledu nacrtu izmjena zakona o medijima čiji je cilj reguliranje internetskih medija i određenih aspekata klevete, predstavnici vladajuće većine javno su se obvezali osigurati da svaki novi propis o medijima bude u skladu s preporukama Venecijanske komisije i da se podnosi na savjetovanje s medijskim organizacijama. Vlada je ponovno razmotrila to pitanje, ali parlament nije više raspravljao o njemu. Parlament i vlada uspostavljeni nakon izbora 25. travnja moraju se pridržavati obveze da osiguraju da sve moguće izmjene zakona o medijima budu u skladu s mišljenjem Venecijanske komisije i da se podnose na odgovarajuća savjetovanja.

Kad je riječ o **rodnoj ravnopravnosti**, provedbu nacionalne strategije i akcijskog plana za ravnopravnost spolova za razdoblje 2016.–2020. otežava stalni nedostatak financijskih sredstava. Nova strategija za rodnu ravnopravnost za razdoblje 2021.–2030. donesena je u lipnju 2021. Albanija bi trebala poduzeti mjere kako bi osigurala odgovarajuće državno financiranje za njezinu provedbu na središnjoj i lokalnoj razini. Potrebno je i nastojati da sve nacionalne strategije na središnjoj i lokalnoj razini budu rodno osviještene te da se primjenjuje rodno osviještena izrada proračuna.

Kad je riječ o **migracijama**, pravni okvir o migracijama uglavnom je usklađen s pravnom stečevinom EU-a, ali ga je potrebno ažurirati u skladu s novijim događajima. Albanija je u veljači 2021. donijela novi zakon o azilu. Strategije za integrirano upravljanje granicama i dijasporu donesene su 2020. Nastavila se provedba nacionalne migracijske strategije i akcijskog plana za razdoblje 2019.–2022., koji daju jasan okvir za upravljanje migracijskim tokovima i njihovu koordinaciju, a Komisija je objavila četiri izvješća o praćenju. Unatoč zatvaranju granica u razdoblju od ožujka do svibnja 2020., u Albaniji se nastavlja sve veći priljev nezakonitih migranata, uglavnom iz Grčke, koji nakon nekoliko dana napuštaju Albaniju i putuju prema drugim zemljama EU-a. Broj nezakonitih migranata uhićenih u Albaniji 2020. povećao se za 13 % u odnosu na 2019.

Prema podacima Eurostata broj **albanskih državljana koji podnose zahtjeve za azil** u državama članicama EU-a smanjio se za 66 % u 2020. u odnosu na 2019., s 20 415 na 6 935 zahtjeva. Pandemija bolesti COVID-19 uvelike je pridonijela tom naglom smanjenju, no može se primijetiti da je prosječno smanjenje broja zahtjeva iz ostatka svijeta u EU znatno manje (–33 %). „Stopa priznavanja” 2020. iznosila je oko 4,4 %, dok je 2019. iznosila 5,3 %. Otkako je broj zahtjeva 2017. dosegnuo vrhunac u najpogođenijoj državi članici, broj zahtjeva pao je s 12 130 u 2017. na 2 985 u 2020. Tri albanska policijska časnika za vezu raspoređena su u EU, a časnik za vezu iz EU-a radi u Tirani kako bi pomagao pri izlaznim kontrolama. Pitanje albanskih državljana koji podnose neutemeljene zahtjeve za azil u državama članicama EU-a i zemljama pridruženima Schengenu i dalje iziskuje znatne napore albanskih tijela. Osim informativnih kampanja, nastavljene su i temeljite granične kontrole, informiranje o pravima i obvezama u okviru režima putovanja bez viza, utvrđivanje i otklanjanje uzroka, dijalog i suradnja s najpogođenijim zemljama. Komisija pažljivo prati taj trend u okviru mehanizma praćenja nakon liberalizacije viznog režima.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, Albanija je postigla određen napredak i umjereno je pripremljena u razvoju funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Pogođen dvostrukim šokom uzrokovanim potresom u studenome 2019. i pandemijom bolesti COVID-19, BDP se 2020. smanjio, iako blaže nego što se prvotno očekivalo. Ograničenja kretanja povezana s

pandemijom i međunarodna ograničenja putovanja uzrokovala su znatne gubitke u sektorima turizma i proizvodnje, no gospodarstvo se počelo oporavljati u drugoj polovini godine. U okviru ograničenog raspoloživog prostora za fiskalnu i monetarnu politiku vlada i središnja banka poduzele su brze i primjerene mjere za potporu poduzećima, kućanstvima i zdravstvenom sektoru. To je ublažilo učinak na tržište rada i zadržalo makroekonomsku stabilnost i stabilnost financijskog sektora. Povećani su i omjer javnog duga i deficita te osjetljivost zemlje na vanjske šokove. Dvostruki šok stavio je na veliku kušnju kapacitet uprave, ali je ona uglavnom zadržala kontinuitet poslovanja i nastavila s radom na većini aktualnih reformi i zakonodavnih inicijativa.

Albanija je postigla određen napredak i donekle je pripremljena kad je riječ o kapacitetima za **suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a**. Poboľjšani su energetska i prometna infrastruktura, upotreba digitalne komunikacije i obrazovni rezultati, ali i dalje postoje znatni nedostaci u odnosu na usporediva gospodarstva u regiji i Europi. Manjak poduzetničkih i tehnoloških znanja, raširenost sive ekonomije, neispunjene potrebe za ulaganjima u ljudski i fizički kapital te niski izdaci za istraživanje i razvoj koče konkurentnost Albanije. Već postojeći znatan manjak vještina i obrazovanja vjerojatno se dodatno produbio zbog ograničavanja kretanja i nastave na daljinu, koja nije dostupna svima. Došlo je do povećanja regionalne integracije i izvoza, koji međutim i dalje zaostaju za potencijalima. Nedovoljna diversifikacija proizvoda i zemljopisna diversifikacija u albanskom izvozu pogoršavaju njegovu osjetljivost na vanjske šokove.

U području **javne nabave**, u kojem je Albanija umjereno pripremljena, zemlja je postigla dobar napredak, posebno donošenjem novog zakona o javnoj nabavi. U pogledu **statistike**, u kojoj je Albanija također umjereno pripremljena, ostvaren je određen napredak u usklađivanju sa standardima ESA 2010., bržem objavljivanju i donošenju Zakona o popisu stanovništva. Albanija je umjereno pripremljena u većini područja **financijske kontrole**, u kojima je zemlja ostvarila određen napredak, posebno u pogledu unutarnje financijske kontrole u javnom sektoru i vanjske revizije.

Albanija je umjereno pripremljena u većini područja **unutarnjeg tržišta**, konkretno u područjima slobodnog kretanja robe, usluga i kapitala, politike tržišnog natjecanja i financijskih usluga. Ostvaren je određen napredak, posebno donošenjem zakona o obveznom osiguranju u prometu i daljnjim usklađivanjem zakonodavstva o bankarstvu, ali Povjerenstvo za državne potpore mora postati neovisno i dostatno financirano. Pripreme za zaštitu potrošača i zdravlja u ranoj su fazi jer izuzev odgovora na COVID-19 zemlja nije ostvarila napredak u području zdravstva. Albanija treba provesti pristup „Jedinstveno zdravstvo” i osigurati da svi imaju kvalitetno zdravstveno osiguranje. U pripremama Albanije za ispunjavanje zahtjeva unutarnjeg tržišta EU-a posebno je bitna ta skupina politika, koja je vrlo važna za moguću ranu integraciju i razvoj zajedničkog regionalnog tržišta.

Albanija je postigla umjerenu razinu pripremljenosti u mnogim područjima povezanima s **konkurentnošću i uključivim rastom**, konkretno u informacijskom društvu i medijima, oporezivanju, ekonomskoj i monetarnoj politici, poduzetništvu i industrijskoj politici, obrazovanju i kulturi te carinskoj uniji. Donekle je pripremljena u područjima socijalne politike, zapošljavanja te znanosti i istraživanja. Albanija je ostvarila određen napredak, posebno u pogledu strategije pametne specijalizacije i sudjelovanja u istraživačkom programu Obzor 2020., no tijekom izvještajnog razdoblja napredak u područjima ekonomske i monetarne politike te carinske unije bio je ograničen. Moraju se provesti socioekonomske reforme kako bi se potaknulo otklanjanje postojećih strukturnih nedostataka, slabe konkurentnosti, visoke stope nezaposlenosti, kao i utjecaja pandemije bolesti COVID-19.

Albanija je umjereno pripremljena u većini područja povezanih sa **zelenim programom i održivom povezanosti**, konkretno u pogledu transeuropskih mreža, energetike, okoliša i klimatskih promjena. Ostvarila je određenu razinu pripremljenosti u prometnoj politici. Ostvarila je određen napredak u većini područja, posebno revidiranim prometnim planiranjem i energetsom poveziivošću. Potrebno je nastojati dodatno poboljšati učinkovitost brodova koji plove pod albanskom zastavom te poštovati zakonodavstvo u području energetike i zaštite okoliša, posebno u zaštićenim područjima. Zelena tranzicija i održiva povezivost ključni su za gospodarsku integraciju unutar regije i s Europskom unijom, olakšavajući prekograničnu trgovinu u regiji i donoseći stvarnu korist poduzećima i građanima. Ta skupina poglavlja i relevantne reforme uvelike su povezane s albanskim programom gospodarskih reformi, Komisijinim Gospodarskim i investicijskim planom te zelenim programom za zapadni Balkan, koji je Albanija podržala u prosincu 2020.

Albanija je postigla određenu razinu pripremljenosti u većini područja povezanih s **resursima, poljoprivredom i kohezijom**, konkretno područjima poljoprivrede i ruralnog razvoja, sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, ribarstva te financijskih i proračunskih odredbi. Umjereno je pripremljena u pogledu regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata. Albanija je ostvarila dobar napredak u području ribarstva nakon ponovnog aktiviranja sustava za praćenje plovila (VMS). Ostvarila je određen napredak u pogledu financijskih i proračunskih odredbi, poljoprivrede i ruralnog razvoja te sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike, no potrebno je uspostaviti registar poljoprivrednih gospodarstava. Ostvarila je ograničen napredak u području regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata financiranja. U tom je pogledu potrebno poboljšati koordinaciju među agencijama za pretpristupnu pomoć i riješiti pitanja u vezi s kapacitetima za strateško planiranje, provedbu i praćenje infrastrukturnih projekata u okviru Gospodarskog i investicijskog plana.

Albanija je dobro pripremljena u pogledu **vanjskih odnosa te vanjske, sigurnosne i obrambene politike**. Kad je riječ o pregovaračkom poglavlju o vanjskim odnosima, Albanija je ostvarila dobar napredak i dobro je pripremljena, među ostalim zahvaljujući donošenju i ratifikaciji dodatnih protokola uz Srednjoeuropski ugovor o slobodnoj trgovini te certifikaciji prvih ovlaštenih gospodarskih subjekata. Surađivala je s državama članicama EU-a u širenju mreže zelenih traka/koridora. Ta je zemlja donijela i mjere politike u području humanitarne pomoći i razvojne pomoći i uspješno je predsjedala CEFTA-om. Kad je riječ o zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici EU-a, ostala je u potpunosti usklađena sa svim relevantnim odlukama i izjavama EU-a. Predsjedala je OEES-om 2020. i dokazala svoju predanost multilateralnoj suradnji. Albanija je nastavila sudjelovati u misijama i operacijama EU-a za upravljanje krizama.

Bosna i Hercegovina

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, tijela zakonodavne i izvršne vlasti ostvarila su slabe rezultate zbog političke polarizacije i poremećaja uzrokovanih pandemijom. Vlada Federacije i dalje je samo tehnička vlada. Ustav Bosne i Hercegovine i dalje krši Europsku konvenciju o ljudskim pravima, s obzirom na predmet Sejdić-Finci i povezane predmete. U svibnju 2021. osnovana je međuagencijska radna skupina od koje se očekuje rasprava o izbornim i ustavnim reformama. Prvi put nakon 2008. u Mostaru su u prosincu 2020. održani lokalni izbori. Nakon petogodišnjeg zastoja parlamentarni odbor za stabilizaciju i pridruživanje sastao se i donio poslovnik u lipnju 2021. Uključiv proces izborne reforme putem istinskog dijaloga i u skladu s europskim standardima kojima bi se uklonili svi oblici nejednakosti i diskriminacije u

izbornom procesu od presudne je važnosti. Nije ostvaren napredak u poboljšanju izbornog okvira u skladu s europskim standardima ni u osiguravanju transparentnosti financiranja političkih stranaka. Bosna i Hercegovina još nije počela provoditi preporuke Ureda za demokratske institucije i ljudska prava Organizacije za europsku sigurnost i suradnju, Venecijanske komisije i Skupine država protiv korupcije Vijeća Europe (GRECO). Nekoliko odluka Ustavnog suda još nije u potpunosti provedeno. Još je u tijeku izrada nacionalnog programa za donošenje pravne stečevine EU-a. Postignut je ograničen napredak u osiguravanju poticajnog okruženja za civilno društvo.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi pripreme **reformne javne uprave**; donekle je napredovala donošenjem akcijskog plana za reformu javne uprave i strategija za upravljanje javnim financijama na svim razinama vlasti. Zemlja mora osigurati profesionalnu i depolitiziranu državnu službu i usklađen pristup donošenju politika na razini cijele zemlje.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi/ostvarila je određenu razinu pripremljenosti u području **pravosuđa**. U tom području nije ostvaren napredak tijekom izvještajnog razdoblja. Vlasti su poduzele ograničene mjere za rješavanje pitanja istaknutih u nalazima Izvješća stručnjaka o vladavini prava („Priebeovo izvješće”). U parlamentarni postupak trebale bi se uključiti izmjene zakonodavstva o integritetu; njihovo je donošenje ključno za uspostavu vjerodostojnog i strogog sustava provjere financijskih izvještaja nositelja sudačkih dužnosti. Trajni i očiti znakovi pogoršanja i dalje iziskuju hitne mjere za jačanje integriteta i vraćanje povjerenja građana u pravosuđe. Nedostatak zalaganja za reformu pravosuđa od strane političkih aktera i njegovo loše funkcioniranje potkopava ostvarivanje prava građana i borbu protiv korupcije i organiziranog kriminala.

Bosna i Hercegovina je u ranoj fazi/ostvarila je određenu razinu pripremljenosti u sprečavanju i **borbi protiv korupcije i organiziranog kriminala**. U tom području nije ostvaren napredak tijekom izvještajnog razdoblja; potrebne su hitne mjere za donošenje zakonodavstva o javnoj nabavi i sukobu interesa. Tijekom pandemije jasno su se pokazali negativni učinci raširene korupcije i znaci koruptivnog političkog utjecaja koji su izravno utjecali na dobrobit građana. Selektivan i netransparentan kazneni progon i daljnje sudsko postupanje u slučajevima korupcije razlog je za zabrinutost. Postoje sustavni nedostaci u operativnoj suradnji među tijelima kaznenog progona i vrlo ograničena razmjena obavještajnih podataka. Policija je osjetljiva na političko uplitanje. Financijske istrage i oduzimanja imovine uglavnom se provode neučinkovito. Iako su poduzete neke pripremljene radnje, kontaktna točka za suradnju s Europolom još nije u funkciji. Bosna i Hercegovina nije poduzela nikakve korake za uspostavu suradnje s Eurojustom. Mora nastaviti ulagati napore u borbi protiv terorizma i trgovine drogom i povećati svoje kapacitete u tom pogledu.

Kad je riječ o **temeljnim pravima**, iako je zakonodavni i institucionalni okvir u velikoj mjeri uspostavljen, Bosna i Hercegovina tek treba donijeti sveobuhvatan strateški okvir. Treba provesti znatne reforme kako bi se osiguralo da svi građani mogu ostvariti svoja politička prava i svima omogućilo nediskriminirajuće, uključivo i kvalitetno obrazovanje, među ostalim i prevladavanjem prakse „dviju škola pod jednim krovom”. Nije postignut napredak u jamčenju slobode izražavanja i medija te zaštiti novinara od prijetnji i nasilja osiguravanjem odgovarajućega daljnjeg sudskog postupanja ni u osiguravanju financijske održivosti javnoga radiotelevizijskog sustava. I dalje postoje izazovi u pogledu slobode okupljanja, pogotovo u Republici Srpskoj, u kojoj su aktivisti izloženi zastrašivanju i sudskom progonu.

U prosincu 2020. došlo je do humanitarne krize jer vlasti nisu uspostavile održiv sustav **migracija** i azila. Nakon velikog angažmana i potpore EU-a u Lipi je uspostavljeno privremeno šatorsko naselje kako bi se svima kojima je to potrebno pružilo sklonište. U Lipi se 2021. gradi trajni višenamjenski prihvatni centar. Bosna i Hercegovina intenzivirala je

nastojanja da poboljša upravljanje migracijama; mora osigurati djelotvornu koordinaciju kapaciteta za upravljanje granicama i migracijama na svim razinama te funkcioniranje sustava azila. To iziskuje pravednu raspodjelu odgovornosti među svim entitetima i kantonima, što se odnosi i na lokacije prihvatnih centara.

S obzirom na **gospodarske kriterije** Bosna i Hercegovina napredovala je u ograničenoj mjeri i u ranoj je fazi uspostave funkcionalnoga tržišnog gospodarstva. Poduzela je mjere za suzbijanje negativnih učinaka pandemije bolesti COVID-19 na gospodarstvo i tržište rada. Središnja banka poduzela je bitne mjere za poboljšanje svojih analitičkih kapaciteta. Poduzeti su određeni koraci za jačanje otpornosti financijskog sektora na šokove. Međutim, nisu poduzete nikakve bitne mjere za poboljšanje funkcioniranja tržišta proizvoda. Suradnja i koordinacija među dionicima u zemlji dodatno su se pogoršale. Otpor Republike Srpske prema reformama na razini cijele zemlje povezanima s pravnom stečevinom EU-a dodatno je usporio usklađivanje zemlje s kriterijima za pristupanje EU-u. Zbog toga su institucionalni ustroj zemlje i njezino unutarnje tržište i dalje fragmentirani. Nije postignut nikakav napredak u pogledu vladavine prava i funkcioniranja nadzornih i regulatornih institucija na razini zemlje. To i dalje ometa poslovno okruženje u zemlji. Kvaliteta javne potrošnje nije se poboljšala, a javni sektor još je uvijek neučinkovit i prevelik.

Bosna i Hercegovina napredovala je u ograničenoj mjeri i u ranoj je fazi kad je riječ o kapacitetima za suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama u EU-u. Ukupna razina kvalitete obrazovanja ostala je niska, a mjere za poboljšanje prometne i energetske infrastrukture i dalje su nedostatne. Opseg strukturne prilagodbe je ograničen.

Bosna i Hercegovina općenito je u ranoj fazi/donekle pripremljena kad je riječ o spremnosti na preuzimanje **obveza članstva u EU-u** i mora znatno ubrzati usklađivanje s pravnom stečevinom EU-a te provedbu i izvršavanje relevantnog zakonodavstva. Tijekom izvještajnog razdoblja napredak u pogledu različitih poglavlja pravne stečevine EU-a bio je ograničen ili je u potpunosti izostao.

Bosna i Hercegovina nazadovala je u području **javne nabave**, u kojem je davala povlaštenu tretman domaćim ponuditeljima pri dodjeli ugovora o javnoj nabavi tijekom većeg dijela izvještajnog razdoblja; izmjene Zakona o javnoj nabavi još nisu donesene u parlamentu. Napredak u području **statistike** bio je ograničen jer su se pripreme za sljedeći popis stanovništva i stanova jedva pomaknule s mrtve točke. Postignut je određen napredak kad je riječ o unutarnjoj **financijskoj kontroli** u javnom sektoru jer su oba entiteta donijela strategije u tom području.

Treba poduzeti važne korake za usklađivanje zakonodavnog okvira s pravnom stečevinom EU-a u pogledu **unutarnjeg tržišta** (slobodno kretanje robe, usluga i kapitala, politika tržišnog natjecanja i financijske usluge). Bosna i Hercegovina donekle je napredovala samo u području politike tržišnog natjecanja, u kojem je dodatno uskladila Zakon o državnim potporama s pravnom stečevinom EU-a, i financijskih usluga. Ta je skupina poglavlja ključna za pripreme Bosne i Hercegovine za zahtjeve unutarnjeg tržišta EU-a i vrlo je važna za ranu integraciju i razvoj zajedničkog regionalnog tržišta.

Bosna i Hercegovina ostvarila je ograničen ili nikakav napredak u većini područja **konkurentnosti i uključivog rasta** (informacijsko društvo i mediji, oporezivanje, ekonomska i monetarna politika, poduzetništvo i industrijska politika, obrazovanje i kultura te carinska unija), gdje je u ranoj fazi ili je donekle pripremljena. Navedena područja u znatnoj su mjeri povezana s programom gospodarskih reformi te zemlje. Moraju se provesti socioekonomske reforme kako bi se pomoglo u otklanjanju postojećih strukturnih nedostataka, slabe konkurentnosti, visoke stope nezaposlenosti, kao i utjecaja pandemije, koja je te reforme

učinila još hitnijima. Postignut je određen napredak donošenjem politika o uključivom obrazovanju, strukovnom obrazovanju i osposobljavanju te poduzetničkom učenju.

Bosna i Hercegovina donekle je ili u ograničenoj mjeri napredovala u većini područja povezanih sa **zelenim programom i održivom povezivosti** (transeuropske mreže, energetika te okoliš i klimatske promjene), gdje je u ranoj fazi ili je donekle pripremljena. Mora znatno povećati svoje ambicije u pogledu zelene tranzicije i uskladiti svoje zakone o plinu i električnoj energiji s pravnom stečevinom EU-a. Zelena tranzicija i održiva povezivost ključne su za gospodarsku integraciju unutar regije i s EU-om jer olakšavaju prekograničnu trgovinu u regiji i donose stvarnu korist poduzećima i građanima. Ta skupina poglavlja i relevantne reforme uvelike su povezane s programom gospodarskih reformi, Gospodarskim i investicijskim planom te zelenim programom za zapadni Balkan.

Bosna i Hercegovina nije ostvarila napredak u područjima povezanima s **resursima, poljoprivredom i kohezijom** (poljoprivreda i ruralni razvoj, sigurnost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika, ribarstvo te financijske i proračunske odredbe), gdje su pripreme uglavnom u ranoj fazi.

Bosna i Hercegovina donekle je pripremljena, ali nije ostvarila napredak u području **vanjskih odnosa**. Mora se više angažirati na okončanju pristupanja Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Bosna i Hercegovina snažno se potiče da poboljša usklađenost s izjavama i mjerama ograničavanja u sklopu vanjske politike EU-a jer se ta usklađenost u kolovozu 2021. znatno smanjila na 43 %, što je zabrinjavajuće. Bosna i Hercegovina nastavila je aktivno sudjelovati u **regionalnoj suradnji** i održavati dobrosusjedske odnose.

Kosovo

Kad je riječ o **političkim kriterijima**, većinu izvještajnog razdoblja obilježila je politička nestabilnost na Kosovu. Nakon prijevremenih parlamentarnih izbora u veljači 2021. dužnost je preuzela nova vlada s dosad nezabilježenom parlamentarnom većinom.

U većem dijelu izvještajnog razdoblja zakonodavne aktivnosti bile su ograničene zbog političke nestabilnosti, uključujući nastojanja da se provedu reforme povezane s EU-om. Donošenje druge faze europskog plana reformi (ERA 2) i pripadajućeg akcijskog plana, koje je Skupština podržala u listopadu 2021., i solidan angažman vlade potvrdili su pozitivan trend ponovne predanosti Kosova reformama povezanima s EU-om.

Nakon što je odlukom Ustavnog suda iz prosinca 2020. poništen izbor prethodne vlade u lipnju 2020., raspuštena je Skupština, a u veljači 2021. održani su prijevremeni izbori. Nakon uvjerljive pobjede oporbenog saveza pod vodstvom stranke Vetëvendosje, većinom glasova nove Skupštine potvrđena je nova vlada u ožujku 2021.

U studenome 2020. Ured posebnog tužitelja podignuo je optužnicu protiv predsjednika Kosova i uhitio ga na temelju optužbe za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. Predsjednik je nakon toga dao ostavku na dužnost. U skladu s ustavom, predsjednica Skupštine postala je vršiteljica dužnosti predsjednika Kosova, a zatim ju je u travnju 2021. novi saziv Skupštine izabrao za puni predsjednički mandat.

U većem dijelu izvještajnog razdoblja polarizirana politička atmosfera, nedostatak učinkovite vladine većine i nedostatak kvoruma ozbiljno su utjecali na donošenje odluka u **Skupštini**. Potrebno je da Skupština poboljša svoj regulatorni okvir, uključujući poslovnik. Skupština je ostala otvorena tijekom pandemije uz mjere za zaštitu zdravlja.

Općenito uzevši, parlamentarni **izbori** održani u veljači 2021. bili su dobro organizirani, transparentni i konkurentni, unatoč nekim nedostacima. Izborni proces na Kosovu i dalje treba

učvrstiti u svim aspektima kako bi se uklonile dugogodišnje slabosti u cijelom izbornom ciklusu utvrđene u uzastopnim misijama EU-a za promatranje izbora od 2014. nadalje. Jačanje pravnog i institucionalnog okvira za financiranje kampanja i političkih stranaka jedno je od područja u kojima treba provesti reforme.

Stanje na sjeveru Kosova i dalje predstavlja izazov, posebno kad je riječ o korupciji, organiziranom kriminalu i uvjetima za slobodu izražavanja.

Postoji određena razina pripremljenosti u području **reforme javne uprave**, ali u njemu nije ostvaren napredak tijekom izvještajnog razdoblja zbog čestih promjena vlade. Zakon o javnim službenicima stupio je na snagu u lipnju, ali nisu poduzete nikakve konkretne mjere da se počne primjenjivati, pogotovo kad je riječ o zapošljavanju. Odgođena je uspostava učinkovitog središnjeg odjela za zapošljavanje. U nekim je slučajevima zabilježen neprimjeren politički utjecaj na imenovanja i razrješenja viših javnih dužnosnika i državnih službenika, a Kosovo je samo donekle ispunilo svoje obveze u pogledu kriterija koji se temelje na zaslugama. Nije ostvaren napredak u uklanjanju nejednakosti u sustavu plaća u javnom sektoru. Zastao je proces racionalizacije agencija. I dalje postoji pravna nesigurnost za poduzeća i pojedince jer još uvijek nema napretka u usklađivanju sektorskog zakonodavstva sa Zakonom o općem upravnom postupku. Zemlja se treba hitno ponovno obvezati na provedbu reforme javne uprave.

Kosovo je još uvijek u ranoj fazi razvoja **pravosudnog sustava** koji dobro funkcionira. Općenito se sudbene dužnosti obavljaju sporo i neučinkovito i podložne su neprimjerenom političkom utjecaju. U izvještajnom razdoblju postignut je određen napredak. Funkcionalni pregled sektora vladavine prava rezultirao je strategijom i akcijskim planom za vladavinu prava, u kojima se navode glavni izazovi u sustavu vladavine prava, a doneseni su u kolovozu 2021. Iako je Kosovo počelo primjenjivati elektronički sustav za upravljanje slučajevima i uspostavilo središnji sustav kaznene evidencije, i dalje postoje određeni izazovi. Nastoji se provesti Zakon o mirenju. Pandemija bolesti COVID-19 utjecala je na učinkovitu obradu predmeta i održavanje sudskih rasprava (te pristup javnosti tim raspravama) na Kosovu. Nova vlada razmatra različite mogućnosti za proces „provjere” sudstva i tužilaštva. U tom kontekstu ozbiljnu zabrinutost izaziva mogućnost uvođenja jednokratnog potpunog ponovnog ocjenjivanja svih tužitelja i sudaca. Takav bi se postupak trebao smatrati samo iznimnom mjerom koja se poduzima u krajnjoj nuždi nakon što se iscrpe svi postojeći instrumenti i mehanizmi za osiguravanje integriteta i borbu protiv korupcije i trebao bi biti u skladu s europskim i međunarodnim standardima te sa savjetima Venecijanske komisije.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi/ostvarilo je određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv korupcije**. U izvještajnom razdoblju ostvaren je ograničen napredak, što uključuje i dosadašnje rezultate u istragama i kaznenom progonu slučajeva na visokoj razini. Potrebno je ustrajno raditi na povećanju broja proaktivnijih istraga, konačnih sudskih odluka i konačnih oduzimanja imovine. Ured posebnog tužitelja ojačan je početkom rada Odjela za korupciju i financijski kriminal te je u njemu povećan broj zaposlenika. Zakonodavni paket za borbu protiv korupcije i revidirani zakon o kaznenom postupku tek treba donijeti. Na snazi je pravni okvir o oduzimanju imovine, ali se ne primjenjuje dosljedno, a vrijednost konačno oduzete imovine i dalje je niska. Općenito, korupcija je raširena u brojnim područjima te je i dalje razlog za ozbiljnu zabrinutost. Unatoč poduzetim mjerama postoji potreba za snažnom i kontinuiranom političkom voljom za učinkovito uklanjanje rizika od sistemske korupcije, kao i za odlučnom kaznenopravnom reakcijom na korupciju na visokoj razini.

Kosovo se nalazi u ranoj fazi **borbe protiv organiziranog kriminala**. Ostvarilo je ograničen napredak u izvještajnom razdoblju kad je riječ o istragama i kaznenom progonu slučajeva organiziranog kriminala. Ured posebnog tužitelja ojačan je zapošljavanjem dodatnog

specijaliziranog osoblja i održane su ciljne aktivnosti osposobljavanja. Međutim, policija i tužiteljstvo tek trebaju u potpunosti iskoristiti snažne instrumente predviđene Kaznenim zakonom i Zakonom o proširenim ovlastima za oduzimanje imovine. Treba poduzeti mjere za jačanje tužiteljstva i kako bi se onemogućilo političko uplitanje u operativne aktivnosti svih tijela kaznenog progona.

U srpnju 2020. Europol i kosovska policija sklopili su radni dogovor. Dodatni sporazumi potrebni za operacionalizaciju te suradnje, koji omogućuju pristup mrežnoj aplikaciji za sigurnu razmjenu informacija (SIENA) i razmjenu časnika za vezu, finalizirani su u rujnu 2021.

Ostvaren je napredak u **borbi protiv terorizma**, u skladu s ciljevima utvrđenima u provedbenom mehanizmu EU-a i Kosova za zajednički akcijski plan za borbu protiv terorizma na zapadnom Balkanu, posebno u pogledu rehabilitacije i reintegracije stranih terorističkih boraca i njihovih obitelji. Kosovska tijela trebaju biti djelotvornija u borbi protiv pranja novca, a primjenjivo zakonodavstvo treba uskladiti s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim standardima.

Pravni okvir uglavnom jamči zaštitu ljudskih i **temeljnih prava** usklađenu s europskim standardima. Međutim, potrebno je poraditi na njegovoj potpunoj provedbi i poboljšanju koordinacije i nadzora nad politikama i zakonodavstvom u području temeljnih prava. Vlasti se još uvijek oslanjaju na potporu i smjernice donatora te moraju preuzeti veću odgovornost. Treba učiniti više za djelotvornu zaštitu prava pripadnika manjina, uključujući Rome²¹ i Aškalije te raseljene osobe, za osiguravanje rodne ravnopravnosti u praksi i promicanje zaštite kulturne baštine. U području **slobode izražavanja** Kosovo je donekle pripremljeno i ima pluralističko i dinamično medijsko okruženje. Ipak, postoji zabrinutost u pogledu javnih kampanja ocrnjivanja, prijatnji i fizičkih napada na novinare. Budući da nisu financijski samoodrživi, što se dodatno pogoršalo tijekom pandemije bolesti COVID-19, mediji su osjetljivi na političke i poslovne interese. Javna radiotelevizijska kuća i dalje je izložena političkom utjecaju, a još treba pronaći i održivo rješenje za njezino financiranje.

Kosovske vlasti nastavile su ostvarivati napredak u upravljanju i zakonitim i mješovitim **migracijskim** tokovima u zahtjevnom kontekstu pandemije bolesti COVID-19. Kosovo je dodatno povećalo svoje kapacitete za smještaj i bolje se pripremio za veći priljev migranata.

U pogledu **gospodarskih kriterija** Kosovo je napredovalo u ograničenoj mjeri i u ranoj je fazi razvoja funkcionalnog tržišnog gospodarstva. Gospodarstvo je 2020. zahvatila recesija, no taj se trend preokrenuo u prvoj polovini 2021. Zbog dugotrajnih strukturnih problema kao što su nedostatak gospodarske diversifikacije i ovisnost o financijskim tokovima iz dijaspore Kosovo je vrlo osjetljivo na zabrane kretanja i ograničenja putovanja povezana s pandemijom. Kao odgovor na krizu vlasti su suspendirale fiskalno pravilo i donijele dva fiskalna paketa. Veliko povećanje potrošnje i smanjenje poreznih prihoda doveli su do opsežnog proračunskog deficita 2020., no povećanje poreznih prihoda pridonijelo je ostvarenju proračunskog viška u prvoj polovini 2021. U poslovnom okruženju nije bilo znatnih poboljšanja. Razvoj privatnog sektora i dalje je ograničen raširenom sivom ekonomijom, sporim i neučinkovitim pravosuđem, visokom stopom korupcije i općenito slabom vladavinom prava.

Kosovo je postiglo ograničen napredak i u ranoj je fazi kad je riječ o **kapacitetima za suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama** u EU-u. Slab je napredak postignut i u poboljšanju kvalitete obrazovanja i rješavanju problema neusklađenosti vještina i potreba na tržištu rada. Kosovo je donekle napredovalo u poboljšanju cestovne infrastrukture i

²¹ Sve te skupine pripadaju „Romima” u smislu okvira EU-a za nacionalne strategije integracije Roma.

povećanju ulaganja u obnovljive izvore energije, ali zastarjela i nepouzdana opskrba energijom zasnovana na ugljenu i dalje je razlog za zabrinutost. Kosovo je donekle napredovalo u pogledu digitalizacije gospodarstva. Strukturne promjene provode se sporo jer se gospodarstvo i dalje uvelike oslanja na mala i vrlo mala poduzeća koja se ne mogu natjecati na međunarodnoj razini, a u strukturi izvoza i dalje prevladava nekoliko proizvoda, primjerice osnovni metali.

Kad je riječ o **dobrosusjedskim odnosima i regionalnoj suradnji**, Kosovo je nastavilo sudjelovati u većini regionalnih foruma. Kosovo je općenito održavalo dobre odnose s Albanijom, Crnom Gorom i Sjevernom Makedonijom. Nije bilo promjena u formalnim odnosima Kosova s Bosnom i Hercegovinom, koja ne priznaje neovisnost Kosova, a među tim zemljama i dalje postoji strog vizni režim.

Kad je riječ o **normalizaciji odnosa sa Srbijom**, dijalog uz posredovanje EU-a nastavio se na sastancima na visokoj razini 15. lipnja i 19. srpnja 2021. te na sastancima triju glavnih pregovarača. U izvještajnom razdoblju obje su strane imenovala nove glavne pregovarače i pregovaračke timove. Kosovo se mora konstruktivno angažirati i uložiti znatne dodatne napore u provedbu svih prethodnih sporazuma te doprinijeti postizanju sveobuhvatnog pravno obvezujućeg sporazuma o normalizaciji sa Srbijom. Takav je sporazum hitno potreban i ključan kako bi Srbija i Kosovo mogli napredovati na svojem europskom putu.

Kad je riječ o usklađivanju s **europskim standardima**, tijekom izvještajnog razdoblja postignut je određen napredak u područjima javne nabave, statistike i financijske kontrole. U većini područja obuhvaćenih 2. skupinom poglavlja o unutarnjem tržištu Kosovo ima određenu razinu pripremljenosti, konkretno u pogledu slobodnog kretanja robe i kapitala, prava trgovačkih društava i intelektualnog vlasništva, dok je umjereno pripremljeno u pogledu kretanja radnika i usluga, prava poslovnog nastana i financijskih usluga. Kosovo je u ranoj fazi pripreme u područjima tržišnog natjecanja, zaštite potrošača i zaštite zdravlja. U izvještajnom razdoblju Kosovo je donekle napredovalo u svim područjima osim kad je riječ o zaštiti potrošača i zaštiti zdravlja, gdje je napredak bio ograničen. U području konkurentnosti i održivog rasta u nekoj je mjeri napredovalo u većini područja (carina, oporezivanje, informacijsko društvo i mediji, poduzetništvo i industrijska politika), no napredak u području istraživanja te obrazovanja i kulture bio je ograničen. Ostvaren je određen napredak u područjima politika povezanim sa zelenim programom i održivom povezivosti, u sektoru energetike, no u područjima prometa, okoliša i klimatskih prometa napredak je bio ograničen. Kad je riječ o resursima i poljoprivredi, postignut je ograničen napredak u područjima poljoprivrede, sigurnosti hrane te veterinarske i fitosanitarne politike. U trgovinskoj politici ostvaren je određen napredak u smanjenju trgovinskog deficita Kosova, no Kosovo još nije ratificiralo dodatne protokole CEFTA-e o olakšavanju trgovine i trgovini uslugama. Općenito gledano, Kosovo mora poboljšati svoje administrativne kapacitete i koordinaciju u svim sektorima kako bi postiglo djelotvornu provedbu pravne stečevine EU-a.

Turska

Postoje ozbiljni nedostaci u funkcioniranju **demokratskih institucija** u Turskoj. U izvještajnom razdoblju nastavilo se nazadovanje demokracije. I dalje postoje strukturni nedostaci predsjedničkog sustava. Turska tek treba uvažiti ključne preporuke Vijeća Europe i njegovih tijela. Parlament i dalje nema potrebne instrumente za pozivanje vlade na odgovornost. Zbog ustavne strukture nastavila se centralizacija ovlasti na razini predsjedništva, a pritom nije osigurana pouzdana i učinkovita podjela vlasti između izvršne, zakonodavne i sudbene vlasti. U nedostatku učinkovitog sustava provjere i ravnoteže, demokratska odgovornost izvršne vlasti i dalje je ograničena na izbore. Nastavila su se ciljana

djelovanja protiv oporbenih stranaka, među ostalim time što je Ustavni sud prihvatio optužnicu glavnog javnog tužitelja Kasacijskog suda u nastojanju da se ukine druga najveća oporbena stranka, čime je dodatno oslabljen politički pluralizam u Turskoj. U izvještajnom razdoblju predsjednik je dvaput razriješio guvernera središnje banke.

Unatoč ukidanju izvanrednog stanja u srpnju 2018., određene pravne odredbe kojima se vladi dodjeljuju izvanredne ovlasti i zadržava niz ograničavajućih elemenata izvanrednog stanja još su uvijek ugrađene u zakon, što i dalje znatno utječe na demokraciju i temeljna prava. U srpnju 2021. turski parlament odobrio je prijedlog zakona kojim se trajanje tih ograničavajućih elemenata izvanrednog stanja produljuje za još godinu dana. Istražno povjerenstvo za mjere izvanrednog stanja još nije do kraja proučilo sve predmete koji se odnose na javne službenike koji su razriješeni dekretom tijekom izvanrednog stanja.

Pritisak vladajuće koalicijske vlade na gradonačelnike iz oporbenih stranaka dodatno je oslabio lokalnu demokraciju. Gradonačelnici iz oporbenih stranaka bili su izloženi upravnim i sudskim istragama. Na jugoistoku zemlje prisilno razriješeni gradonačelnici i dalje se zamjenjuju povjerenicima koje je imenovala vlada, čime se građanima uskraćuje pravo da ih zastupaju izabrani dužnosnici. U većini slučajeva povjerenici su po dolasku suspendirali općinske skupštine. Stotine lokalnih političara i izabranih dužnosnika uhićene su na temelju optužbi povezanih s terorizmom.

Stanje na **jugoistoku zemlje** i dalje je vrlo zabrinjavajuće. Vlada je provela domaće i prekogranične sigurnosne i vojne operacije u Iraku i Siriji. Sigurnosno stanje u pograničnim područjima ostalo je nestabilno jer je zabilježen niz terorističkih djela Kurdistanske radničke stranke (PKK), koja je i dalje na EU-ovu popisu osoba, skupina i subjekata uključenih u teroristička djela. EU je nedvosmisleno osudio napade PKK-a i izrazio solidarnost s obiteljima žrtava. Iako vlada ima legitimno pravo boriti se protiv terorizma, ključno je da to čini u skladu s vladavinom prava, ljudskim pravima i temeljnim slobodama. Protuterorističke mjere trebaju biti razmjerne. Nije bilo napretka u povratku na vjerodostojan politički proces potreban za postizanje mirnog i održivog rješenja. Organizacije za ljudska prava i oporbene stranke izvijestile su o ozbiljnim kršenjima ljudskih prava od strane sigurnosnih snaga.

Oko 4 000 članova i dužnosnika Narodne demokratske stranke (HDP) i dalje je u zatvoru, uključujući nekoliko zastupnika. Ustavni sud je u lipnju prihvatio optužnicu kojom se zahtijeva ukidanje HDP-a i zabrana političkog djelovanja za 451 člana te stranke na višim položajima, uključujući supredsjednike te sve prošle i sadašnje zastupnike u parlamentu i osobe koje zauzimaju više položaje u stranci, kao i zamrzavanje njezinih bankovnih računa. Tužiteljstvo je u parlamentu zahtijevalo da se ukine imunitet gotovo svih zastupnika iz stranke HDP.

Kad je riječ o **pitanjima civilnog društva**, nastavilo se ozbiljno nazadovanje. Na civilno društvo neprestano su se vršili pritisci i njihov prostor za slobodno djelovanje nastavio se smanjivati, kao i sloboda izražavanja i sloboda udruživanja. Novi zakon o sprečavanju financiranja širenja oružja za masovno uništenje izaziva zabrinutost zbog mogućih ograničenja aktivnosti branitelja ljudskih prava i civilnog društva.

Pravni i institucijski okvir kojim se uređuje sigurnosni i obavještajni sektor ostao je nepromijenjen uz pojačani **civilni nadzor sigurnosnih snaga** u okviru predsjedničkog sustava. Vlada je poduzela mjere za daljnju konsolidaciju civilne kontrole sigurnosnih snaga.

Turska je donekle/umjereno pripremljena u području **reformе javne uprave**. U izvještajnom razdoblju nije ostvarila napredak. U Turskoj ne postoji sveobuhvatan program reforme javne uprave ni vodeća institucija zadužena za taj proces. I dalje postoji zabrinutost u pogledu odgovornosti uprave i upravljanja ljudskim resursima. Još uvijek nema političke volje da se

provedu reforme. Iako je koordinacija politika među institucijama središnje vlade ostala na visokoj razini, donošenje politika ne temelji se na dokazima niti je participativno. Nastavila se politizacija uprave. Zastupljenost žena na višim razinama birokracije i dalje je niska.

Turski **pravosudni sustav** u ranoj je fazi pripremljenosti. Ozbiljno nazadovanje koje se bilježi od 2016. nastavilo se. I dalje postoji zabrinutost, konkretno kad je riječ o sustavnom nedostatku neovisnosti pravosuđa i neprimjerenim pritiscima na suce i tužitelje. U novom akcijskom planu za ljudska prava predviđaju se određene pozitivne mjere, no njime se ne rješava ni jedan od ključnih nedostataka u području neovisnosti pravosuđa. Konkretno, nisu predviđene nikakve mjere za poboljšanje poštovanja načela diobe vlasti ili za poboljšanje strukture i postupka odabira članova Vijeća sudaca i tužitelja, što su dugogodišnje preporuke Venecijanske komisije Vijeća Europe i Europske komisije. Unatoč tome što su oslobođeni krivnje, ni jedan od sudaca i tužitelja koji su razriješeni nakon pokušaja državnog udara nije vraćen na dužnost. I dalje postoji zabrinutost u pogledu nedostatka objektivnih, ujednačenih, unaprijed utvrđenih i na zaslugama utemeljenih kriterija za imenovanje i napredovanje sudaca i tužitelja. Institucija mirovnih sudaca koji sude u kaznenim predmetima i dalje izaziva zabrinutost u pogledu njihove nadležnosti i prakse.

Kad je riječ o **borbi protiv korupcije**, Turska je ostala u ranoj fazi pripreme i nije ostvarila napredak u izvještajnom razdoblju. Nije osnovala tijela za borbu protiv korupcije u skladu sa svojim međunarodnim obvezama. Nedostaci pravnog okvira i institucionalne strukture omogućili su neprimjeren politički utjecaj u fazama istrage i kaznenog progona slučajeva korupcije. Potrebno je poboljšati odgovornost i transparentnost javnih institucija. Nepostojanje strategije i akcijskog plana za borbu protiv korupcije znak je nedostatka volje za odlučno suzbijanje korupcije. Većina preporuka Skupine država protiv korupcije Vijeća Europe (GRECO) nije provedena. Općenito, korupcija je raširena u brojnim područjima te i dalje zabrinjava.

Turska je postigla određenu razinu pripremljenosti u području **borbe protiv organiziranog kriminala** i ostvarila je ograničen napredak. Suradnja između Europolu i Turske temelji se na sporazumu o strateškoj suradnji koji je stupio na snagu u srpnju 2004. U tijeku su pregovori o međunarodnom sporazumu o razmjeni osobnih podataka između Europolu i turskih tijela nadležnih za borbu protiv teških kaznenih djela i terorizma, pri čemu se od Turske zahtijeva da uskladi svoje zakonodavstvo o zaštiti podataka s europskim standardima. Turska bi trebala poboljšati rezultate u razbijanju kriminalnih mreža i oduzimanju imovine stečene kaznenim djelima. Pravni okvir kojim se uređuje borba protiv pranja novca i financiranja terorizma treba poboljšati u skladu s preporukama Stručne skupine za financijsko djelovanje i Venecijanske komisije o zakonu o sprečavanju financiranja širenja oružja za masovno uništenje. Turska treba poraditi na poboljšanju zakonodavstva o kiberkriminalitetu i zaštiti svjedoka.

Stanje u području **ljudskih i temeljnih prava** nastavilo se pogoršavati. Mnoge mjere uvedene tijekom izvanrednog stanja ostaju na snazi. Pravni okvir uključuje opća jamstva poštovanja ljudskih i temeljnih prava, no još je uvijek potrebno uskladiti zakonodavstvo i praksu s Europskom konvencijom o ljudskim pravima i sudskom praksom Europskog suda za ljudska prava (ESLJP). Opsežna ograničenja nametnuta za aktivnosti novinara, pisaca, odvjetnika, pripadnika akademske zajednice, branitelja ljudskih prava i kritičara i dalje negativno utječu na ostvarivanje tih sloboda i dovode do autocenzure. Odbijanje Turske da provede presude ESLJP-a, posebice u predmetima Selahattin Demirtaş i Osman Kavala, dodatno je povećalo zabrinutost o tome koliko se pravosuđe pridržava međunarodnih i europskih standarda. Povlačenjem Turske iz Istanbulske konvencije također se dovodi u pitanje njezina predanost tim standardima. U novom akcijskom planu za ljudska prava, u kojem su obećane reforme u nizu područja, ne rješavaju se najvažnija pitanja.

Nastavilo se ozbiljno nazadovanje u pogledu slobode izražavanja. Zakonodavstvo i njegova provedba, osobito odredbe o nacionalnoj sigurnosti i borbi protiv terorizma, i dalje su u suprotnosti s Europskom konvencijom o ljudskim pravima i drugim međunarodnim standardima te odstupaju od sudske prakse ESLJP-a. Širenje oporbenih glasova i sloboda izražavanja negativno su pogođeni sve većim pritiskom i mjerama ograničavanja. Nastavili su se kazneni postupci protiv novinara, branitelja ljudskih prava, odvjetnika, pisaca, oporbenih političara, studenata i korisnika društvenih medija, koji su rezultirali osudama.

S obzirom na opetovane zabrane, nerazmjerne intervencije i prekomjernu uporabu sile na mirnim prosvjedima, istrage, upravne novčane kazne i kazneni progon prosvjednika zbog optužbi za „aktivnosti povezane s terorizmom”, došlo je do daljnjeg ozbiljnog nazadovanja u području slobode okupljanja i udruživanja. Zakonodavstvo i njegova provedba nisu u skladu s turskim Ustavom, europskim standardima ni međunarodnim konvencijama.

Prava skupina u najnepovoljnijem položaju i pripadnika manjina trebala bi biti bolje zaštićena. Romi su u velikoj mjeri ostali isključeni iz formalnih radnih mjesta, a njihovi životni uvjeti ozbiljno su se pogoršali. Rodno uvjetovano nasilje, diskriminacija, govor mržnje prema manjinama, a osobito lezbijkama te homoseksualnim, biseksualnim, transrodnim, interseksualnim i *queer* osobama, (LGBTIQ) i dalje su razlog za ozbiljnu zabrinutost.

Turska je ostvarila određeni napredak u području **migracijske politike i politike azila**. Nakon incidenata u ožujku 2020., kad je Turska aktivno poticala migrante i izbjeglice da se upute prema Europi kopnenom rutom kroz Grčku, situacija se smirila. Postignut je određen napredak u jačanju kapaciteta za nadzor i zaštitu istočne kopnene granice. Izjava EU-a i Turske iz ožujka 2016. nastavila je davati rezultate pa Turska i dalje ima važnu ulogu u osiguravanju učinkovitog upravljanja migracijskim tokovima duž istočnosredozemne rute. Međutim, vraćanje nezakonitih migranata s grčkih otoka u skladu s Izjavom EU-a i Turske i dalje je suspendirano, pri čemu Turska navodi ograničenja povezana s bolešću COVID-19. Ipak, preseljenja iz Turske u EU nastavila su se u srpnju 2020. unatoč ograničenjima. Iako se broj nezakonitih dolazaka u Grčku smanjio, sve su se češće koristile krijumčarske rute prema Italiji i područjima pod kontrolom ciparske vlade. Turska još nije provela odredbe koje se odnose na državljane trećih zemalja iz sporazuma EU-a i Turske o ponovnom prihvatu unatoč tome što su stupile na snagu u listopadu 2017. Općenito, broj nezakonitih prelazaka granice između Turske i Grčke i dalje je znatno niži nego što je bio prije donošenja Izjave EU-a i Turske.

Turska je nastavila ulagati znatne napore u prihvaćanje i zadovoljavanje potreba najveće izbjegličke zajednice na svijetu. Cjeloviti operativni proračun EU-ova Instrumenta za izbjeglice u iznosu od 6 milijardi EUR ugovoren je do kraja 2020., a više od 4,2 milijarde EUR isplaćeno je do kolovoza 2021. Potrebne su učinkovite mjere integracije kako bi se riješio problem dugotrajne prisutnosti izbjeglica u zemlji. Trebalo bi povećati pristup migranata i izbjeglica uslugama javnog zdravstva. Nisu ispunjena preostala mjerila za liberalizaciju viznog režima. Turska još mora dodatno uskladiti svoje zakonodavstvo s pravnom stečevinom EU-a o viznoj politici.

Sve odlučnija turska **vanjska politika** i dalje je u suprotnosti s prioritetima zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a, osobito zbog potpore Turske vojnim djelovanjima na Kavkazu te u Siriji i Iraku. Iako je uspostavljen institucionalni okvir koji omogućuje sudjelovanje Turske u zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici te zajedničkoj sigurnosnoj i obrambenoj politici, ta je zemlja zadržala vrlo nisku stopu usklađenosti od oko 14 %. Turska vojna pomoć u Libiji, među ostalim i slanjem stranih boraca na teren, kao i njezino stalno kritiziranje operacije IRINI i izostanak suradnje s njom, štete EU-ovu nastojanju da se

provede UN-ov embargo na oružje, a doveli su i do suprotstavljenih pristupa s obzirom na Libiju. Turska želi stabilnu i prosperitetnu Siriju te taj cilj dijeli s EU-om. Međutim, Turska je provela vojna djelovanja u sjevernoj Siriji, pri čemu su sudjelovale i paravojne postrojbe s turskom potporom. Turska je istodobno povećala pružanje osnovnih usluga i proširila svoje infrastrukturne mreže u sjevernoj Siriji.

U studenome 2020. Vijeće je produljilo trajanje postojećeg okvira za mjere ograničavanja kao odgovor na nezakonite aktivnosti bušenja koje Turska provodi na istočnom Sredozemlju. U svojim zaključcima iz prosinca 2020. Europsko vijeće snažno je osudilo jednostrana djelovanja Turske te njezine provokacije i oštriju retoriku prema EU-u, državama članicama EU-a i europskim čelnicima. Napetosti u istočnom Sredozemlju smanjile su se početkom 2021. Turska je zaustavila nezakonite aktivnosti istraživanja ugljikovodika u pomorskim zonama Grčke i Cipra. Međutim, početkom listopada turski radni brodovi spriječili su brod Nautical Geo da provede istraživanje u ciparskom isključivom gospodarskom pojasu te je Turska izdala pomorsko upozorenje (Navtex) o provedbi seizmičkih istraživanja koja bi obuhvaćala dijelove ciparskog isključivog gospodarskog pojasa. Nadalje, Turska je nastavila poduzimati mjere za promjenu statusa ograđenog grada Varoshe neprihvatljivim jednostranim odlukama koje su u suprotnosti s relevantnim rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a 550 (1984) i 789 (1992). EU je snažno osudio jednostrano djelovanje Turske i neprihvatljive izjave turskog predsjednika i čelnika turske zajednice na Cipru od 20. srpnja 2021. o daljnjim koracima za ponovno otvaranje ograđenog grada Varoshe na Cipru te je pozvao na trenutačno ukidanje tih mjera i ukidanje svih mjera poduzetih u pogledu Varoshe od listopada 2020.

EU je više puta istaknuo da Turska treba poštovati prava suverenih država članica EU-a, koja obuhvaćaju, među ostalim, sklapanje bilateralnih sporazuma te istraživanje i iskorištavanje njihovih prirodnih resursa u skladu s pravnom stečevinom EU-a i međunarodnim pravom, uključujući Konvenciju UN-a o pravu mora. Turska treba biti nedvosmisleno privržena dobrosusjedskim odnosima, poštovati međunarodne sporazume i mirno rješavati sporove u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, uz mogućnost obraćanja Međunarodnom sudu ako bi to bilo potrebno.

Turska nije ispunila svoju obvezu da potpuno i bez diskriminiranja provede Dodatni protokol uz Sporazum o pridruživanju između EU-a i Turske niti je uklonila sve zapreke slobodnom kretanju robe, uključujući ograničenja povezana s izravnim prometnim vezama s Ciprom. Nije ostvaren napredak u normalizaciji bilateralnih odnosa s Republikom Ciprom, a na neformalnim razgovorima u travnju 2021. nije otvoren put k nastavku formalnih pregovora.

U ožujku 2021. i lipnju 2021. Europsko vijeće istaknulo je da je u strateškom interesu Europske unije osigurati stabilno i sigurno okruženje na istočnom Sredozemlju kao i razvoj suradnje i uzajamno koristan odnos s Turskom. S obzirom na prekid nezakonitih operacija bušenja, nastavak bilateralnih razgovora između Grčke i Turske te u tom času predstojeće pregovore o ciparskom problemu pod pokroviteljstvom Ujedinjenih naroda, čelnici su najavili da su voljni njegovati pozitivniju dinamiku u odnosima između EU-a i Turske. Stoga su izrazili spremnost na postupan, proporcionalan i reverzibilan angažman s Turskom u cilju poboljšanja suradnje u nizu područja od zajedničkog interesa, pod uvjetom da Turska ispuni uvjete utvrđene u prethodnim zaključcima Europskog vijeća i da se održi smanjivanje napetosti u istočnom Sredozemlju. Čelnici su pozvali Tursku da se suzdrži od novih provokacija ili jednostranih mjera kojima se krši međunarodno pravo. Uzimajući u obzir Zajedničku komunikaciju, ponovno su potvrdili odlučnost Europske unije da u slučaju takvih djelovanja upotrijebi instrumente i mogućnosti koji su joj na raspolaganju kako bi obranila svoje interese i interese svojih država članica te očuvala regionalnu stabilnost.

Turska ustraje u tvrdnjama o valjanosti pomorskog razgraničenja između Turske i Libije i vojnih sporazuma iz 2019. EU to smatra kršenjem suverenih prava trećih zemalja i nepoštivanjem prava mora te stoga smatra da nema pravnih posljedica za treće države.

Kad je riječ o **gospodarskim kriterijima**, tursko gospodarstvo daleko je odmaklo, ali tijekom izvještajnog razdoblja nije ostvaren napredak pa i dalje postoji ozbiljna zabrinutost u pogledu njegova funkcioniranja. Vlasti su uvele opsežan i sveobuhvatan skup mjera kako bi se potaknula domaća potražnja i ublažile gospodarske posljedice pandemije bolesti COVID-19. Zbog toga se gospodarstvo brzo oporavilo i već u trećem tromjesečju 2020. vratilo na razine prije krize. Unatoč odlučnom odgovoru politike na krizu, slaba institucionalna i politička koordinacija narušila je vjerodostojnost i djelotvornost mjera koje su uvela nadležna tijela, a neravnoteža se povećala. Kombinacija makroekonomskih politika previše se oslanjala na kreditni kanal, a mjere izravne fiskalne potpore bile su prilično ograničene s obzirom na razmjere socijalnih izazova i izazova na tržištu rada. Prošlogodišnja snažna monetarna ekspanzija oslabila je liru, povećala inflaciju i dolarizaciju te potaknula odljeve portfelja. Smanjenje deficita tekućeg računa platne bilance 2019. kratko je trajalo, a vanjske neravnoteže i dalje su velika slabost. Monetarna politika postala je stroža u jesen 2020., ali iznenadno razrješenje guvernera središnje banke u ožujku 2021., samo četiri mjeseca nakon imenovanja, potaknulo je nestabilnost financijskog tržišta i dovelo u pitanje predanost vlasti smanjenju inflacije.

Institucionalno i regulatorno okruženje dodatno je oslabilo i postoje trajni problemi u pogledu predvidljivosti, transparentnosti i provedbe propisa. Izlazak s tržišta ostao je skup i spor. Neformalni sektor oslabio je tijekom krize, no i dalje čini velik dio gospodarstva. Država je nastavila intervenirati u mehanizme određivanja cijena. Kad je riječ o državnim potporama, nema odgovarajućih pravila o njihovoj primjeni, provedbi i transparentnosti. Zbog labave monetarne politike do jeseni 2020. i povoljnih regulatornih mjera bankovno kreditiranje jako je poraslo, a osobito su ga potaknule banke u državnom vlasništvu. Bankarski sektor i dalje je dobro kapitaliziran zbog regulatornog nedjelovanja i drugih mjera za ublažavanje krize. Pandemija je imala izrazito negativan učinak na tržište rada i siromaštvo. Broj nemotiviranih radnika znatno se povećao, a razina zaposlenosti uvelike se smanjila u odnosu na onu od prije nekoliko godina. Sudjelovanje žena na tržištu rada i njihova zaposlenost ostali su na izrazito niskim razinama. Povećao se udio mladih koji ne rade, ne obrazuju se niti se stručno usavršavaju.

Turska je napredovala u ograničenoj mjeri i dobro je pripremljena za suočavanje s pritiskom konkurencije i tržišnim silama unutar EU-a. Unatoč određenom napretku u poboljšanju pristupa obrazovanju, i dalje postoji neusklađenost između obrazovnog sustava i potreba tržišta rada. Rashodi za istraživanje i razvoj nastavili su sporo rasti, no i dalje su daleko ispod cilja koji je odredila vlada. Zahvaljujući povoljnim uvjetima financiranja i povlaštenim zajmovima aktivnosti ulaganja oporavile su se tijekom 2020. Postignut je napredak u pogledu diversifikacije opskrbe energijom i razvoja sektora energije iz obnovljivih izvora. I dalje postoji zabrinutost zbog širenja praksi zahtjeva o lokalnom sadržaju. Relativni udio EU-a u vanjskoj trgovini Turske malo se povećao unatoč velikim odstupanjima te zemlje od njezinih obveza u okviru carinske unije EU-a i Turske.

Kad je riječ o **sposobnosti za preuzimanje obveza članstva**, usklađenost Turske s pravnom stečevinom EU-a bila je vrlo ograničena, a usklađivanje se često provodilo na *ad hoc* osnovi.

Skupina poglavlja o unutarnjem tržištu ključna je za dobro funkcioniranje carinske unije i za integriranje Turske u jedinstveno tržište EU-a. Turska je postigla dobru razinu pripremljenosti za slobodno kretanje robe. Iako se nastavila usklađivati s tehničkim zakonodavstvom EU-a u sklopu novog i općeg pristupa, i dalje su prisutne tehničke prepreke trgovini koje ometaju

dobro funkcioniranje carinske unije. Pripreme u području slobode kretanja radnika, prava poslovnog nastana i slobode pružanja usluga u ranoj su fazi jer su mnoge profesije nedostupne građanima EU-a. Turska je umjereno pripremljena u pogledu slobodnog kretanja kapitala, osobito zato što još postoje znatne prepreke stjecanju imovine i nekretnina. Poboljšala je pravni okvir kojim se uređuje borba protiv pranja novca i financiranja terorizma. Postigla je dobru razinu pripremljenosti u pogledu zakonodavne usklađenosti zaštite potrošača i zaštite zdravlja, što je vidljivo i u snažnoj kampanji cijepljenja protiv bolesti COVID-19 u toj zemlji. Ipak, u oba navedena područja postoji potreba za jačanjem administrativnih kapaciteta, savjetovanjem i koordinacijom među dionicima. Turska je ostvarila određenu razinu pripremljenosti u politici tržišnog natjecanja. I dalje nedostaju pravila o primjeni državnih potpora, provedba i transparentnost, a institucionalni ustroj još je uvijek nepotpun. U skupini poglavlja o tržišnom natjecanju i uključivom rastu uglavnom je zabilježeno nazadovanje u poglavljima povezanim s gospodarstvom. To je osobito slučaj u području poduzetništva i industrijske politike, ponajviše zato što Turska uvodi mjere koje nisu u skladu s načelima industrijske politike EU-a, te gospodarske i monetarne politike, gdje se odražava jači politički pritisak na središnju banku. Do nazadovanja je došlo i u području socijalne politike i zapošljavanja, i to zbog ograničavanja sindikalnih prava, nedostatka istinskog socijalnog dijaloga i stalnih razina neformalne gospodarske aktivnosti. U području oporezivanja Turska je umjereno pripremljena; postoji potreba za jasnom strategijom kojom bi se izbjegle česte promjene poreznih stopa i omogućila razmjena informacija o porezima sa svim državama članicama EU-a. Turska je i dalje dobro pripremljena za carinsku uniju, ali je ostvarila ograničen napredak, među ostalim u njezinoj provedbi. Nastavljaju se odstupanja Turske od njezinih obveza prema carinskoj uniji EU-a i Turske, što doprinosi velikom broju prepreka trgovini. Turska je donekle pripremljena u području informacijskog društva i medija. Nastavila je nazadovati, ponajviše zbog nedovoljnog tržišnog natjecanja, koncentracije vlasništva nad medijima i nedostatka neovisnosti regulatornih tijela. Pripreme Turske u području znanosti i istraživanja dobro napreduju; Turska je nastavila provoditi akcijski plan za jačanje nacionalnih kapaciteta za istraživanje i inovacije i za usklađivanje s Europskim istraživačkim prostorom. Turska je umjereno pripremljena u području obrazovanja i kulture te treba dodatno poboljšati uključivo obrazovanje s posebnim naglaskom na djevojčice i djecu iz skupina u nepovoljnom položaju.

Kad je riječ o skupini poglavlja o zelenom programu i održivoj povezivosti, Turska je umjereno pripremljena u područjima politika povezanih s prometom i energetikom. Donekle je napredovala u pogledu energetske i prometne mreže, a nastavlja se izgradnja željezničke pruge Halkali–Kapikule koja povezuje bugarsku granicu s Istanbulom. Turska je donekle pripremljena u pogledu okoliša i klimatskih promjena te se suočava s ključnim ekološkim i klimatskim izazovima s obzirom na ublažavanje i prilagodbu. Postigla je određen napredak, uključujući ratifikaciju Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama i povećanje kapaciteta za gospodarenje otpadom, pročišćavanje otpadnih voda i usklađivanje zakonodavstva, no izvršenje i provedba i dalje su slabi. Turska treba poduzeti daljnje korake u pogledu većeg nacionalno utvrđenog doprinosa na temelju Pariškog sporazuma, dugoročnih strateških planova za dekarbonizaciju i prilagodbu te odgovarajućeg zakonodavstva u kojem bi se oni odrazili na nacionalnoj razini. S obzirom na skupinu poglavlja o resursima, poljoprivredi i koheziji, Turska je postigla određenu razinu pripremljenosti u području poljoprivrede i ruralnog razvoja. Međutim, u izvještajnom razdoblju zabilježeno je nazadovanje jer je turska poljoprivredna politika odstupala od glavnih načela zajedničke poljoprivredne politike EU-a. Turska je važan izvoznik prehrambenih proizvoda u EU i ostvarila je ograničen napredak u području sigurnosti hrane, veterinarske i fitosanitarne politike. Turska treba ostvariti daljnji napredak u ispunjavanju standarda EU-a, pogotovo s obzirom na ostatke pesticida. Dobro je napredovala u području ribarstva kad je riječ o provedbi zakona o ribarstvu, upravljanju

resursima i flotom te inspekciji i kontroli. Turska je umjereno pripremljena u području regionalne politike i koordinacije strukturnih instrumenata. Općenito je u nekoj mjeri napredovala u tom području, posebno kad je riječ o bržem iskorištavanju sredstava iz instrumenta IPA II i uklanjanju određenih strukturnih nedostataka. Turska je donekle pripremljena u području financijskih i proračunskih odredaba te je u izvještajnom razdoblju ostvarila ograničen napredak u pogledu jačanja administrativnih kapaciteta i izrade provedbenih pravila za pravilnu primjenu sustava vlastitih sredstava.

Turska je umjereno pripremljena u području vanjskih odnosa, pogotovo zbog stalnih odstupanja od Zajedničke carinske tarife i zajedničke trgovinske politike. Postigla je ograničen napredak u izvještajnom razdoblju, u kojem je uspješno sklopila trgovinski sporazum s Ujedinjenom Kraljevinom nakon sporazuma između EU-a i Ujedinjene Kraljevine. Turska je ostvarila određenu razinu pripremljenosti u području vanjske, sigurnosne i obrambene politike. Došlo je do nazadovanja u okviru političkog dijaloga o vanjskoj i sigurnosnoj politici jer je sve odlučnija vanjska politika Turske bila u neskladu s prioritetima EU-a u okviru zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Općenito uzevši, u mnogim područjima treba još mnogo raditi na tome da se zakonodavstvo uskladi s pravnom stečevinom EU-a. U svim područjima treba znatno poboljšati provedbu i primjenu. Osiguravanje neovisnosti regulatornih tijela i razvoj administrativnih kapaciteta ključni su kako bi Turska mogla ostvariti daljnji napredak.

PRILOG 2. – STATISTIČKI PODACI (na dan 9. rujna 2021.)

Demografija	Napo men a	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo		EU-27	
		2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Ukupno stanovništvo (u tisućama)		622 s	622 s	2 075 es	2 077 s	2 870 s	2 862 s	7 001 s	6 964 s	80 811 s	82 004 s	3 500 s	3 492 ps	1 799 es	1 796 s	446 209 ps	446 446 bps
Udio dobne skupine od 15 do 64 godine u ukupnom stanovništvu (%)		67,2 s	66,9 s	69,9 s	69,6 s	68,8 s	68,7 s	65,7 s	65,3 s	67,9 s	67,8 s	:	:	66,8 s	67,1 s	64,8 ps	64,6 ps
Gruba stopa prirodne promjene stanovništva (na 1 000 stanovnika)		1,2	1,0	0,8	-0,3	2,5	2,3	-5,4	-5,3	10,1	9,1	-2,4 p	:	7,7	6,9	-1,0 ep	-1,1 bep
Očekivani životni vijek na dan rođenja, muškarci (u godinama)		74,5	74,0	74,6	74,7	77,4	77,6	73,5	73,4	76,2	76,4	:	:	:	:	78,2 ep	78,5 bep
Očekivani životni vijek na dan rođenja, žene (u godinama)		79,3	79,5	78,8	78,6	80,5	80,7	78,4	78,6	81,6	81,8	:	:	:	:	83,7 ep	84,0 bep

Tržište rada	Napo men a	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Sudjelovanje na tržištu rada za osobe u dobi od 20 do 64 godine: udio ekonomski aktivnog stanovništva u dobi od 20 do 64 godine (%)		70,5	71,8	70,4	71,5	74,8 ew	75,9 ew	72,5	72,9	62,3	62,2	58,4 w	59,0 w	46,6 w	45,2 w	77,9	78,2
Sudjelovanje na tržištu rada za muškarce u dobi od 20 do 64 godine: udio ekonomski aktivnih muškaraca u dobi od 20 do 64 godine (%)		78,6	79,2	84,2	83,4	84,5 ew	84,4 ew	80,2	80,1	83,8	83,3	71,7 w	71,3 w	72,7 w	67,3 w	84,0	84,2
Sudjelovanje na tržištu rada za žene u dobi od 20 do 64 godine: udio ekonomski aktivnih žena u dobi od 20 do 64 godine (%)		62,5	64,4	56,3	59,3	65,4 ew	67,6 ew	64,8	65,6	40,8	41,1	45,0 w	46,9 w	20,7 w	23,2 w	71,8	72,2
Stope zaposlenosti u dobnoj skupini od 20 do 64 godine (% stanovništva)																	
Ukupno		59,8	60,8	56,1	59,2	65,6 ew	67,1 ew	63,1	65,2	55,6	53,8	47,7 w	49,7 w	33,2 w	34,2 w	72,3	73,1
Muškarci		66,7	67,5	66,6	69,7	73,9 ew	74,7 ew	70,5	72,1	76,0	73,2	59,5 w	61,6 w	52,6 w	53,0 w	78,2	78,9
Žene		52,9	54,2	45,2	48,4	57,4 ew	59,7 ew	55,8	58,2	35,2	34,4	35,8 w	38,0 w	14,1 w	15,6 w	66,4	67,2

Tržište rada, nastavak	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo		EU-27	
		2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Osobe u dobi od 15 do 24 godine koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini		16,2	17,3	24,1	18,1	26,5 w	25,5 w	16,5	15,3	24,4	26,0	21,6 w	21,0 w	30,1 w	32,7 w	10,5	10,1
Osobe u dobi od 15 do 29 godina koje nisu zaposlene, ne školuju se niti stručno osposobljavaju, % stanovništva u toj dobnoj skupini		21,0	21,3	29,8	24,5	28,6 w	26,6 w	20,1	19,0	27,6	29,5	25,5 w	25,0 w	37,3 w	39,9 w	13,1	12,6
Zaposlenost po glavnim sektorima																	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		8,0 s	7,1 s	15,7 s	13,9 s	37,4 ew	36,4 ew	15,9 s	15,6 s	18,4 s	18,1 s	15,7 w	18,0 w	3,5 w	5,2 w	4,5 s	4,3 s
Industrija (%)		9,9 s	9,5 s	23,9 s	24,1 s	12,7 ew	13,1 ew	22,5 s	22,6 s	19,7 s	19,8 s	23,5 w	23,8 w	14,3 w	15,1 w	18,2 s	18,1 s
Građevinarstvo (%)		9,0 s	9,9 s	7,4 s	7,0 s	7,0 ew	7,0 ew	4,4 s	4,8 s	6,9 s	5,5 s	8,7 w	7,9 w	11,9 w	12,6 w	6,7 s	6,7 s
Usluge (%)		72,5 s	73,1 s	52,9 s	55,0 s	42,9 ew	43,5 ew	57,2 s	56,9 s	54,9 s	56,6 s	52,1 w	50,3 w	70,3 w	67,1 w	69,9 s	70,1 s
Zaposleni u javnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 godine (%)	1) 2)	31,7 w	29,3 w	:	:	15,9 ew	15,3 ew	27,3 w	26,6 w	15,4 w	16,8 w	18,4 w	17,2 w	30,8 w	27,6 w	:	:
Zaposleni u privatnom sektoru kao udio u ukupnom broju zaposlenih, osobe u dobi od 20 do 64 godine (%)	3) 2)	63,9 w	66,5 w	:	:	84,1 ew	84,7 ew	72,7 w	73,4 w	84,6 w	83,2 w	81,6 w	82,8 w	69,2 w	72,4 w	:	:
Stope nezaposlenosti (% radne snage)																	
Ukupno		15,2	15,2	20,8	17,3	12,3 ew	11,5 ew	12,8	10,5	10,9	13,7	18,5 w	15,9 w	29,4 w	25,5 w	7,3	6,7
Muškarci		15,3	14,7	21,3	16,5	12,7 ew	11,6 ew	12,1	10,0	9,6	12,4	17,3 w	13,8 w	28,3 w	22,4 w	7,0	6,4
Žene		15,1	15,7	19,9	18,4	11,9 ew	11,4 ew	13,8	11,2	13,8	16,5	20,5 w	19,0 w	33,3 w	34,4 w	7,6	7,1
Mladi u dobi od 15 do 24 godine		29,4	25,2	45,4	35,6	28,3 ew	27,2 ew	29,7	27,5	20,2	25,2	38,8 w	33,8 w	55,4 w	49,4 w	16,1	15,1
Dugoročno (> 12 mjeseci)		11,4	12,0	15,5	12,4	8,3 ew	7,3 ew	6,5	5,3	2,4	3,2	15,2 w	12,1 w	17,2 w	16,2 w	3,1	2,6
Prosječne nominalne mjesečne plaće (u EUR)	4)	16,2	17,3	24,1	18,1	26,5 w	25,5 w	16,5	15,3	24,4	26,0	21,6 w	21,0 w	30,1 w	32,7 w	10,5	10,1

Obrazovanje	Napo men a	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo		EU-27	
		2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Osobe koje rano napuštaju obrazovanje i osposobljavanje: postotak stanovništva u dobi od 18 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem koje nisu nastavile školovanje ili stručno osposobljavanje (%)		4,6	5,0	7,1	7,1	17,4 w	16,3 w	6,8	6,6	31,0	28,7	5,4 w	3,8 w	9,6 w	8,2 w	10,5	10,2
Javni izdaci za obrazovanje kao udio u BDP-u (%)		:	:	:	:	3,2 psw	:	3,6 sw	:	4,3	:	:	:	4,5 sw	:	:	:
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, ukupno		:	4,8	8,1	8,1	:	:	7,5	7,5	41,4	38,0	:	:	12,9 w	8,6 w	16,8	16,5
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, muškarci		:	:	6,5	6,4	:	:	7,7	7,3	41,8	39,5	:	:	12,0 w	7,7 w	19,3	19,0
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s najviše nižim sekundarnim obrazovanjem, žene		:	:	9,7	9,9	:	:	7,3	7,6	40,9	36,6	:	:	14,0 w	9,6 w	14,2	13,8
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, ukupno		84,6	82,4	82,5	83,7	:	:	85,6	85,9	37,4	39,8	87,1 w	87,3 w	78,9 w	78,9 w	66,9	66,6
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, muškarci		88,2	85,3	87,0	87,6	:	:	87,3	88,1	40,2	41,7	89,4 w	89,9 w	81,0 w	83,3 w	67,6	67,3
Postotak stanovništva u dobi od 20 do 24 godine s višim sekundarnim ili postsekundarnim netercijarnim obrazovanjem, žene		80,7	79,3	77,8	79,4	:	:	83,8	83,7	34,6	37,9	84,4 w	84,1 w	76,6 w	73,9 w	66,2	65,8
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijarnim obrazovanjem, ukupno		32,4	36,8	33,3	35,7	27,3 ew	31,3 ew	32,8	33,5	28,8	31,4	23,5 w	22,5 w	20,9 w	24,5 w	39,4	40,3
Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijarnim obrazovanjem, muškarci		29,3	35,4	26,4	32,1	22,5 ew	27,1 ew	26,4	26,9	30,2	32,7	18,8 w	17,3 w	20,9 w	22,5 w	34,1	35,1

Postotak stanovništva u dobi od 30 do 34 godine s tercijskim obrazovanjem, žene		35,5	38,1	40,4	39,4	33,2 ew	36,6 ew	39,4	40,4	27,4	30,0	28,4 w	28,6 w	20,8 w	26,8 w	44,8	45,6
---	--	------	------	------	------	---------	---------	------	------	------	------	--------	--------	--------	--------	------	------

Nacionalni računi	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo		EU-27	
		2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Bruto domaći proizvod																	
U tekućim cijenama (u milijardama EUR)		4 663	4 951	10 744	11 209 p	12 828	13 753 p	42 892	45 970	658 464	679 510	17 100	18 046	6 672	7 056	13 519 807	13 983 467
Po stanovniku (u EUR)		7 490	7 960	5 170 e	:	4 480	4 820 p	6 140	6 620	8 090	8 230	4 885 s	5 168 ps	3 740 es	3 956 s	30 270	31 250
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku		14 890	16 020	11 560 e	:	9 360	9 840 p	12 250	12 990	19 530	18 940	9 800	10 300	:	:	30 850	31 920
Prema standardima kupovne moći (PPS) po stanovniku, u odnosu na prosjek EU-a (EU-27 = 100)		48,3	50,2	37,5	:	30,4	30,8	39,7	40,7	63,3	59,3	31,7 s	32,3 s	:	:	100	100
Realna godišnja stopa promjene (u obujmu) u usporedbi s prethodnom godinom (%)		5,1	:	2,9	3,2 p	:	:	4,5	4,2	3,0	0,9	3,7	2,8	3,4	4,8	2,1	1,6
Bruto dodana vrijednost po glavnim sektorima																	
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (%)		8,2	7,9	9,8	9,3 p	21,1	21,0 p	7,7	7,2	6,4	7,1	6,9	6,6	8,1	9,0	1,8	1,8
Industrija (%)		12,5	11,9	21,5	20,7 p	14,1	13,8 p	25,4	24,0	24,9	24,2	23,9	23,1	24,2	23,4	20,2	19,8
Građevinarstvo (%)		7,0	7,9	6,2	6,4 p	10,3	9,8 p	5,4	6,9	7,9	6,0	4,8	5,0	10,4	10,1	5,3	5,5
Usluge (%)		72,4 s	72,2 s	62,6 s	63,6 ps	54,6 s	55,4 ps	61,6 s	61,9 s	60,7 s	62,8 s	64,4 s	65,3 s	57,2 s	57,5 s	72,7 s	73,0 s

Platne bilance																	
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (u milijunima EUR)	20) 23) 24)	322,5 w	305,1 w	603,7 w	363,3 w	1 022,2 w	1 036,3 w	3 156,5 w	3 551,1 w	7 937,3 w	5 473,9 w	507,1 w	354,5 w	225,8 w	188,4 w	– 58 382,8 s	25 685,2 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja (% BDP-a)		6,92 sw	:	5,64 psw	:	8,00 sw	:	7,44 sw	:	:	:	2,56 sw	:	:	:	–0,4 s	0,2 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja u odnosu na EU-27 (u milijunima EUR)	20) 23) 25)	– 59,0 s	40,0 s	290,0 w	193,0 s	215,6 w	610,3 s	1 837,4 w	2 186,0 s	1 425,4 s	–325,5 w	293,4 w	200,1 w	45,7 s	152,5 s	– 44 692,0 s	12 492,4 s
Neto (priljev – odljev) izravna strana ulaganja u odnosu na EU-27 (% BDP-a)	25) 26)	– 1,27 s	0,81 s	2,70 sw	1,72 ps	1,68 sw	4,44 ps	4,28 sw	4,76 s	0,22 s	–0,05 sw	1,72 sw	1,11 sw	0,69 s	2,16 s	–0,33 s	0,09 s
Doznake kao % BDP-a		4,89 s	4,83 s	1,86 s	1,75 ps	5,22 s	5,11 ps	5,01 s	5,83 s	0,05 s	0,02 s	8,52 s	8,36 s	12,00 s	12,07 s	0,15 s	0,15 s

Vanjska trgovina robom	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo		EU-27	
		2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Udio izvoza u zemlje EU-27 prema vrijednosti u ukupnom izvozu (%)		43,1 s	37,0 s	80,3 s	78,5 s	75,9 s	76,4 s	67,0 s	66,3 s	43,3 s	42,2 s	72,2 s	72,3 s	27,5 s	33,2 s	:	:
Udio uvoza iz zemalja EU-27 prema vrijednosti u ukupnom uvozu (%)		47,1 s	47,0 s	52,9 s	50,8 s	60,0 s	57,7 s	55,9 s	54,7 s	32,9 s	31,6 s	59,7 s	61,1 s	42,7 s	49,1 s	:	:
Trgovinska bilanca (u milijunima EUR)		-2 154	-2 185	-1 804	-2 040	-2 596	-2 843	-4 424	-5 356	-46 047	-27 836	-3 770	-4 093	-2 980	-3 114	148 224,8	191 345,8
Međunarodna trgovina robom i uslugama u odnosu na BDP																	
Uvoz (% BDP-a)		66,7	64,8	72,8	76,5 p	45,2	45,0 p	59,1	61,0	31,3	29,9	57,3	55,2	57,3	56,4	45,4	45,9
Izvoz (% BDP-a)		42,9	43,7	60,4	62,3 p	31,6	31,3 p	50,4	51,0	31,2	32,7	42,5	40,5	29,1	29,3	49,3	49,4

Javne financije	Napomena	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
** Suficit opće države (+) / deficit (-) (% BDP-a)		-4,6 w	-2,0 w	-1,8 w	-2,0 w	-1,6 w	-1,9 w	0,6 ew	-0,2 ew	-2,9 w	-4,5 w	1,6 w	:	:	:	-0,4	-0,5
** Dug opće države (% BDP-a)	5)	70,1 ew	76,5 w	40,4 w	40,7 w	65,0 w	63,8 w	54,4 ew	52,9 ew	30,2 w	32,6 w	40,8 w	:	17,1 ew	:	79,5	77,5

Financijski pokazatelji	Napomena	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Godišnja promjena maloprodajnih cijena (%)	6)	2,9 w	0,5 w	2,3 d	0,7 d	1,8 w	1,7 w	2,0 d	1,9 d	16,3 d	15,2 d	1,4 w	0,6 w	1,1 w	2,7 w	1,8	1,4
** Privatni dug, konsolidiran, u odnosu na BDP (%)	7) 8) 9)	:	:	:	:	:	:	:	:	2,3 w	3,3 w	3,4 w	:	:	:	:	:
Ukupan vanjski dug u odnosu na BDP (%)	10)	164,7 s	:	73,0 s	72,7 ps	65,1 s	59,9 ps	62,5 sw	:	:	:	68,0 sw	:	:	:	:	:
Ukupan dug u stranoj valuti u odnosu na BDP (%)	11)	:	15 w	:	:	65 w	61 w	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Kamatne stope na zaduživanje (godinu dana), godišnje (%)	12) 13) 14) 15)	6,36 w	6,01 w	3,00 w	2,75 w	5,66 w	6,27 w	4,25 w	3,50 w	28,89 w	15,82 w	3,79 w	3,29 w	6,65 w	6,51 w	:	:
Kamatne stope na depozite (godinu dana), godišnje (%)	12) 13) 16) 17) 18) 19)	0,56 w	0,40 w	0,15 w	0,15 w	0,73 w	0,49 w	1,75 w	1,00 w	22,31 w	14,56 w	0,05 w	0,06 w	1,31 w	1,46 w	:	:

Vrijednost pričuvne imovine (uključujući zlato) (u milijunima EUR)	13) 20) 21)	1 049,8 w	1 366,8 w	2 867,1 w	3 262,6 w	3 399,0 w	3 359,6 w	11 261,8 w	13 378,5 w	78 770,5 w	94 413,6 w	5 944,1 w	6 441,1 w	769,3 w	863,7 w	:	:
Međunarodne rezerve – protuvrijednost u mjesecima uvoza	13) 22)	4,0 sw	5,1 sw	4,4 sw	4,6 sw	7,0 sw	6,5 sw	5,3 sw	5,7 sw	4,5 sw	5,6 sw	7,3 sw	7,8 sw	2,4 sw	2,6 sw	:	:

Poslovanje	Napomena	Crna Gora		Sjeverna Makedonija		Albanija		Srbija		Turska		Bosna i Hercegovina		Kosovo		EU-27	
		2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Indeks industrijske proizvodnje (2015. = 100)	27)	113,7	106,7	109,2	113,2	96,6 w	95,5 w	110,8	111,2	114,2	113,6	109,4	103,5	:	:	106,5	105,7

Infrastruktura	Napomena	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Gustoća željezničke mreže (pruge kojima se prometuje na 1 000 km ²)	28)	18,1 sw	:	26,9 s	26,9 s	11,6 sw	5,9 sw	42,5 sw	42,5 sw	13,2 ds	13,3 s	19,9 sw	19,9 sw	30,5 sw	30,5 sw	:	:
Dionice autocesta (u km)		0 zw	0 zw	287	335	:	:	963 w	781 w	2 842	3 060	198 w	208 w	119 w	137 w	:	:

Energetika	Napomena	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.	2018.	2019.
Neto uvoz energije u odnosu na BDP		4 s	4 s	6 s	7 ps	1 s	2 ps	5 s	5 s	2 s	1 s	5 s	5 s	6 s	6 s	2,9 s	2,6 s

Izvor: Eurostat i statistička tijela na zapadnom Balkanu i u Turskoj

: = nije dostupno

b = prekid u seriji

d = različita definicija

e = procijenjena vrijednost

p = privremena vrijednost

s = procjena Eurostata

w = podaci koje dostavlja nacionalno statističko tijelo i za koje je ono odgovorno te se objavljuju u skladu s primljenim podacima, bez provjere njihove kvalitete i pridržavanja pravila statističke metodologije EU-a

z = ne primjenjuje se i stoga iznosi 0

Napomene:

- 1) Crna Gora: podaci se odnose na udio zaposlenih u javnom sektoru u odnosu na ukupni broj zaposlenih.
- 2) Bosna i Hercegovina: javni sektor uključuje NACE Rev. 2 odjeljke O, P i Q, dok privatni sektor uključuje ostale odjeljke NACE.
- 3) Crna Gora: prekid u seriji jer su prethodno samo zaposlenici odgovarali na to pitanje; od 2018. na to pitanje odgovaraju sve zaposlene osobe.
- 4) Bosna i Hercegovina: neto dohodak.
- 5) Bosna i Hercegovina: kraj godine (31. prosinca).
- 6) Bosna i Hercegovina: inflacija potrošačkih cijena.
- 7) Turska: podaci obuhvaćaju dužničke vrijednosne papire i zajmove.
- 8) Bosna i Hercegovina: podaci za monetarne financijske institucije.
- 9) Bosna i Hercegovina: koriste se podaci o BDP-u za 2017.
- 10) Srbija: službeni vanjski dug Republike Srbije.
- 11) Albanija: vanjski dug (uključujući izravna strana ulaganja).
- 12) Crna Gora: ponderirana prosječna efektivna kamatna stopa, na nepodmirene iznose, godišnje.
- 13) Sjeverna Makedonija: kraj godine (31. prosinca).
- 14) Albanija: prosječna ponderirana stopa primijenjena na nove zajmove na 12 mjeseci tijekom odgovarajućeg mjeseca i s dospijanjem u roku od 12 mjeseci.
- 15) Bosna i Hercegovina: kratkoročne stope na zaduživanje u nacionalnoj valuti odobrene nefinancijskim društvima (ponderirani prosjek).
- 16) Albanija: kamatna stopa na depozite predstavlja ponderiranu prosječnu stopu za nove depozite tijekom odgovarajućeg mjeseca s dospijanjem od 12 mjeseci.
- 17) Turska: prosjek mjesečnih podataka. Prekonoćna stalno raspoloživa mogućnost deponiranja.
- 18) Bosna i Hercegovina: stope na depozite po viđenju u nacionalnoj valuti kućanstava (ponderirani prosjek).
- 19) Bosna i Hercegovina: podaci za prosinac 2018.
- 20) Turska: za konverziju u eure korišten prosječan godišnji tečaj.
- 21) Bosna i Hercegovina: na temelju 6. izdanja priručnika MMF-a o platnoj bilanci.
- 22) Albanija: siječanj–rujan 2019.
- 23) Turska: na temelju BPM5.
- 24) Bosna i Hercegovina: na temelju priručnika MMF-a o platnoj bilanci, pristup na temelju aktive i pasive.
- 25) Bosna i Hercegovina: na temelju šestog izdanja priručnika MMF-a o platnoj bilanci i četvrtog izdanja OECD-ove referentne definicije inozemnih izravnih ulaganja.
- 26) Turska: za konverziju u eure korišten prosječan godišnji tečaj.

Na temelju BPM5.

27) Albanija: aktivnost B_D.

28) Srbija: podcijenjeno, s obzirom na to da je gustoća izračunana u odnosu na površinu (uključujući kopnene vode), a ne na kopnenu površinu.

Indeksi ²²	POKAZATELJI TREĆE STRANE POVEZANI SA STANJEM DEMOKRACIJE, DOBRIM UPRAVLJANJEM I VLADAVINOM PRAVA U ZEMLJAMA KANDIDATKINJAMA I POTENCIJALNIM KANDIDATKINJAMA ²³						
	Albanija	Bosna i Hercegovina	Kosovo	Sjeverna Makedonija	Crna Gora	Srbija	Turska
Izvešće o nacijama u tranziciji 2021. – ocjena stanja demokracije, Freedom House https://freedomhouse.org/countries/nations-transit/scores	Ukupni broj bodova: 46/100 Status: tranzicijski ili hibridni režim	Ukupni broj bodova: 39/100 Status: tranzicijski ili hibridni režim	Ukupni broj bodova: 36/100 Status: tranzicijski ili hibridni režim	Ukupni broj bodova: 47/100 Status: tranzicijski ili hibridni režim	Ukupni broj bodova: 47/100 Status: tranzicijski ili hibridni režim	Ukupni broj bodova: 48/100 Status: tranzicijski ili hibridni režim	Nije primjenjivo
Izvešće o slobodi u svijetu 2021. – globalne ocjene slobode po zemljama, Freedom House https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores	Ukupni broj bodova: 66/100 (2020.: 67/100) Status: djelomično slobodna (2020.: djelomično slobodna)	Ukupni broj bodova: 53/100 (2020.: 53/100) Status: djelomično slobodna (2020.: djelomično slobodna)	Ukupni broj bodova: 54/100 (2020.: 56/100) Status: djelomično slobodna (2020.: djelomično slobodna)	Ukupni broj bodova: 66/100 (2020.: 63/100) Status: djelomično slobodna (2020.: djelomično slobodna)	Ukupni broj bodova: 63/100 (2020.: 62/100) Status: djelomično slobodna (2020.: djelomično slobodna)	Ukupni broj bodova: 64/100 (2020.: 66/100) Status: djelomično slobodna (2020.: djelomično slobodna)	Ukupni broj bodova: 32/100 (2020.: 32/100) Status: nije slobodna. (2020.: nije slobodna)
Indeks demokracije 2020., The Economist Intelligence Unit https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2020/	Ocjena: 6,08 (2019.: 5,89) Poredak: 71/167 (2019.: 79/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2019.: hibridni režim)	Ocjena: 4,84 (2019.: 4,86) Poredak: 101/167 (2019.: 102/167) Vrsta režima: hibridni režim (2019.: hibridni režim)	Nije primjenjivo	Ocjena: 5,89 (2019.: 5,97) Poredak: 78/167 (2019.: 77/167) Vrsta režima: hibridni režim (2019.: hibridni režim)	Ocjena: 5,77 (2019.: 5,65) Poredak: 81/167 (2019.: 84/167) Vrsta režima: hibridni režim (2019.: hibridni režim)	Ocjena: 6,22 (2019.: 6,41) Poredak: 66/167 (2019.: 66/167) Vrsta režima: manjkava demokracija (2019.: manjkava demokracija)	Ocjena: 4,48 (2019.: 4,09) Poredak: 104/167 (2019.: 110/167) Vrsta režima: hibridni režim (2019.: hibridni režim)
Svjetski indeks slobode medija 2021., Reporteri bez granica https://rsf.org/en/ranking	Ocjena: 30,59 (2020.: 30,25) Poredak: 83/180 (2020.: 84/180)	Ocjena: 28,34 (2020.: 28,51) Poredak: 58/180 (2020.: 58/180)	Ocjena: 30,32 (2020.: 29,33) Poredak: 78/180 (2020.: 70/180)	Ocjena: 31,67 (2020.: 31,28) Poredak: 90/180 (2020.: 92/180)	Ocjena: 34,33 (2020.: 33,83) Poredak: 104/180 (2020.: 105/180)	Ocjena: 32,03 (2020.: 31,62) Poredak: 93/180 (2020.: 93/180)	Ocjena: 49,79 (2020.: 50,02) Poredak: 153/180 (2020.: 154/180)
Indeks vladavine prava 2020., organizacija „World Justice Project“ https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2020	Ocjena: 0,50 (2019.: 0,51) Poredak: 78/128 (2019.: 71/126)	Ocjena: 0,52 (2019.: 0,53) Poredak: 64/128 (2019.: 60/126)	Ocjena: 0,54 (2019.: nije primjenjivo) Poredak: 54/128 (2019.: nije primjenjivo)	Ocjena: 0,53 (2019.: 0,54) Poredak: 58/128 (2019.: 56/126)	Nije primjenjivo	Ocjena: 0,50 (2019.: 0,50) Poredak: 75/128 (2019.: 78/126)	Ocjena: 0,43 (2019.: 0,42) Poredak: 107/128 (2019.: 109/126)
Svjetski pokazatelji upravljanja 2020. – vladavina prava, grupa Svjetske banke	Vladavina prava (percentilni rang): 40,87/100	Vladavina prava (percentilni rang): 43,27/100	Vladavina prava (percentilni rang):	Vladavina prava (percentilni rang): 52,40/100	Vladavina prava (percentilni rang): 55,29/100 (2019.: 57,21/100)	Vladavina prava (percentilni rang):	Vladavina prava (percentilni rang): 40,38/100

²² U porecima i indeksima koje objavljuju treće strane navedenima u tablici ne uzimaju se u obzir sve zemlje kandidatkinje i potencijalne kandidatkinje.

²³ U tablici se navodi najnoviji dostupan poredak na ljestvici i/ili ocjena trećih strana. Dodatna upućivanja na podatke iz prethodne procjene navode se u zagradi ako postoje.

https://info.worldbank.org/governance/wgi/	(2019.: 38,94/100)	(2019.: 46,63/100)	38,94/100 (2019.: 39,90/100)	(2019.: 46,15/100)		47,60/100 (2019.: 50,00/100)	(2019.: 44,71/100)
Svjetski pokazatelji upravljanja 2020. – učinkovitost vlade, grupa Svjetske banke https://info.worldbank.org/governance/wgi/	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 48,08/100 (2019.: 50,48/100)	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 15,38/100 (2019.: 28,85/100)	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 40,87/100 (2019.: 39,42/100)	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 57,69/100 (2019.: 52,40/100)	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 53,37/100 (2019.: 58,65/100)	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 54,33/100 (2019.: 53,37/100)	Učinkovitost vlade (percentilni rang): 52,40/100 (2019.: 54,33/100)
Svjetski pokazatelji upravljanja 2020. – kontrola korupcije, grupa Svjetske banke http://info.worldbank.org/governance/wgi/	Percentilni rang: 31,73/100 (2019.: 33,17/100)	Percentilni rang: 20,85/100 (2019.: 30,29/100)	Percentilni rang: 36,54/100 (2019.: 31,73/100)	Percentilni rang: 37,98/100 (2019.: 38,94/100)	Percentilni rang: 56,25/100 (2019.: 55,29/100)	Percentilni rang: 37,50/100 (2019.: 37,02/100)	Percentilni rang: 44,23/100 (2019.: 44,71/100)
Indeks percepcije korupcije 2020., Transparency International https://www.transparencv.org/en/cpi/2020/index/nz/	Ocjena: 36 (2019.: 35) Poredak: 104/180 (2019.: 106/180)	Ocjena: 35 (2019.: 36) Poredak: 111/180 (2019.: 101/180)	Ocjena: 36 (2019.: 36) Poredak: 104/180 (2019.: 101/180)	Ocjena: 35 (2019.: 35) Poredak: 111/180 (2019.: 106/180)	Ocjena: 45 (2019.: 45) Poredak: 67/180 (2019.: 66/180)	Ocjena: 38 (2019.: 39) Poredak: 94/180 (2019.: 91/180)	Ocjena: 40 (2019.: 39) Poredak: 86/180 (2019.: 91/180)